

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

DISERTAČNÍ PRÁCE

2017

Ondřej Blažek

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

DISERTAČNÍ PRÁCE

Proměny diskurzů českého katolického exilu v Itálii 1962-1969

Discursive Transformation during the Czech Catholic Exile in Italy 1962-1969

Mgr. Ondřej Blažek

Vedoucí práce: doc. PhDr. Alena Míšková, Ph.D./ doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D.

Studijní program: Historické vědy

Studijní obor: České a československé dějiny

2017

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma *Proměny diskurzů českého katolického exilu v Itálii 1962-1969* vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 22. května 2017

.....

podpis

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucím své práce doc. PhDr. Aleně Míškové, Ph.D. in memoriam a doc. Mgr. Jaroslovu Šebkovi, Ph.D. za jejich vstřícnost a cenné rady. Co možná nejvřelejší díky pak patří Prof. ThDr. Karlovi Skalickému, Th. D., který mě svým otevřeným a laskavým přístupem k tématu práce přivedl a při jejím vypracování mi poskytoval cenné archivní materiály i osobní vzpomínky.

ABSTRAKT

Tato práce pojednává o dění v českém katolickém exilu v Itálii se zaměřením na 60. léta 20. století. Poskytuje bližší vhled do institucionálních a diskurzivních proměn, které se zde odehrávaly v době konání II. vatikánského koncilu (1962-1965) a následného pobytu kardinála Josefa Berana v Římě (1965-1969). Práce se soustřeďuje především na vývoj v nakladatelství Křesťanské akademie, Středisku Velehrad a Papežské koleji Nepomucenum v Římě, kde působily přední osobnosti českého katolického exilu, většinou z řad kněží. Metodou historické diskurzivní analýzy práce sleduje, jak v tomto prostředí získávala stále větší převahu prokoncilní orientace, která se negativně vymezovala vůči konzervativnímu myšlenkovému proudu v církvi. V neposlední řadě práce též ukazuje, jak podobu katolického exilového diskurzu v Itálii ovlivňovaly proměny vztahu mezi papežskou diplomacií a komunistickým Československem.

KLÍČOVÁ SLOVA

katolická církev, exil, Itálie, Řím, Nepomucenum, II. vatikánský koncil, komunismus, Křesťanská akademie Řím, Josef Beran, papežství, čeští kněží

ABSTRACT

This thesis deals with events during the Czech Catholic exile in Italy with a focus on the 1960's. It provides a closer look at the institutional and discursive changes that took place at the time of the Second Vatican Council (1962-1965) and the subsequent stay of Cardinal Josef Beran in Rome (1965-1969). The work focuses mainly on the development of the publishing house Christian Academy, the Velehrad Center and the Nepomucenum Papal College where the leading figures of Czech Catholic exile, mostly priests, worked. By using the method of historical discourse analysis the work studies how the pro-conciliary orientation which defined itself in opposition towards conservative tendency in the Church became increasingly predominant in the exile environment. Last but not least, the work also shows how the form of Catholic exile discourse in Italy was influenced by the changing relationship between papal diplomacy and Communist Czechoslovakia.

KEYWORDS

Catholic Church, exile, Italy, Rome, Nepomucenum Papal College, Second Vatican Council, Communism, Czech Christian Academy in Rome, papacy, priests, Czech priests

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Založení Cyrilometodějské ligy a Křesťanské akademie	13
2.1	Křesťanská akademie	17
3	Nepomucenum	21
3.1	Založení Nepomucena	21
3.2	Utváření kněžského exilu v Nepomucenu	22
3.3	Spory se Slováky	24
3.4	František Planner a Josef Bezdíček	26
4	Rozvoj exilové činnosti v Římě.....	30
4.1	Období krize katolického exilu.....	30
4.2	Rozvoj Křesťanské akademie v Římě	32
4.3	Publikační činnost	33
4.4	Kontakty mimo Itálii	35
5	Proměny katolických diskurzů v 60. letech	39
5.1	Papežská diplomacie.....	39
5.2	II. vatikánský koncil	41
5.2.1	Pojetí církve.....	42
5.2.2	Vztah církve k současnému světu	43
5.2.3	Liturgie a Bible.....	45
5.2.4	Po koncilu.....	45
6	Exil a koncilová delegace	47
6.1	Vladimír Boublík a Josef Bezdíček.....	50
7	Beranův příjezd do exilu.....	55

7.1	Beranův význam pro exil.....	55
7.2	Beranovo ideové založení.....	56
7.3	Beranovi sekretáři.....	58
7.4	Beran a vatikánská diplomacie.....	60
8	Reorganizace exilu za Berana.....	66
8.1	Beranovy zahraniční cesty.....	66
8.2	Založení střediska Velehrad.....	67
8.3	Vztah Říma k Londýnu.....	73
9	Upevňování organizační.....	77
9.1	Otázka Beranova návratu.....	77
9.2	Právní schválení střediska.....	79
9.3	Poutní dům.....	81
9.4	Zadlužené Nepomucenum.....	83
9.5	Tlak na exil po smrti Berana.....	86
9.6	Bohumír Bunža.....	88
9.7	Petr Ovečka.....	92
10	Upevňování ideové.....	96
10.1	Změny 70. let.....	96
10.2	Spory o interpretaci koncilu - boj o Studie.....	99
11	Závěr.....	107
12	Seznam použitých informačních zdrojů.....	111

1 Úvod

V období mezi nástupem komunistického režimu v roce 1948 a jeho pádem v listopadu 1989 se katolická církev v českých zemích ocitla v situaci, kterou v novodobých dějinách nezažila: stala se terčem soustavné perzekuce a ocitla se pod soustředěným státním dozorem. Řada aktivit, které do té doby považovala za samozřejmé, se náhle proměnila v činnosti ilegální; mnoho katolíků muselo uprchnout kvůli své víře do zahraničí. Část katolicky motivovaného exilu se na Západě zapojila do utváření církevních i kulturních diskurzů i do organizovaného boje za osvobození vlasti od komunistického útlaku.¹

Ve své práci se chci věnovat především exilovému působení českých katolíků v Itálii, které je v dosavadní české historiografii poněkud opomíjeno. Co se českého exilu na Apeninském poloostrově týče, soustřeďuje se největší pozornost historiků na osobu reformního komunisty Jiřího Pelikána², což má za důsledek, že v širší společnosti chybí povědomí o Římu jako o vlivném centru početného českého katolického exilu. Že se tento nedostatek týká i odborné veřejnosti, naznačila například mezinárodní konference *Itálie a československá svoboda 1968-1989*, která se konala na podzim 2014 na půdě Filosofické fakulty UK v Praze: Navzdory jejímu názvu v ní jednotlivé příspěvky pojednávaly výhradně o činnosti Jiřího Pelikána, čímž byl veřejnosti prezentován pokřivený či alespoň neúplný obrázek o českém exilu v Itálii.³ Téma předkládané práce bylo zvoleno mimo jiné

¹ Při definici exilu vycházím z rozlišování, které obhajuje Martin C. Putna: „Často se také rozlišuje mezi exilem a emigrací: Exulanti utíkají proto, aby pracovali pro vlast a uchovali její kulturu. Emigranti utíkají proto, aby měli v nové zemi lepší život, ať po stránce politické, náboženské či ekonomické. Toto rozlišování se velmi ozývá v sebereflexi českého poúnorového exilu. Ti, kdo takto (sebe)reflektují, samozřejmě počítají sami sebe k exulantům – těm morálně (sebe)náročnějším. A naopak, termín ‚emigrace‘ je užíván v negativním smyslu režimní propagandou.“ PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v kontextech 1945-1989*. Torst, Praha 2017. [v tisku].

² Jiří Pelikán (1923-1999), politik a novinář, jeden z čelních představitelů tzv. pražského jara v roce 1968. V letech 1963 až 1968 působil jako ústřední ředitel Československé televize, odkud byl na sovětský nátlak v říjnu 1968 odvolán a jmenován radou čs. velvyslanectví v Římě. V září 1969 požádal v Itálii o politický azyl. Od roku 1971 začal vydávat časopis *Listy*.

³ BLAŽEK, Ondřej: *Konference Itálie a československá svoboda 1968-1989. Marginalia Historica*. 2014, roč. 5, č. 1, s. 221. ISSN 1804-5367.

z toho důvodu, aby se alespoň částečně zaplnila výše zmíněná mezera v dosavadním historickém výzkumu.

Přirozeným centrem organizované činnosti českého katolického exilu v Itálii se tedy stal Řím, kde se dodnes nachází Papežská kolej Nepomucenum. Od jejího založení v roce 1929 do ní přicházejí vybraní bohoslovci a kněží z českých zemí, aby v Římě vykonali svá univerzitní studia a pak se vrátili zpět do pastorace do vlasti. V období 1948-1989 se však tato tradice přerušila: Na kolej bylo možné se z Československa dostat jen ilegálně, a tudíž ani svobodný návrat z Říma do vlasti nebyl přirozeně možný. Za této situace Nepomucenum paradoxně posílilo svůj význam pro církev, neboť se zde postupně soustředily intelektuální špičky z řad kněží, kteří by za normálních okolností odešli plnit své povinnosti do českých diecézí; někteří z nich v koleji přímo bydleli, jiným poskytovala alespoň zázemí v jejich práci pro exil.

Problém pro historické uchopení fenoménu katolického exilu v Itálii respektive v Římě spočívá v tom, že nepředstavuje nějakou jasně ohraničitelnou, homogenní skupinu, ale spíše jednotlivé osobnosti, které pracují na nejrůznějších místech: ve farnostech, v bohosloveckých seminářích, na papežských univerzitách, v římské kurii atd. I nejdůležitější monografie, které se doposud věnovaly problematice katolického exilu v Itálii, mapují osudy jeho jednotlivých aktérů.⁴ Abychom proto mohli sledovat osud exulantů v Itálii jako skupiny, je třeba obrátit pozornost k institucím, v nichž se spojovali v organizované práci pro domov – nejdůležitějšími z nich byly bezpochyby Křesťanská akademie (součást pozdějšího Střediska Velehrad) a české vysílání Rádía Vatikán.

Pouze první z těchto dvou institucí lze však považovat za čistě exilovou. I podle názoru samotných představitelů katolických exulantů totiž české vysílání Rádía Vatikán sloužilo především jako nástroj všeobecné církve, která se jeho prostřednictvím obracela k církvi domácí. Hlavním cílem zde přitom bylo hlásání Kristova evangelia a s tím spojených

⁴ Viz níže.

náboženských a mravních hodnot.⁵ Oproti tomu exilové instituce (bez ohledu na víru či politický názor jejich představitelů) sloužily Čechům v zahraničí k tomu, aby mohli promlouvat k lidem ve vlasti, a to v první řadě o národních otázkách. V předkládané práci proto budu sledovat vývoj katolického exilu především skrze dění v Křesťanské akademii (dále často jen KA) a pozdějším středisku Velehrad.

Vedle strukturálního je třeba určit také diachronní ohnisko našeho tématu, tedy ohnisko z pohledu časového vývoje. Zkoumáme-li období 1948-1989, zjistíme, že rozhodující vliv na utváření českého katolického exilu v Itálii měla šedesátá léta. Právě tehdy totiž papež Jan XXIII. svolal Druhý vatikánský koncil (1962-1965), který se stal největší událostí v dějinách katolické církve 20. století. V posledním roce jeho konání pak přišel do římského exilu proreformně smýšlející kardinál Josef Beran⁶, aby zde zůstal až do své smrti v roce 1969. Tyto dvě události způsobily, že se kněží-exulanti kolem Nepomucena náhle ocitli ve středu celocírkevního dění, posílil se význam jejich dosavadní práce pro domov, která v koncilním a Beranově odkazu zároveň získala výraznou duchovní inspiraci a opěrné body.

Touto poslední zmínkou se dostávám k otázce metody, která byla zvolena pro zpracování předkládaného tématu: totiž historické diskurzivní analýzy. Jak už název této práce napovídá, není jejím cílem pouze popsat nejdůležitější institucionální změny v KA či Nepomucenu, ale na jejich pozadí zároveň zmapovat, jaký ideový diskurz se v prostoru exilových institucí postupně utvářel. Šlo o názorově homogenní prostředí, nebo v něm existovaly různé ideové proudy? Jak exilový diskurz ovlivňovaly reformy II. vatikánského koncilu, diplomatická vyjednávání mezi Prahou a Vatikánem, ostatní exilové skupiny na

⁵ DEN, Petr, Michal PŘIBÁŇ a Karel VRÁNA: Promiňte tu čmáraninu: korespondence Ladislava Radimského a Karla Vrány o exulantství, literatuře, historii a filozofii. Praha: Knihovna Libri prohibiti, 2015, s. 153. ISBN 978-80-87656-09-9.

⁶ Kardinál Josef Beran (1888-1969), arcibiskup pražský a primas český v letech 1946-1969. Bohoslovectví vystudoval v letech 1907-1911 v Římě. Před válkou působil jako docent a profesor teologie na Teologické fakultě UK. Za druhé světové války byl po roce 1942 vězněn v koncentračních táborech v Terezíně a v Dachau. Po nástupu komunismu byl již jako pražský arcibiskup kvůli svému odporu proti režimu v letech 1949-1963 protiprávně internován. U příležitosti jmenování kardinálem v roce 1965 odešel do římského exilu, kde žil až do své smrti v roce 1969.

Západě či politická situace v Československu? To vše jsou otázky, na které se pokusím hledat odpověď.

Co se dosavadního zpracování sledovaného tématu týče, patří k nejvýznamnějším pracím monografie Stanislavy Vodičkové o kardinálu Josefu Beranovi⁷ a monografie Jiřího Žůrka o životě a teologii Vladimíra Boublíka⁸; v dílčích kapitolách se českému katolickému exilu v Itálii věnují také Stanislav Balík a Jiří Hanuš ve své práci o II. vatikánském koncilu.⁹ Na diskurzivní aspekt se zaměřuje především práce Tomáše Halíka o reflexi koncilních reforem na stránkách exilového časopisu Studie¹⁰ a nejnověji též Martin C. Putna v připravovaném třetím dílu jeho dějin české katolické literatury¹¹ – oba autoři přitom interpretují diskurz exilu ve smyslu prokoncilním.¹²

Z hlediska pramenné základny jsem vycházel z římských archivů Papežské koleje Nepomucenum a Centra Velehrad či soukromého archivu Karla Skalického. Důležitý zdroj informací představoval též Archiv bezpečnostních složek a Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR, zejména z toho důvodu, že umožňují jedinečný, „neoficiální“ pohled

⁷ VODIČKOVÁ, Stanislava: *Uzavírám vás do svého srdce. Životopis Josefa kardinála Berana*. CDK/ÚSTR, Praha 2009. ISBN 978-80-7325-189-5.

⁸ ŽŮREK, Jiří: *Prolegomena k četbě Vladimíra Boublíka: a analýza stěžejních témat jeho myšlenkového odkazu*. Praha: Krystal OP, 2008. ISBN 978-80-87183-01-4. Vladimír Boublík (1928-1974) byl katolický kněz a teolog. Z Československa emigroval v roce 1952, kdy se zároveň stal alumnem Nepomucena v Římě. Od roku 1961 vyučoval na Papežské lateránské univerzitě, v letech 1972-1974 zastával funkci děkana tamní teologické fakulty.

⁹ BALÍK, Stanislav a HANUŠ, Jiří: *Letnice dvacátého století: druhý vatikánský koncil a české země*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2012. ISBN 978-80-7325-268-7.

¹⁰ HALÍK, Tomáš. *Víra a kultura: pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-117-2.

¹¹ PUTNA (2017). [v tisku].

¹² Putna např. píše: „*Jestliže po stránce umělecké je možno hodnotit dílo exilového katolicismu jako záslužné, ale celkově skromné – po stránce duchovní zde naopak došlo ke zcela zásadnímu posunu: k myšlenkovému ztotožnění klíčových katolických intelektuálů s reformistickým pohybem, jenž vedl ke druhému vatikánskému koncilu. Tento pohyb lze pozorovat v esejích Karla Vrány, v teologických textech Vladimíra Boublíka a Karla Skalického (...), v rozhlasových relacích Alexandra Heidlera i v počtem nemnohých, ale nesmírně vlivných projevech kardinála Berana. Ti, kdo na Západ prchali většinou jako kultivovaní konzervativci, školení v tomismu, ve zdůrazňování římskokatolické výlučnosti a v pěstování kněžské důstojnosti, se postupně stávali hybateli duchovního otevření exilové církve novým proudům.*“ Putna (2017). [v tisku].

do tamního dění. Abych dosáhl co nejpřesnějšího popisu historického dění, konfrontoval jsem archivní materiály s osobními vzpomínkami pamětníků exilového dění. Jejich svědectví jsou zachycena jednak písemně v knihách nebo člancích¹³, jednak zvukově na nahrávkách pořízených při osobních konzultacích autora s Karlem Skalickým¹⁴, Josefem Koláčkem SJ¹⁵ a Richardem Čemusem SJ¹⁶.

¹³ Důležitým pramenem jsou svědectví ve sborníku *Kardinál Tomášek a koncil* a knižně vydané rozhovory s Jaroslavem Škarvadou, Karlem Fořtem a Tomášem Špidlíkem. Náhled do dění v exilu poskytuje nejnověji též knižně vydaná korespondence mezi Karlem Vránou a Ladislavem Radimským. Odkazy na výše zmíněnou literaturu viz níže.

¹⁴ Karel Skalický (nar. 1934), katolický kněz a teolog, žák Vladimíra Boublíka. Do římského exilu přišel v roce 1956 a vystudoval zde filosofii a teologii na Papežské lateránské univerzitě v Římě. V letech 1966-69 byl druhým sekretářem kardinála Josefa Berana. V letech 1967-1990 vedl exilový časopis *Studie*. Od let 1996-1999 působil jako děkan Teologické fakulty Jihočeské univerzity.

¹⁵ Josef Koláček (nar. 1929), kněz z řádu Tovaryšstva Ježíšova, publicista, spisovatel a překladatel. Do exilu odešel v r. 1968, v letech 1971-2000 působil jako vedoucí českého vysílání Rádía Vatikán.

¹⁶ Richard Čemus (nar. 1954), kněz z řádu Tovaryšstva Ježíšova, žák Tomáše Špidlíka a Karla Skalického. Do exilu přišel v r. 1970. V letech 1991-1993 působil jako diplomat na nunciatuře v Moskvě. Od r. 1993 přednáší teologii východní spirituality na Papežském Východním ústavu v Římě. V letech 2007-2015 působil jako spirituál v koleji Nepomucenum.

2 Založení Cyrilometodějské ligy a Křesťanské akademie

Kořeny organizované činnosti katolického exilu sahají do uprchlických táborů v Německu, Anglii, Holandsku a dalších zemích na Západě. Po komunistickém převratu v únoru 1948 zde přebývaly tisíce lidí z Československa, kteří uprchli z vlasti před komunistickou zvlášť. Kvůli ztrátě domova a neutěšeným existenčním podmínkám mnohdy čelili hluboké duchovní krizi. Alexander Heidler¹⁷ k tomu napsal: „*Vím z vlastní zkušenosti, jak se emigranti cítí opuštěni, zvláště jsou-li sami a od sebe vzdáleni. Přepadá je tesknota, pesimismus, pocit méněcennosti a zároveň vzdoru; stávají se pasivními. Těžko překonávají svody a jsou v nebezpečí činů, za něž by se v normálních dobách styděli. Emigrace je zatěžkávací zkouškou charakterů.*“¹⁸

Jezuita Richard Čemus, který do exilu přibyl v roce 1970, zachycuje existenciální situaci uprchlíků takto: „*Někdo myslí: ‚Emigrace, to je lážo plážo‘. Ale vodsad’ podsad’. Mě postavili před dvě alternativy: buďto já jsem Čech a Čechem zůstanu. Udělám to tak, že se budu bránit ztratit svou identitu tím, že všechno odmítnu (...). To bylo typické pro Rusy – Solženicyn si v Americe ve Vermontu udělal enklávu, kde to vypadalo úplně jako v Rusku. Nikdy nevyšel ven, nikdy se nenaučil anglicky, jenom jeho syn. Tak to byl ten jeden model. Druhý by byl: ‚Ne, ta blbá česká kultura, to se musíme leda tak stydět. Hrr abychom mezi ně zapadli. Mnoho lidí to udělalo, v Německu, v Kanadě, v Americe. Děti neznali ani slovo. V Německu, holka si vzala Němce, celá rodina začala mluvit německy.*“¹⁹

Jelikož většina poúnorových uprchlíků patřila ke katolickému vyznání, pokoušeli se duchovní krizi překonávat vytvářením skupinek, v nichž trávili čas četbou Písma, modlitbami a obecně prohlubováním víry. Cítili potřebu většího sepětí jak s ostatními laiky, tak s uprchlíky z řad kněží – vznikla myšlenka sjednotit se v duchu Katolické akce.

¹⁷ Alexander Heidler (1916-1980), katolický kněz, teolog a publicista. Do exilu přišel v roce 1949, žil ve Spolkové republice Německo. Byl spoluzakladatelem Křesťanské akademie a od r. 1951 působil pod pseudonymem „Otec Křišťan“ jako redaktor náboženských pořadů rádia Svobodná Evropa.

¹⁸ HEIDLER, Alexandr: Doopravdy začínáme. *Nový život*. 1951, č. 1, s. 12.

¹⁹ Richard ČEMUS, osobní konzultace, Řím, 20. května 2015.

Nejaktivněji v tomto směru působili politici a vysokoškolští studenti, kteří se před únorovým převratem angažovali ve spolcích jako Česká liga akademická v Praze či Moravan v Brně a Olomouci. Ti za souhlasu Petra Lekavého²⁰, který byl jmenován vedoucím katolického komitétu pro uprchlíky z ČSR, vytvořili už na svátek svatých Cyrila a Metoděje r. 1948 přípravný výbor „za účelem zorganizování katolického studentstva a intelektuálů v exilu.“²¹

Hlavní ohnisko této činnosti vzniklo v Anglii. Zde vedle sebe našli útočiště emigranti z dob války, vojáci ze západní armády, politici a skupina mladých jezuitů v čele s Janem Langem²², který „si vyjednal u svých představených, že bude v Londýně pastorovat mezi Čechy“²³ a jenž měl až do revoluce zůstat duší českého katolického exilu v Anglii. „A tak naši krajané v Londýně měli už od r. 1948 pravidelné české bohoslužby, společně se zúčastnili protestního shromáždění britských katolíků proti pronásledování církve v ČSR a zorganizovali si cyklus přednášek, které měly za cíl prohloubit vnitřní náboženský život (...).“²⁴ Když se jim podařilo pro své snažení získat podporu anglického episkopátu, založili 4. července 1949 první organizaci katolického exilu s názvem Cyrilometodějská liga akademická (CMLA). Jejím předsedou se stal bývalý lidovecký poslanec Bohumír Bunža²⁵, tajemníkem kapitán František Rochla a místopředsedou František Uhlíř.

Úvodní Bunžův projev výmluvně dokládá, jak dramaticky vnímali katolíci poúnorovou smrt státních perzekucí. Před očima se jim odehrával kolosální, apokalyptický střet mezi Dobrem a Zlem: „My, katolíci z Československa, rozptýleni nepřitelem do celého světa,

²⁰ Petr Lekavý (1910-1990), katolický kněz. Do exilu odešel v r. 1948, od r. 1950 působil jako farář v USA.

²¹ OVEČKA, Petr: 30 let CML a KA. *Nový život*. 1980, č. 5, s. 90.

²² Jan Lang (1919-2007), kněz z řádu Tovaryšstva Ježíšova. V r. 1948 již pobýval v Anglii, kde organizoval materiální i duchovní pomoc pro uprchlíky z Československa. V roce 1964 založil v Londýně náboženské, kulturní a společenské centrum Velehrad pro české krajany.

²³ ŠKARVADA, Jaroslav a SVOBODA, Bohumil: *Svedl jsi mě Hospodine: Jaroslav Škarvada v rozhovoru s Bohumilem Svobodou*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. Rozhovory, s. 115. ISBN 80-7192-663-9.

²⁴ ŠKARVADA, SVOBODA (2002, s. 115).

²⁵ Bohumír Bunža (1908-1990), politik, poslanec Československé strany lidové. V roce 1948 odešel do exilu, kde mimo jiné spoluzaložil Radu svobodného Československa. V exilu působil nejprve v Londýně a pak střídatě v USA a Itálii. Podrobněji se mu věnuji v následujících kapitolách této práce.

*nemůžeme a nesmíme se nečinně dívat na to, jak mocnosti pekla se připravují k svému ničivému dílu. Naši bratři doma, jako první křesťané, bojují proti surové síle pohanů a my jim musíme nějak v jejich boji pomoci. Potřebujeme se však sejít a duchovně a mravně spevniti. Proto se organizujeme zde, v Německu, Itálii, Francii a jinde ve světě, abychom zapomenouce na dělítku politického a státoprávního nazírání, v duchovním spojení s našimi bratry doma pracovali pro vítězství Království Kristova ve světě.*²⁶

Vidíme, že Bunža jasně vytyčil základní programové cíle: nejen dosáhnout jednoty mezi exulanty, ale jejím prostřednictvím pomáhat v boji proti totalitnímu komunistickému režimu v Československu. CMLA tedy jinými slovy nechtěla být pouze organizací, která by se soustřeďovala na dění v exilu, ale dávala si za cíl působit na společenské dění v nesvobodné vlasti. Dalším důležitým aspektem byla aktivistická povaha organizace v duchu Katolické akce²⁷ – odmítala spojení s jakoukoli politickou stranou, přičemž činnost měla vycházet „odspodu“, od laiků, kteří měli aktivně působit ve společnosti v křesťanském duchu. Zakladatelé tuto zásadu zdůraznili heslem převzatým od papeže Pia X.: „*Omnia instaurare in Christo*“ (Vše obnovit v Kristu).

Další programové cíle vyplývaly z ideje „Apoštolátu svatých Cyrila a Metoděje“²⁸, zdůrazněné v samotném názvu CMLA. Zakladatelé organizace se výslovně přihlásili k odkazu Lva XIII., který se mezi papeži stal jakýmsi průkopníkem liberální otevřenosti církve okolnímu světu. CMLA inspiroval jeho velký zájem o křesťanský východ: v encyklice *Grande Munus christiani nominis propugnandi* v roce 1880 rozšířil kult svatých Cyrila a Metoděje na celou katolickou církev; významně také podpořil unionistické snahy, jež mají za cíl usmíření katolické církve s církvemi východních ritů. V českém kontextu pak CMLA programově navazovala na unionistické sjezdy na Velehradě a s nimi spojený odkaz olomouckého arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana.

²⁶ BUNŽA, Bohumír: Význam a cíl Cyrilometodějské ligy akademické. In *Věstník CMLA*. 1949, č. 1, s. 2.

²⁷ Nejprve podpořili pronikání laiků mezi nevěřící vrstvy obyvatelstva papežové Lev XIII. a Pius X. Samotnou Katolickou akci, tedy účast katolických laiků na hierarchickém apoštolátu, ale nechal založit až v roce 1922 v Itálii Pius XI.. Důležitost role laiků v církvi vedle kněží a řeholníků pak definitivně stvrdil 2. vatikánský koncil v konstituci *Lumen gentium*.

²⁸ Stanovy „Apoštolátu svatých Cyrila a Metoděje“ byly schváleny Piem XI. 2. srpna 1925.

První cíl CMLA, který Bunža ve svém projevu zmínil, byl zároveň nejambicióznější, neboť sledoval panslovanský aspekt cyrilometodějské ideje, „*kteřá všem národům, žijícím v prostoru, kam sv. Cyril a Metoděj přinesli světlo víry a vzdělanosti, je tak hluboce vžitou, že (...) bude možná jedinou silou mezi národy střední a východní Evropy, která je může spojit v bratrské společenství, která smete ďábla a jeho dílo.*“²⁹ Události následujících desetiletí však ukázaly, že toto východisko nebylo pro boj exulantů proti komunismu příliš dobře použitelné. Od konce 70. let ho nahradil apel na dodržování univerzálních lidských práv, k nimž se církev přihlásila na 2. vatikánském koncilu. Uvidíme, že především za pontifikátu Jana Pavla II. církev zintenzivnila tlak na komunistické režimy v sovětském bloku, aby dodržovaly helsinské úmluvy – tím se mnohem spíše nakonec podařilo „smést ďábla“ komunismu v zemích střední a východní Evropy.

Jako nereálný se postupně ukázal druhý cíl vycházející z cyrilometodějské ideje: totiž udržet exilovou jednotu Čechů a Slováků: „*Idea Cyrilometodějská je dnes snad již jediným pevným poutem, které poutá k sobě oba národy žijící v Československé republice a také ty, kteří byli od ní odtrhnuti a zmirají bez pomoci v temnu bolševické poroby.*“³⁰ Snahu zakladatelů o jednotu podtrhávalo i určení CMLA jako „svazu katolického studentstva a intelektuálů z ČSR v exilu“, a to i přesto, že se v ní angažovali téměř výhradně Češi. Lang nechtěl rozdělovat název na Čechy a Slováky, „*že prý to odpovídá názorům komunistů, kteří říkají, že Československo tvoří národy Čechů a Slováků.*“³¹ Separatistické tendence však – podobně jako i jinde v exilu – byly příliš silné. Slováků se například velmi dotýkalo, když čeští exulanti používali v názvech svých organizací odkaz na Československo. V rámci katolického exilu Čechy považovali za konkurenty, izolovali se od nich a zakládali své vlastní instituce a periodika.

Vedle dvou motivů sjednocujících s sebou volba cyrilometodějské ideje nesla i motiv třetí, obranný. Komunistická vláda v Československu se totiž snažila zneužít tradice

²⁹ BUNŽA, Bohumír: Význam a cíl Cyrilometodějské ligy akademické. *Věstník CMLA*. 1949, č. 1, s. 3.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Zpráva náčelníka StB Miloše Dospivy (krycí jméno „Kotva“) z 25. března 1960. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 41221.

velehradských poutí na prorežimní agitaci, již zde zajišťovali kolaborující kněží jako například exkomunikovaný Josef Plojhar. „(...) volili jsme tuto ideu proto, abychom ji bránili proti hanebnému zneužití pohany naší vlasti pro účely jejich bezbožeckého učení. Násilní držitelé moci v naší domovině vědouce, jak hluboce je zakořeněna úcta k sv. Cyrilu a Metoději v srdcích našeho lidu, navlékli si roucho beránčí a plíží se kolem stáde věřících, snažíce se dostat se do čela a úlisnými stupidními řečmi přivlastniti si tuto tradici a použití ji pro svoje účely.“³²

Na založení CMLA můžeme pozorovat některé projevy duchovního kvasu, který se nakonec na koncilu vtělil do konstitucí *Lumen gentium* či *Gaudium et spes*: Vidíme snahu laiků se aktivně zapojovat do apoštolátu církve, jejich angažovanost ve společensko-politickém dění, distanc od politických stran, otevřenost vůči nekatolickému světu a ekumenickou snahu o sjednocení s ostatními křesťany. Velkým problémem pro exulantskou CMLA bylo, že jí jakožto součásti Katolické akce chybělo jasné zakotvení ve strukturách anglické církve. Snad i proto Londýn v roli centra českého katolického exilu dlouho nevydržel a iniciativu brzy převzal Řím. Ideová východiska, která formulovala londýnská CMLA, však vytvořila první předpoklady pro budoucí, prokoncilní směřování exilu, které bylo nakonec stvrzeno dílem kardinála Berana.

2.1 Křesťanská akademie

Po založení CMLA v Anglii začaly samostatně vznikat i v dalších zemích s českými uprchlíky podobné spolky, které se na výročním sjezdu CMLA v Mnichově ve dnech 21.-26. dubna 1950 sjednotily a vytvořily zemské složky jedné, celoexilové, zastřešující organizace, jež dostala název Cyrilometodějská liga (CML). Její ústředím se stal Londýn, čímž bylo navázáno na práci londýnské CMLA: zůstalo stejné předsednictvo (Bunža, Uhlíř, Rochla), program, sídlo v Londýně a i tiskový orgán, měsíčník *Nový život* (dále často jen *NŽ*), který se nakonec stal největším periodikem českého katolického exilu.³³

³² BUNŽA, Bohumír: Význam a cíl Cyrilometodějské ligy akademické. *Věstník CMLA*. 1949, č. 1, s. 3.

³³ V roce 1949 vycházel pod názvem *Věstník Cyrilometodějské ligy akademické* a teprve v lednovém čísle roku 1950 nesl název *Nový život*. Časopis následně vycházel nepřetržitě až do roku 2001.

Členy CML od se od jejího založení už mohli stát nejen akademici (srov. s CMLA), ale „všichni katolíci bez rozdílu stavu, stáří a povolání“³⁴; činnost organizace se měla uskutečňovat na principu zemských skupin, „v kroužcích (Buňkách), které již existují v různých táborech,“³⁵ a spočívat například v pořádání bohoslužeb, náboženských přednášek, duchovních cvičení, ve vydávání knih a časopisů a podobně.

CMLA však nezanikla, ale stala se samostatnou podsložkou CML, vyhrazenou nadále pro vysokoškoláky a akademiky. Pro své potřeby si CMLA vytvořila odvětví pro intelektuály nazvané Spolupráce katolické inteligence (SKI)³⁶, která uspořádala již pár dní po mnichovském sjezdu svůj vlastní sjezd ve městě Prien na Chiemsee. Z některých prohlášení je vidět, že katolická inteligence brala svou dějinnou úlohu již od počátku velmi vážně a odhodlaně: „Čekají nás velké úkoly v nové době. Po skončení konfliktu nastane docela jiný řád; to staré se už nevrátí (...). Křesťanství však základem zůstane, ba teprve se jím doopravdy stane, neb ony důsledky bezbožectví jsou příliš kruté. Pak bude potřeba vůdců a k tomu je povolána především inteligence.“³⁷

A byl to právě německý Prien, kde SKI založila „Československou křesťanskou akademii“ jako „studijní, dokumentační, ediční a informační ústav“ CML.³⁸ Stejně jako v případě CML šlo o podnik téměř výhradně český: předsedou nové instituce se stal novinář Stanislav Koutník, jednatelem Bohumír Krátký a duchovním rádcem jedna z nejvýraznějších postav katolického exilu, Alexander Heidler. Kvůli obavám z konfliktu se Slováky se veřejně psalo pouze o Křesťanské akademii, pro poštovní styk pak název zněl „Křesťanská akademie československých exulantů“.³⁹

³⁴ Sjezd CMLA. *Nový život*. 1950, č. 5, s. 3.

³⁵ *Nový život*. 1950, č. 2, s. 17-18.

³⁶ CML byla rozdělena na dvě složky s vlastními stanovami: 1) CMLA s odvětvím pro intelektuály (Spolupráce katolické inteligence - SKI) a pro studenty (Studentskou katolickou spoluprací) měla ústředí v německém Ludwigsburgu 2) Spolupráce katolické mládeže (SKM) měla ústředí v Německu a Belgii.

³⁷ HEIDLER, Alexandr: Doopravdy začínáme. *Nový život*. 1951, č. 1, s. 12.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ *Nový život*. 1950, č. 10, s. 12.

KA se ve své činnosti chtěla soustředit „na studium odborných problémů politických, hospodářských, sociálních a kulturních“, a tak „připravovat katolickou inteligenci k realizaci zjištěných poznatků ve veřejném životě.“ Jelikož se KA stala součástí struktur CML, počítalo se od počátku s její celoexilovou působností: „Žádáme (...) odbočky CML ve všech zemích, kde si neustanovily ještě specializovaná hnutí inteligence, aby tak učinily co nejdříve a našemu sekretariátu poslaly seznam všech členů, kteří mají zájem na odborné práci a označily její druh.“⁴⁰

Na rozdíl od CML však v organizaci KA došlo k určitému posunu směrem k větší otevřenosti vůči nekatolickému světu. CML se profilovala jako katolická a svou činnost proto výslovně odlišila od „jiných nekatolických unionistických hnutí jako na př. tzv. protestantského ‘ekumenického’ hnutí“.⁴¹ Oproti tomu KA, jak už vyplývalo z jejího názvu, se definovala jako obecně „křesťanská“ a ke „spolupráci“ do svých pěti odborných sekcí⁴² v roce 1950 pozvala „nejen všechny katolíky, ale i ty, kteří vyhovují další podmínce stanov, t. j. křesťanský charakter a víra v jediného osobního Boha.“⁴³

Svůj ekumenický charakter pak KA potvrdila později ve stanovách z roku 1967. Definovala se v nich sice jako „studijní a vydavatelský ústav Cyrilometodějské ligy“ a součást mezinárodní Katolické akce – po svých členech už však tehdy vyžadovala pouze „křesťanský světový názor“.⁴⁴ Kolem tohoto rozporu mezi stanovami KA a její formální podřízeností katolickým organizacím se později, na sympoziu KA v roce 1982, kdy vrcholila krize mezi jejím liberálním a konzervativním křídlem, rozvinula „vzrušená

⁴⁰ HEIDLER, Alexandr: Doopravdy začínáme. *Nový život*. 1951, č. 1, s. 13.

⁴¹ Úvod k Ústavě Cyrilometodějské ligy. *Nový život*. 1950, č. 5, s. 7.

⁴² KA měla v té době následující sekce: právní, filosofickou, hospodářskou a sociální, federalistickou a historicko-uměleckou.

⁴³ Oznámení Křesťanské akademie. *Nový život*. 1950, č. 10, s. 12.

⁴⁴ Stanovy Křesťanské akademie. Papežská kolej Nepomucenum, archiv (dále jen Nepomucenum), složka Bohemicum 24.

diskuze“, na jejímž konci však nakonec „*naprostá většina přítomných*“ členů námitky konzervativců odmítla a shodla se, že výklad „*pouze katolíci*“ neodpovídá stanovám KA.⁴⁵

Nepředbíhejme však v čase a vraťme se do počátků činnosti KA, konkrétně do září 1950, kdy se spolu se svým předsedou Koutníkem přestěhovala z Německa do Říma. Šlo náhodný, ale zároveň zlomový okamžik pro směřování celé instituce, neboť se dostala do bezprostředního kontaktu s tamním početným kněžským exilem – z instituce, v níž měli původně hrát hlavní úlohu laici, se nakonec stane podnikem organizovaným především kleriky.

Akademie svou činnost v Římě oficiálně zahájila uspořádáním svatováclavských oslav ve dnech 27.- 28. září 1950, během nichž přijal její delegaci ve zvláštní audienci papež Pius XII. ve svém letním sídle v Castel Gandolfo.⁴⁶ Výraznou podporu získala od Vittorina Veroneseho, tehdejšího předsedy Italské katolické akce a později i generálního ředitele UNESCO: „*Jeho zásluhou mohla KA zakotvit v Římě; on byl jejím ochráncem a vyprosil jí peněžitou podporu do začátků její činnosti. Jeho přičiněním byla KA přijata v srpnu 1950 za dopisujícího člena hnutí Pax Romana.*“⁴⁷ Už v roce 1950 začal pravidelně vycházet v několika řečech oběžník *Veritas*, který informoval o dění v Československu.

⁴⁵ Zápis ze symposia KA v Trentu ve dnech 25-28. srpna 1982. Centrum Velehrad, archiv (dále jen Velehrad), složka Sjezd 1982. K záležitosti se vyjádřil i K. Skalický: „*Zasedání Křaku (Křesťanské akademie – pozn. autora) bylo trochu bouřlivější (...) kvůli Dagmar Eisnerové, protestantce, kterou Otec Ovečka přijal do Křaku na návrh paní Hany Karasové. Přijal ji ale tak nějak potichu, že nikdo z nás o tom nevěděl (z nás, tím myslím redakční radu Křaku). Přišla však zuřivá opozice ze strany Vondry a pí Šmehlíkové.*“ K. Skalický v dopise B. Bunžovi, září 1982. Soukromý archiv Karla Skalického.

⁴⁶ *Nový život*. 1950, č. 10, s. 16

⁴⁷ OVEČKA, Petr: 30 let CML a KA. *Nový život*. 1980, č. 7-8, s. 133. Hnutí Pax Romana je světová vysokoškolská katolická federace, založená v roce 1921 ve švýcarském Friburgu.

3 Nepomucenum

3.1 Založení Nepomucena

Pokud by KA byla řekou, nepatřila by mezi ty, u nichž lze vystopovat jeden jasný pramen, který pak mohutní s připojováním dalších a dalších přítoků. Zařadili bychom ji spíše mezi řeky, které dostávají své jméno až na soutoku dvou říček menších. V předchozí kapitole jsme sledovali londýnský pramen, který se založením CML položil organizační a ideové základy KA. Ten se postupně v letech 1950-1954 přimísil do mohutnější řeky kněžského exilu v římském Nepomucenu, a my se proto nyní musíme vrátit kus proti jejímu proudu, abychom lépe pochopili vznik KA.

Shodou okolností stejně jako u ideových východisek CML narážíme i v případě Papežské koleje Nepomucenum na odkaz papeže Lva XIII., který dal v roce 1884 v Římě založit elitní seminář pro kněží z českých diecézí Bohemikum. Doufal, že skrze vzdělání kněžského dorostu v duchu katolického universalismu a centralismu posílí Svatý stolec svou nezávislost na světské moci rakouského císaře; zároveň se založením semináře měly obrousit hrany uvnitř kléru v době vyhrocených národnostních sporů mezi Čechy a Němci.

„Žádnou jinou zemí rakousko-uherské monarchie nezmítá boj mezi germánským a slovanským živlem tak jako Čechami. (...) Klérus se nemůže vyhnout tomu, aby nebyl nějakým způsobem zatažen do hnutí, které budí vášně na obou stranách. (...) Stává se, že ti, kteří vůbec nebo jen málo pamatují na své poslání, se pouští do národnostních sporů téměř stejně vášnivě jako laici. (...) z toho mohou plynout vážná nebezpečí (...), protože stejně jako se Němci na dlouho nesmíří s farářem, který příliš straní Čechům, tak Češi nemohou milovat kněze, který je příliš proněmecký. Jak církev, tak stát mají zájem vykořenit co možná nejvíce toto zlo. Nejlépe toho dosáhneme tak, že umožníme mladým kněžím učit se vědě a mravům mimo Čechy, daleko ohniska politických vášní, ve středu katolického světa.“⁴⁸

⁴⁸ Zpráva vídeňského nuncia Serafina Vannutelliho z 11. března 1884. HROMJÁK, L'uboslav: Leone XIII, il movimento slavo e le origini del Bohemicum. In PARMA, Tomáš (ed.): *Dal Bohemicum al Nepomuceno. La*

Nadnárodní koncepce Bohemika platila po roce 1918 nadále pro celé Československo. Jelikož sem však se vznikem nového státu začali mířit i bohoslovci z moravských a slovenských diecézí, přestala kapacita budovy dostačovat. Pius XI. proto zakoupil pozemek poblíž Lateránské baziliky a věnoval 1 milion italských lir⁴⁹ na výstavbu nové, prostornější koleje, která nakonec dostala jméno Nepomucenum na počest svatého Jana Nepomuckého jako „*vzoru apoštolské svědomitosti, horlivosti i věrnosti Kristu a církvi*“.⁵⁰ Budovu a kapli Nepomucena vysvětil pražský arcibiskup František Kordač na svátek svatého Vojtěcha 23. dubna 1929, jubilejního to roku svatováclavského milénia.

3.2 Utváření kněžského exilu v Nepomucenu

Pro utváření exilového jádra v Nepomucenu byl důležitý už rok 1945. Tehdy sem po skončení Druhé světové války československý episkopát vyslal velkou skupinu bohoslovců: „*Jely dva autobusy, jeden byl plný nepomuceňáků, vedoucím výpravy byl vicerektor Nepomucena Bezdíček⁵¹, jako spirituál nás měl na starosti jezuita pater Václav Feřt⁵².*“⁵³ Mezi seminaristy pak byli z Čechů mimo jiné Jaroslav Škarvada⁵⁴, Karel

cultura ceca e la formazione sacerdotale in un contesto di scontri nazionalisti e di coesistenza. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 23. ISBN 978-80-244-2644-0.

⁴⁹ HELAN, Pavel: La fondazione del Pontificio Collegio Nepomuceno nei fondi vaticani. In PARMA (2011, s. 132).

⁵⁰ Papežská kolej Nepomucenum. Rozhovor s rektorem Karlem Vránou. *Studie*, č. 130-131, roč. 1990, s. 381.

⁵¹ Josef Bezdíček (1902-1972), kněz a teolog. Vicerektor koleje Nepomucenum v letech 1935-1965.

⁵² Václav Feřt (1903-1986), kněz řádu Tovaryšstva Ježíšova. V letech 1945-1951 působil jako spirituál koleje Nepomucenum, v r. 1947 zakládal české vysílání Rádía Vatikán. V letech 1960-1965 zakládal českou misii v kanadském Montrealu. Po návratu do Říma začal opět působit v Rádiu Vatikán a také pomáhal kardinálu Beranovi v r. 1966 založit Středisko Velehrad.

⁵³ Podrobnosti z legendární, strastiplné cesty dvou autobusů, která nakonec trvala týden, viz ŠKARVADA, SVOBODA (2002, s. 40-42).

⁵⁴ Jaroslav Škarvada (1924-2010), katolický kněz. Vyučoval dogmatiku na regionálním semináři v Chieti, v letech 1965-1969 působil jako první sekretář kardinála Berana. V r. 1982 byl jmenován titulárním biskupem litomyšlským, v roce 1991 pak pomocným biskupem pražským.

Vrána⁵⁵, Milan Petřík či Josef Benáček; ze Slováků například Jozef Tomko, Dominik Hrušovský či Jozef Medový.⁵⁶

Tuto skupinu bohoslovců v Římě v roce 1948 zastihl pád železné opony, takže když byli po absolvování pětiletého studia teologie v Římě vysvěceni na kněze, muselo vedení koleje řešit problém, kde je uplatnit. Do vlasti se už svobodně vracet nemohli, a tak bylo rozhodnuto vysílat je – jak se pak začalo říkat – „na kopečky“, tedy do pastorace do diecézí na sever Itálie (především brixenské a bellunské), jejichž prostředí se domovu nejvíce přibližovalo.⁵⁷ „Pokud jde o Čechy (nakonec i pokud jde o Slováky), tak tito mladí lidé, kteří pět nebo šest let žili (v Nepomucenu – pozn. OB) ze dne na den společně, tak teď když byli rozprsknutí do těch dvou diecézí, udržovali styky mezi sebou. Zvláště ti, co byli v brixenské diecézi, tak ti se často scházeli buď v Brixenu – tam navštěvovali vždycky domeček Karla Havlíčka Borovského – a potom se ustálil takový zvyk, že když Jirka Jeřábek se stal farářem v Mauisu neboli italsky Mules, tak tam u něj po Vánocích na Mládátka se tam setkali Češi a někteří Slováci, kteří byli v brixenské diecézi. Tito hoši drželi pohromadě a dokonce si vytvořili cyklostylovaný časopisek, kterému se říkalo Vinculum - tím Vinculem byl pověřen Škarvada a ten byl spojnicí mezi těmito našimi kněžími-exulanty v severní Itálii.“⁵⁸

Vedení koleje následně ty, kteří měli předpoklady pro doktorské studium, povolávalo z „kopečků“ zpět na univerzity v Římě, čímž znovu se ocitli v Nepomucenu, kde již byli noví bohoslovci. Vytvořily se tak dvě komunity: seminaristů (bohoslovců) a konviktorů (kněží). Toto „kolečko“ absolvovali během celého exilového období i další kněží, kteří už ale samozřejmě po únorovém převratu do koleje nepřicházeli z Československa běžnou,

⁵⁵ Karel Vrána (1925-2004), katolický kněz a teolog, spoluzakladatel Křesťanské akademie. Vyučoval filosofii na regionálním semináři v Beneventu. V letech 1977-1993 rektor Nepomucena.

⁵⁶ Skalický uvádí tento výčet: Jaroslav Škarvada, Karel Vrána, Jiří Jeřábek, Jiří Papoušek, Jiří Talkner, František Štaud, Milan Petřík ze Slováků Jozef Tomko, Dominik Hrušovský, Jozef Medový, Jozef Kutný, Ferko Škoda a Babiak. SKALICKÝ, Karel: Filosof Karel Vrána. In VRÁNA, Karel: *Experiment křesťanství*. Zvon 1995, s. 248. ISBN 80-7113-146-6.

⁵⁷ Karel SKALICKÝ, osobní konzultace, České Budějovice, 29. května 2013.

⁵⁸ Tamtéž.

legální cestou, ale jako uprchlíci.⁵⁹ Do této skupiny patřili ze známých jmen například Vladimír Boublík, Petr Esterka⁶⁰, Karel Skalický (do Itálie, byť ne do Nepomucena, uprchli společně i tři saleziáni Ladislav Dittrich, Vojtěch Hrubý a Jan Homola). V neposlední řadě se také v Nepomucenu objevili kněží, kteří ještě před komunistickým pučem dokončili svá teologická studia na Západě – mezi nimi je třeba zmínit především jezuitu Tomáše Špidlíka⁶¹ a Petra Ovečku⁶², a také patera Jaroslava Václava Polce⁶³.

3.3 Spory se Slováky

Byť bylo Nepomucenum kolejí československou, spolupráce mezi oběma národy v exilu v podstatě neexistovala, naopak kvůli separatistickým tendencím Slováků mezi nimi panovaly spíše napjaté vztahy: „*Hlavně v těch prvních letech po roce 1945, protože tam přicházejí mladí lidé ze Slovenského státu, zatímco Češi přicházeli z Protektorátu Böhmen und Mähren. Člověk, když je mladej, tak vezme všechno naplno, takže všichni byli tak trochu tisovci. A teď ještě když byl Tiso popraven, tak ho začali považovat za mučedníka pravé katolické víry. Takže tohle byly důvody, které přispívaly k jakémusi napětí – hlavně v druhé polovině čtyřicátých let a na počátku let padesátých.*“⁶⁴

⁵⁹ Celkem bylo v Nepomucenu během první exilové dekády (roky 1948-1959) vysvěceno 55 kněží z Československa. *Nový život*. 1959, č. 4, s. 90.

⁶⁰ Petr Esterka (nar. 1935), katolický kněz, titulární biskup cefalenský v letech 1999-2013. Absolvoval Papežskou lateránskou univerzitu v Římě, později působil mezi českými krajany v USA a Kanadě. V letech 1974-1995 působil v americkém letectvu jako vojenský kaplan.

⁶¹ Kardinál Tomáš Špidlík (1919-2010), teolog, člen řádu Tovaryšstva Ježíšova. Po válce začal studovat teologii v nizozemském Maastrichtu, kde byl r. 1949 vysvěcen na kněze. Od r. 1951 pracoval v Římě ve Rádiu Vatikán a zároveň působil (do r. 1989) jako spirituál koleje Nepomucenum. Jako teolog se zabýval studiem tradice křesťanského východu.

⁶² Petr Ovečka (1922-2009), člen řádu Tovaryšstva Ježíšova. Podobně jako Špidlík studoval po válce teologii v nizozemském Maastrichtu. V exilovém období žil v Římě, kde jedna pracoval jako redaktor Rádia Vatikán a jako redaktor měsíčníku *Nový život*.

⁶³ Jaroslav Václav Polc (1929-2004), kněz, teolog a církevní historik. V letech 1963-1991 působil jako ředitel knihovny Papežské lateránské univerzity v Římě, zároveň v exilu řídil náboženskou řadu Křesťanské akademie. V letech 1997-2002 byl děkanem Katolické teologické fakulty UK.

⁶⁴ Karel SKALICKÝ, osobní konzultace, České Budějovice, 29. května 2013.

Spory nakonec vyústily v založení Slovenského institutu Cyrila a Metoděje (SCÚM) v roce 1961. Jelikož však tehdejší vicerektor Nepomucena Bezdiček nechtěl upustit od československého statusu své koleje, dosáhl toho, že SCÚM musel být postaven daleko od centra města u Via Cassia, za hranicemi římské diecéze. Nový ústav také oficiálně nemohl sloužit jako samostatný slovenský bohoslovecký seminář (na ten byl povýšen až v roce 1997), což Slováci nelibě nesli – pozdější rektor Nepomucena Vrána v roce 1980 upozorňoval, že Slováci „*prezentují po dostudování svých nových kněží na koleji, a po krátkém pobytu v SÚCM, tyto absolventy jako kněze ze slovenské koleje. V SÚCM však žádná škola neexistuje s výjimkou střední.*“⁶⁵ Vzrušená byla zřejmě i debata nad pojmenováním nové instituce, které někteří slovenští kněží údajně ostře napadali, „*protože si přáli dát ústavu název po Hlinkovi, Tisovi a podobně.*“⁶⁶

Nejvíce s českými kněžími spolupracoval Pavol Hnilica⁶⁷, naopak k separatisticky orientovaným patřili Jozef Tomko, k němuž měl blízko Štefan Nahálka, kteří také – na rozdíl od Hnilici – byli oba členové zakládající komise SÚCM. Prvním rektorem ústavu se stal Nahálka, jehož v letech 1973-1992 vystřídal Dominik Hrušovský. Kromě výše zmíněného semináře pro středoškolské studenty slovenského původu, který vedl řád saleziánů, se SÚCM také zabýval vydavatelskou činností (vedle knih zde vycházel měsíčník Hlasy z Říma) a pořádal nepravidelné porady kněží slovenské národnosti z celého světa. Teprve s příchodem mladší generace, nezasazené válečným obdobím, se v posrpnovém období nepřátelský postoj Slováků vůči Čechům postupně zmírňoval.⁶⁸

⁶⁵ Zpráva agenta StB Jiřího Talknera (krycí jméno „Nero“) z 10. prosince 1980. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 10442.

⁶⁶ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45524.

⁶⁷ Záznam o schůzce s Boublíkem z 24. ledna 1968. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

⁶⁸ Např. agent „Nero“ 25. října 1979 uvedl, že „*na rozdíl od jeho generace se nyní mezi bohoslovci v koleji již tak neprojevuji nacionalistické tendence (...) mezi Čechy a Slováky. (...) na sv. Václava, kdy je sloužena mše u oltáře sv. Václava v chrámu sv. Petra, byli přítomni čeští i slovenští bohoslovci, kteří spolu s ostatními zpívali česky.*“ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 10442.

3.4 František Planner a Josef Bezdíček

Když se na začátku padesátých let objevila v Římě objevil KA, začali se někteří kněží v Nepomucenu o tuto exilovou instituci zajímat a vytvořili první okruh spolupracovníků jejího sekretáře Františka Plannera⁶⁹. Abychom si přiblížili jeho příchod do exilu, musíme obrátit pozornost k situaci ve vedení Nepomucena. Jelikož v Československu žilo hned několik národností a jelikož Vatikán „*polohusitskému*“⁷⁰ Československu příliš nedůvěřoval, dosazoval na místo rektora koleje „neutrální“ Italy – na začátku exilového období to byl do roku 1950 Ferdinando Roveda, následně, až do své smrti roku 1963 Alfredo Bontempi. „*Tito rektori (...) byli pouze postavy reprezentativní, které byly odpovědné za správný chod koleje před vyšší církevní autoritou. Ale kdo tam dělal dobré a zlé počasí byl monsignor Bezdíček, což byla taková silná osobnost.*“⁷¹

Josef Bezdíček vskutku již za svého života patřil k legendárním postavám koleje. Působil zde už od roku 1935, projevoval se velkou konzervativností a „*bezvýhradnou*“⁷² oddaností Vatikánu: postupně „*přijal italskou církevní mentalitu podezřívání a nedůvěry, kterou s úspěchem naočkoval do koleje*“⁷³. Alumnus Nepomucena a *enfant terrible* kněžské emigrace v Římě, Vladimír Boublík, „*nenáviděl donašečský režim na koleji,*“⁷⁴ který zde měl Bezdíček vytvořit, a o vicerektorovi říkal, že má „*římský nos*“, t. j. *vystihne odkud vítr fouká a umí se přizpůsobit.*“⁷⁵ Významnou Bezdíčkovou oporou v boji s jeho

⁶⁹ František Planner (1912-1999), kněz. Dlouholetý sekretář exilové Křesťanské akademie, od r. 1964 pak první český rektor koleje Nepomucenum. Podrobněji se jeho osobnosti věnuji na následujících stránkách této práce.

⁷⁰ „*V Římě má každý katolický národ svou kolej. Rektorem obvykle bývá kněz té národnosti, které kolej patří. Jenom v případě české koleje Nepomucenum se dělá výjimka, neboť Vatikán je k Československu nedůvěřivý a pokládá český národ za polohusitský. Proto podle zvláštního nařízení Vatikánu nesmí být Čech rektorem Nepomucena. V Římě se to bere jako důkaz úřední nedůvěřivosti Vatikánu vůči Čechům.*“ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 10442.

⁷¹ Karel SKALICKÝ, osobní konzultace, České Budějovice, 29. května. 2013.

⁷² ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 10442.

⁷³ Zpráva agenta Fojtla z 21. března 1960. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 41221.

⁷⁴ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074_000_0065.

⁷⁵ Poznámky ze schůzky Boublíka s náčelníkem StB Jaroslavem Richterem (krycí jméno „Ráliš“) ze dne 24. ledna 1966. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

mnohými nepřáteli byl jeden z nejmocnějších mužů ve Vatikánu, radikální antikomunista a sekretář mocného Svatého officia⁷⁶, kardinál Alfredo Ottaviani.

Aby Bezdíček svým představeným v kurii dokázal, že je na něj spolehnutí, a zajisté taky aby minimalizoval vliv StB na dění v Nepomucenu, vyžadoval po bohoslovcích téměř vojenskou disciplínu a pečlivě dohlížel na jejich soukromí – kontroloval kupříkladu veškerou jejich korespondenci.⁷⁷ „*Má zásluhu na tom, že ze všech, kteří do Nepomucena přišli, udělal duševní nebo tělesné trosky – nebo obojí. Kromě (Karla – pozn. OB) Vrány (...) všichni jsou nemocní. A to hlavně nemoci způsobené nervy – žaludeční vředy,*“ popsal například situaci bohoslovec Jaroslav Fojtl, který působil na koleji jako tajný agent StB pod krycími jmény Karas a Aron.⁷⁸

Není proto divu, že Bezdíčkovi příliš nevonělo dění v „aktivistické“ KA, která v jeho koleji sídlila: „*Snad všichni kněží v exilu jsou zajedno, že je neschopen, ale nedá se nic proti němu dělat. (...) O exil se naprosto nestará a nezajímá.*“⁷⁹ Jedním z jeho hlavních protivníků se stal právě Planner, takže k lepšímu soužití mezi KA a Nepomucenem mohlo dojít až v roce 1964, kdy byl Bezdíček poslán na penzi jako kanovník do baziliky Panny Marie Sněžné v Římě a kdy byl zároveň Plannerovi jako prvnímu Čechovi svěřen rektorát koleje.⁸⁰

⁷⁶ Celým názvem Kongregace Svatého officia byla založena v roce 1908 jako nástupkyně tzv. římské inkvizice. V roce 1965 ji papež Pavel VI. opět zreformoval a přejmenoval na Kongregaci pro nauku víry.

⁷⁷ „*Zajímal jsem se dále, za jakých podmínek odesílají bohoslovci dopisy. V koleji mají schránku, do které vkládají dopisy rozlepené. Bezdíček pak dopisy čte a pak po sluhovi dává je do poštovní dopravy. Dopisy přišlé opět kontroluje a rozdává je při obědě adresátům.*“ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 41024.

⁷⁸ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 41221.

⁷⁹ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 41221.

⁸⁰ Záznamy StB naznačují, že si Bezdíčkův odchod z Nepomucena vyžádal československý episkopát. Tajný agent Vladimír Třebín, který studoval několik let v Nepomucenu a po stažení do Československa byl vysvěcen na kněze, na konspirační schůzce 2. ledna 1963 sdělil, že „*u příležitosti jeho svěcení mu v rozhovoru biskup Pobožný řekl, že prorektor Nepomucena ve Vatikánu, prof. Bezdíček, má jít do pense, především na zásah našich biskupů, kteří ve Vatikánu uvedli, že Bezdíček byl vyhozen z diecéze Hradec Králové tehdejším biskupem pro neschopnost a není vhodnou osobou pro výkon takové funkce ve Vatikáně.*“ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 41024.

Znesvářenost mezi Bezdíčkem a Plannerem nespadla z čistého nebe. Zatímco za prvním z nich stál Ottaviani, druhý měl oporu v arcibiskupovi pražském a pozdějším kardinálovi Josefu Beranovi, jemuž dělal bezprostředně po skončení Druhé světové války tajemníka. Jelikož český episkopát v čele s Beranem již v té době nebyl spokojen s Bezdíčkem, poslal v listopadu 1946 právě Plannera do Nepomucena, aby zde od roku 1947 působil v pozici ekonoma a v budoucnu Bezdíčka vystřídal ve funkci vicerektora. Nepodařilo se – když mělo v roce 1949 k výměně dojít, Bezdíček začal obratně jednat: zajistil si přes Ottavianiho podporu kurie a využil také rivalitu mezi Čechy a Slováky – výměnou za podporu pro svou osobu zajistil místo ve vedení koleje Jozefu Tomkovi, který v roce 1950 převzal Plannerův post ekonoma.⁸¹ Vzhledem k těmto událostem není divu, že Bezdíček Berana údajně nenáviděl a snažil se přes Ottavianiho zabránit, aby se pražský arcibiskup stal kardinálem.⁸²

Prohraný spor o post vicerektora nasměroval síly mladého Plannera k práci pro exil. Zpočátku sice nebylo jasné, jakou funkci by mohl zastávat, *ale „najednou tady byla Křesťanská akademie, která neměla žádný byt, žádnou ani poštovní schránku, ani pořádnou adresu, tak se řeklo, no tak co, tak ať se toho ujme Planner. A pro něj tam v koleji ve třetím poschodí uvolnili místnost.“*⁸³ Zároveň mu byla roku 1951 svěřena funkce delegáta pro uprchlíky v Itálii a stal se členem tzv. Nejvyšší rady pro vystěhovalce, kterou založil Svatý stolec pro apoštolát mezi těmi, kdo se ocitli mimo vlast.⁸⁴ Dění v Nepomucenu se tak pro něj dostalo na vedlejší kolej: *„distancuje se kvůli Bezdíčkovi a*

⁸¹ K okolnostem těchto událostí viz ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 63128 a reg. č. 41221. O věci se zmiňuje též Karel SKALICKÝ, osobní konzultace, České Budějovice, 29. května. 2013.

⁸² *„Nenávidí (Bezdíček – pozn. autora) Berana a je ochoten udělat vše proti němu, protože ten je jediný, kdo by mu mohl uškodit. Tvrdí se, že je hlavní příčinou, proč se už nestal kardinálem. Bezdíček stále na officiu (Svaté officium – pozn. autora) ukazuje na píseň Te Deum při volbě prezidenta Gottwalda (Beran sloužil ve svatovítské katedrále Te Deum u příležitosti zvolení Klementa Gottwalda prezidentem, což se dalo interpretovat jako schválení komunistického režimu – pozn. autora).“* ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 41221.

⁸³ Karel SKALICKÝ, osobní konzultace, České Budějovice, 29. května 2013.

⁸⁴ OVEČKA, Petr: 30 let CML a KA. *Nový život*, roč. 1980, č. 7-8, s. 133.

*poměrům, které v koleji vládnou, od vedení koleje a do vnitřního chodu vůbec nezasahuje, i když se mu řada věcí nelíbí.*⁸⁵

⁸⁵ Zpráva náčelníka Dospivy z 2. února 1960. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 41221.

4 Rozvoj exilové činnosti v Římě

4.1 Období krize katolického exilu

Během roku 1951 se však celý organizovaný katolický exil dostal do těžké krize. Způsobila ji ohlášená likvidace Mezinárodní uprchlické organizace (*International Refugee Organization*), která spravovala stovky táborů v zemích jako Rakousko, Německo či Itálie. Počínaje lednem 1952 tak měla starost o uprchlíky přejít do pravomoci jednotlivých států, jež měly velmi omezené kvóty pro přijetí uprchlíků a jejichž obtížná hospodářská situace ani uprchlíkům nedávala příliš velkou naději na důstojnější existenci.

„*Sociální situace našich lidí v Německu,*“ napsal například ve zprávě z kraje roku 1954 Alexander Heidler, „*je vcelku nepříznivá. (...) německé úřady (se snaží – pozn. OB) postupně všechny tábory zrušit a přestěhovat bezdomovce do zděných stavení v nových sídlištích (Siedlungen), která se pořizují z peněz Marshallova plánu. – Původně měli uprchlíci v tábore ubytování a stravu zdarma, a mimo to dostávali malé kapesné. Nyní se postupně zavádí systém sociální péče (Fürsorge): dospělý jednatlivec dostane přibližně 60 marek na měsíc, leckde i méně, a z toho si má sám platit světlo, otop a stravu, ve zděných budovách dokonce i malé nájemné. Tato sociální pomoc je velmi nízká; to je důvod, proč se mnozí uprchlíci brání přesídlení do zděných budov; obávají se, že nebudou moci zaplatit nájem. Kdo byl zaměstnán a zaměstnání ztratil, dostává podle obvyklých pravidel podporu v nezaměstnanosti, která je poněkud výhodnější než pouhá sociální pomoc.*“⁸⁶

Z těchto důvodů došlo od roku 1951 k masové emigraci do zámoří, především do USA, které nabízely lepší životní perspektivu a které navíc – na rozdíl od ostatních zemí přijímaly uprchlíky nad rámec původně stanovených kvót.⁸⁷ Zemské skupiny CML včetně Itálie mizely a udržely se pouze v Kanadě, Anglii a Austrálii⁸⁸ (v USA úřady činnost CML nepovolily); organizaci po své emigraci do USA v lednu 1952 opustil i sám předseda Uhlíř, přičemž byl za jeho nástupce zvolen Josef Czernin.

⁸⁶ *Nový život*. 1954, č. 2, s. 33.

⁸⁷ Umožnilo to vydání *Displaced Person Act* v roce 1948 a *Refugee Relief Act* v roce 1953.

⁸⁸ OVEČKA, Petr: 30 let CML a KA. *Nový život*. 1980, č. 7-8, s. 133.

Do hluboké krize se dostala i KA, avšak ne z výše uvedených důvodů, ale kvůli předsedovi Koutníkově, který „ne vždy dokázal zachovat určitý takt“⁸⁹. Jako redaktor Svobodné Evropy v Římě totiž údajně „zneužíval tajných materiálů a informací, které dostával z ústředí SE v Mnichově od Heidlera. Koutník tyto materiály a informace uveřejňoval v italských novinách. Na základě toho byl pak ze služeb SE propuštěn. (...) Heidler v Mnichově měl z počínání Koutníka ve SE velké nepříjemnosti.“⁹⁰ Podobně kriticky se o Koutníkově angažmá v KA vyjádřil i Karel Vrána: „On je dobrý pracovník, pro nás byl příliš samostatný a přivedl Mons. Plannera do nemilých situací.“⁹¹ Kvůli tomuto chování „musel zmizet“⁹²: opustil Řím i předsednictví KA, čímž instituce na krátký čas zanikla.

KA se problémy spojené s mohutným pohybem exulantů podařilo překonat, a to díky stabilní přítomnosti českých kněží v Římě. Jejich zásluhou „mohla pokračovat ve své činnosti i tehdy, když naši krajané opustili italské uprchlické tábory a když otázka našich uprchlíků v Itálii byla prakticky vyřešena.“⁹³ V říjnu 1953 byla zvolením nového výboru obnovena činnost, přičemž předsedou se stal profesor církevního práva na Trinity College v Dublinu Zdeněk Ehler. Rozhodující však byla přítomnost František Plannera, který se stal oficiálně sekretářem, „což znamenalo: vykonavatelem vši práce až po tu nejnižší naprosto bezplatně.“⁹⁴

⁸⁹ Zápis z vystoupení Petra Ovečky na sjezdu střediska Velehrad v r. 1978. Velehrad, složka Sjezd 1978.

⁹⁰ Zpráva založená na výpovědi sekretáře řádu premonstrátů v Římě Jana Šaffy. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 42276.

⁹¹ DEN, PŘIBÁŇ, VRÁNA (2015, s. 302)

⁹² Zápis proslovu Petra Ovečky na sjezdu střediska Velehrad v roce 1978. Velehrad, složka Sjezd 1978.

⁹³ Text proslovu Františka Plannera „Zpráva o činnosti KA za posledních 10 let“ ze 4. srpna 1960 ze sjezdu KA v Rohru. Velehrad, složka KA-dokum.

⁹⁴ SKALICKÝ, Karel, *Česká křesťanská akademie v Římě*. List papíru, datováno 15. 7. 2000 v Českých Budějovicích. Soukromý archiv Karla Skalického. Podobně situaci sekretáře KA komentoval Vrána: „Mons. Planner pracuje zcela bez peněz, má byt a stravu v české koleji – a ‚almužnu‘ 500 lir denně (ani ne dolar).“ Vrána v dopise Radimskému z 13. května 1962. DEN, PŘIBÁŇ, VRÁNA (2015, s. 387)

4.2 Rozvoj Křesťanské akademie v Římě

Období let 1953 až 1966, které začalo obnovením činnosti KA a skončilo založením střediska Velehrad, znamenalo pro katolický exil z organizačního hlediska novou etapu. Charakterizoval ji postupný přesun těžiště aktivit z londýnského ústředí CML právě na římskou KA. Vedle hlavní činnosti kulturně-vydavatelské jí přibyla péče o další dvě oblasti, které neodpovídaly původnímu zaměření tohoto studijního ústavu CML: jednak spolu se salesiány organizovala letní tábory pro děti českých exulantů a také zajišťovala duchovní správu v místech, kde se nacházelo větší množství českých uprchlíků; posledně jmenovaného úkolu se zhostil Jaroslav Škarvada.

Ačkoli se tedy KA v tomto období vykazovala čilou aktivitou a StB jejího sekretáře Plannera označovala za člověka, kterému jeho funkce umožňují, „*aby řídil prakticky celý čsl. exil v Itálii*“,⁹⁵ šlo stále ještě o činnost nejasně organizovanou a prováděnou tzv. v polních podmínkách: „*V (...) padesátých letech se tato instituce málo podobala akademii. Měla vyhrazený kousek třetího patra v koleji Nepomucenum, takže její reálná adresa zněla: via Concordia 1. Její oficiální adresa však byla: via della Conciliazione 1, čemuž však odpovídala jen poštovní schránka na domě číslo 1 v této ulici. Někteří z nás to s úsměvem nazývali ‘tajemství Křesťanské akademie’*“.⁹⁶

KA chybělo úřední schválení⁹⁷, neměla vypracovány vlastní stanovy (vycházela ze stanov CML) a evidence členů, která se zpočátku vedla, nenávratně zmizela s odchodem předsedy Koutníka z Říma do USA. Skutečnost, že vnitřní struktura KA byla tehdy záhadou i jejím blízkým spolupracovníkům, výmluvně dokládají slova saleziána Ladislava Dittricha: „*KA byla vždy pro mě anonymní organizace. Původní stanovy neznám a ke vstupu do KA mě nikdo nikdy nevyzval. V důsledku toho členem KA formálně nejsem.*

⁹⁵ Zpráva z vyhodnocení akce „Vatikán“ z 14. října 1958. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 631286.

⁹⁶ SKALICKÝ, Karel, *Česká křesťanská akademie*. List papíru, datováno 15. července 2000, České Budějovice. Soukromý archiv Karla Skalického.

⁹⁷ Ještě na schůzi střediska Velehrad v září 1969 se mluvilo o tom, že KA „*jako entita momentálně není nic, neboť nemá žádný dokument o schválení*.“ Velehrad, složka Sjezd 1969.

*Pokud jsem spolupracoval s NŽ či v jiných pracích, bylo to vždy pouze z osobního zájmu a ochoty.*⁹⁸

Je proto zřejmě v 50. a 60. letech nejnvýstižnější mluvit o KA jako o neformální, celoexilové skupině spolupracovníků kolem Františka Plannera. Jejím „živým nervem a srdcem“ pak byla „římská skupina KA“, za jejíž „členy“ byli vedle Plannera považováni jezuité Václav Feřt a Petr Ovečka, dominikán Ondřej Petrů, premonstrát Jan Štaffa, kněží Vladimír Koudelka, František Rýpar, Milan Petřík, Krejčík⁹⁹ a „čeští členové řádu saleziánů“.¹⁰⁰ Ačkoli si KA předsevzala organizačně a programově upevnit svou činnost již na sjezdu v Königsteinu v roce 1958, podařilo se jí tohoto cíle reálně dosáhnout až po příchodu kardinála Berana do Říma a založení střediska Velehrad.

Karel Vrána v roce 1967 bilancoval: „*Za sedmnáct let trvání Křesťanské akademie jsme se mohli přesvědčit, že se nesmíme stát nikdy spolkem. Povaze našich cílů vyhovuje nejlépe způsob spolupráce, který nazýváme hnutím. (...) Křesťanská akademie rostla a pracovala nejlépe s minimem organizovaných struktur, počítala spíše s osobním stykem, v rámci svých vlastních cílů se pohybovala svobodně bez přílišné a bez úzkostlivé starosti o vnější formy.*“¹⁰¹

4.3 Publikační činnost

Vydavatelskou linii KA¹⁰², kterou si vzal na starost sekretář Planner, významně posílilo přenesení redakce a administrace časopisu NŽ z Londýna do Říma na počátku roku 1954. Šlo totiž o tiskový orgán celé CML, který měl už v roce 1950 náklad 2500 výtisků¹⁰³ a

⁹⁸ Připomínky L. Dittricha k Vránovým návrhům na reformu KA (6. října 1958). Velehrad, složka KA – dokum.

⁹⁹ Křestní jméno se mi nepodařilo dohledat.

¹⁰⁰ VRÁNA, Karel: Návrh na reformu KA (opis, nedatováno, někdy před 6. říjnem 1958). Velehrad, složka KA-dokum.

¹⁰¹ VRÁNA, Karel: Zpráva o stavu a problémech Křesťanské akademie, projev přednesený na sjezdu KA v Gazzadě r. 1967. *Bulletin Křesťanské akademie*, podzim 1967, s. 4. Velehrad, složka Buletin KA.

¹⁰² Tématu podrobně věnuje PUTNA (2017). [v tisku].

¹⁰³ *Nový život*. 1950, č. 12, s. 10.

v 50. a 60. letech představoval zřejmě nejviditelnější výsledek publikační činnosti katolíků v exilu.¹⁰⁴

Ve vedení redakce časopisu působili od počátku jezuité (Jan Lang, Václav Feřt, Petr Ovečka), kteří – jelikož zároveň zajišťovali vysílání české sekce Rádia Vatikán – významně ovlivňovali „mediální prezentaci“ našeho katolického exilu. Přítomnost řádu, jenž si zakládá na bezvýhradné poslušnosti papeži, dávala určitou záruku, že nedojde k výraznějším rozporům s politikou Vatikánu. Svou pozici v NŽ si jezuité bedlivě střežili, což nejméně jednou narazilo v KA na značný odpor.¹⁰⁵

Dělat časopis pro všechny katolíky v exilu bylo koncepčně náročné: „*Nový život má své kritické postavení. Jeho situace není docela zdravá (...). Musí jít takovou cestou, která by vyhledávala střed, a to je nejen těžké, ale často i nemožné. V normálních dobách existuje více časopisů a jejich zaměření je různé. Doplnují se a vyplňují mezery nutné jednostrannosti.*“¹⁰⁶ Musely se publikovat jak popularizační články, tak odborné texty, což příliš nevyhovovalo: „*Chceme jej za každou cenu udržet, i když jsme si vědomi, že má moc*

¹⁰⁴ Rostoucí popularity NŽ si v roce 1960 všimla i StB: „*náklad NŽ vzrostl více než jedenkrát (...). Stojí proto za uváženou rozšířování NŽ nabourat. Prosím o zvážení, zda by nebylo možno uskutečnit akci na vydání ‚zvláštního čísla NŽ‘, které by bylo námi rozesláno. Je třeba vyjít ze zkušeností, které jsou s rozesíláním ‚Svobodného slova‘ a posoudit, zda by se nevyplatilo učinit něco podobného po linii katolické emigrace.*“ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 41221.

¹⁰⁵ Když se měl hlavní redaktor NŽ Václav Feřt stěhovat do nově budovaného kláštera v kanadském Montrealu, bylo třeba vyřešit, co dál s časopisem. 13. prosince 1959 proto došlo v Damascenské koleji v Římě ke schůzce kněží činných v KA (kromě Feřta Planner, Ovečka, Petřík, Petřů, Koudelka, agent Karas), kde Feřt tlumočil rozhodnutí generála řádu Jean-Baptisteho Janssense, že časopis „*musí vycházet dál, že však nadále musí zůstat v rukou jezuitů. Proto bylo rozhodnuto, že Feřt bude vydávání NŽ řídit z Kanady a do Říma bude vždy posílat celý rukopis, o jehož vydávání se v Římě postará Ovečka. V důsledku tohoto zásahu ze strany generála jezuitů vzniklo mezi přítomnými rozladění a během jednání postupně odcházeli. Feřt byl kritizován, že je příliš autoritativní a že se s ním těžko spolupracuje. Bylo mu vytýkáno, že po druhých požaduje pouze podřadné práce, které souvisí s technickým vytisknutím a rozesíláním NŽ. Přítomní se k žádné spolupráci a pomoci Ovečkovi v důsledku toho nechtěli zavázat.*“ Původce zprávy, agent „Karas“, který byl přítomen schůzce, k osobě Feřta dodal, že se s ním podle názoru některých kněží „*velmi těžce spolupracovalo, protože obyčejně každý příspěvek předělal podle svého a hlavně podle linie, kterou NŽ určili jezuité.*“ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 41221.

¹⁰⁶ Vrána v dopise Radimskému z 23. května 1957. DEN, PŘIBÁŇ, VRÁNA (2015, s. 201)

a moc nedostatků. Nutno třeba dělat kompromisy – jednak dávat něco ‚pro lid‘ a pak zase nějaké ty hlubší úvahy. Ale nejde to jinak.“¹⁰⁷

Z těchto důvodů vznikl z iniciativy Karla Vrány a pod patronací KA v roce 1958 sborník nazvaný Studie, které měly za úkol „*publikovat rozsáhlejší texty, zvláště z oborů filosofie, teologie a věd o kultuře*“¹⁰⁸. Redaktorství se ujal právě Vrána, přičemž pod jeho vedením (do roku 1966) vycházely Studie cyklostylovaně jako občasník – chyběly finance a Vrána je vydával „*z idealismu a z lásky k věci*“¹⁰⁹. Většího ohlasu v exilu i v Československu dosáhly následkem finanční podpory kardinála Berana až jako periodikum v 70. a 80. letech, kdy zároveň redakci řídil Karel Skalický.

Vedle časopisecké produkce, k níž patřil i již zmíněný oběžník Vinculum, se KA v padesátých letech zasloužila o vydání moderního překladu Nového zákona od Ondřeje Petru či českého překladu Římského misálu, který byl s úspěchem distribuován v Československu.¹¹⁰ Původní produkci českých autorů či překlady autorů zahraničních KA zajišťovala skrze své edice Studium (od r. 1951) a Vigilie (od r. 1953). Sám Planner ediční činnost KA 50. let shrnul takto: „*Kdo se dívá na výstavku našich edičních prací, může být zklamán. Jsou to prosté, nepatrné knížečky, opravdové chudobky vedle exotických květů moderní knižní produkce. Avšak kdo ví, co to znamená publikovat něco v cizině, kdo si představí, jak drahý je již tisk a co to dá za práci expedovat knížky do celého světa, ten pochopí, že se zde udělal pořádný kus práce.*“¹¹¹

4.4 Kontakty mimo Itálii

Značné úsilí KA věnovala distribuci svých publikací do Československa. Nejpozději v r. 1958 bylo rozhodnuto, že vedle upevňování katolické víry mezi exulanty je druhým zásadním úkolem KA péče o domov, a to prostřednictvím přímého kontaktu s věřícími

¹⁰⁷ Vrána v dopise Radimskému z 28. listopadu 1957. DEN, PŘIBÁŇ, VRÁNA (2015, s. 223)

¹⁰⁸ Slovník české literatury po roce 1945. [online] [cit. dne 27. listopadu 2014]. Dostupné na <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=219>

¹⁰⁹ Vrána v dopise Radimskému z 2. října 1959. DEN, PŘIBÁŇ, VRÁNA (2015, s. 296)

¹¹⁰ 1. vydání v r. 1957, 2. vydání v r. 1960, celkem 7000 výtisků.

¹¹¹ Text proslovu Františka Plannera „Zpráva o činnosti KA za posledních 10 let“ ze 4. srpna 1960 ze sjezdu KA v Rohru. Velehrad, složka KA-dokum.

v Československu.¹¹² Za tímto účelem Planner udržoval písemný styk s několika desítkami lidí – kněží, řeholníků i laiků – kterým pak pro další distribuci posílal legální cestou náboženské materiály: „*Podle jeho vlastních slov chce takto posilovat náboženské uvědomění věřících a pěstovat v nich duchovní život, což považuje za nepřímý, ale nejúčinnější boj proti marxistické ideologii.*“¹¹³ Podle zpráv StB dorazilo poštou do Československa např. v roce 1959 celkem (tedy nejen z produkce KA) 160 000 kusů tiskovin náboženského charakteru, „*většinou z Vatikánu a i z kapitalistických zemí*“.¹¹⁴

Pro financování a organizaci takové činnosti se Planner neobešel bez rozsáhlé sítě spolupracovníků na Západě. V rámci katolického exilu tu byla přirozená pouta na londýnskou CML kolem pátera Langa a na Heidlera, který od května 1951 pracoval v Mnichově v rádiu Svobodná Evropa, kde „*svým renomé a vystupováním dokázal*

¹¹² Stalo se tak „v rámci kongresu ‚Kirchen in Not‘ (Církev v nouzi)“, kde se Planner účastnil „zasedání čsl. emigrantské katolické katolické akce jako předseda šestičlenné komise, jejímiž členy byli jezuita FERŤ, PETŘÍK, a páter KUBOVEC z Říma, dále páter LANG a ROCHLA z Londýna a páter MACHULA z Hamburku.“ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 631286.

¹¹³ „Mezi nejvýznamnější styky Plannera v ČSR patří na př. řím. kat. faráři Konůpek, Dražil a Bogner z Prahy, redemptorista Anisich z Lehnice, kraj Bratislava, (...) Uhlíř z Ostravy (...), býv. řeholník Kašák z Čes. Budějovic, administrátor Nikodym z Plzně, řím. kat. farář Klein z Nitry a další. Podle dosavadního zjištění udržuje Planner písemný styk v Praze s 32 osobami a v ČSR celkem s 80 osobami.“ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 631286.

¹¹⁴ „Jde převážně o náboženské časopisy, misály, bible, breviáře, teologické knihy, modlitby, životopisy svatých, obrázkové katechismy pro děti, alba, publikace propagující církevní zázraky apod. (...) V posledním půl roce zvýšil se počet doporučených zásilek obsahujících náboženský materiál, pravděpodobně jako odezva na soustavné vyřazování normálních zásilek obsahujících tento materiál. Tak na př. z Polska dochází 30% doporučených zásilek s náboženským materiálem se závadným obsahem. Dále z NSR průměrně 10 doporučených zásilek, z Rakouska 4, ze Švýcarska 4, z Holandska 3 zásilky denně. Z USA je měsíčně zasíláno průměrně 70 ks náboženských materiálů v t. zv. dárkových balíčcích.

Jako odesílatelé bývají uváděny jednak soukromé osoby, nebo přímo vydavatelské firmy. Bližší rozbor však ukazuje, že všechny doporučené zásilky náboženských materiálů, zvláště z Itálie jsou zasílány do ČSR organizovaně z určitých center, většinou z římských kolejí a klášterů. Tato centra se specializují na zásilky určitého druhu. Vypravení zásilek je prováděno seriově (knihy balí a adresy píše zpravidla jedna osoba). Tam, kde není uvedení jména odesílatele žádoucí, bývají jako odesílatelé uvedeni někteří veřejně činní církevní hodnostáři jako Polčín, Fanden, Planner a jiní.“ Zpráva z 4. dubna 1960. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 631286.

*postupně prosadit do programu i náboženské vysílání*¹¹⁵. Jako vedoucí jeho české sekce pak v redakci vystupoval pod pseudonymem „otec Křišťan“. Důležitou oporou byl Plannerovi i Leo Ambrož Ondrák, představený benediktinského opatství sv. Prokopa v Lisle v americkém Illinois.

Existovala i významná vazba na charitativní organizaci *Kirche in Not/Ostpriesterhilfe* (Církev v nouzi/Pomoc východním kněžím), kterou založil nizozemský premonstrát Werenfried Van Straaten. Ta finančně přispívala na vydávání NŽ a dalších tiskovin a pomáhala též s jejich distribucí do Československa (páter Felix Mikula). Finance pro KA poskytovala též mnichovská *Ackermannngemeinde*.¹¹⁶

Co se týče spolupráce s dalšími exilovými centry, je třeba zmínit Plannerovu úzkou spolupráci s Pavlem Tigridem, který se ze Svobodné Evropy znal s Juliem Firthem a Heidlerem. Po prvních letech strávených v Německu přesídlil v roce 1952 nejprve do USA a pak od roku 1960 žil v Paříži. Plannerovi přes Výbor pro svobodnou Evropu zprostředkoval finanční podporu pro zaslání tiskovin do Československa¹¹⁷ a dodával mu seznam poštovních adres ve vlasti, na které pak z Říma Planner zasílal společně jeho časopis Svědectví a svůj Nový život.¹¹⁸

Kaňkou na vztazích byla Tigridova ochota vyjednávat za účelem pronikání do Československa s komunisty, což Planner i jeho spolupracovníci z KA kritizovali: „*Páni Američané (...) se často mýlí v odhadu (...). Na jedné straně vedou studenou válku proti komunismu a na druhé straně financují Tigridův časopis, který hlásá koexistenci.*“¹¹⁹ Ovečka na pak Tigridovu adresu údajně pronesl, že je „*přespříliš pružný*“: „*nejprve*

¹¹⁵ ŠKARVADA, SVOBODA (2002, s. 116).

¹¹⁶ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. č. 631286.

¹¹⁷ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 631286.

¹¹⁸ „(...) Tigrid zaslal z USA Křesťanské akademii do Říma více než tisíc kusů výtisků ‚Svědomí‘ (myšleno Svědectví – pozn. OB), které Planner v týdnu mezi 7. 3. a 13. 3. 1960 začne odesílat poštou do ČSR, na adresy, které zaslal Tigrid (...) Na tytéž adresy na přání Tigrida, bude KA zasílat do ČSR časopis ‚Nový život‘.“ Informace na základě zprávy agenta „Karase“ z 9. března 1960. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 41221.

¹¹⁹ Vrána v dopise Radimskému z 12. 9. 1958. DEN, PŘIBÁŇ, VRÁNA (2015, s. 251)

*sociální demokrat, později lidovec a v podstatě svobodný zednář, který chce dělat intelektuální kariéru“.*¹²⁰

V neposlední řadě je třeba zmínit spolupráci KA se Společností pro vědy a umění (SVU), kterou založili exulanti v USA v roce 1958 a jež si vytkla za cíl podporovat a rozvíjet svobodnou českou a slovenskou vědu a umění ve světě.¹²¹ Kontakt probíhal skrze Vránu na člena SVU Ladislava Radimského, který (často pod pseudonymem Petr Den) hojně publikoval pro KA a pomáhal s organizací cesty kardinála Berana do USA na jaře roku 1966.¹²² V 70. a 80. letech pojilo obě instituce osobní přátelství mezi Karlem Skalickým a Karlem Hrubým.¹²³

¹²⁰ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 631286.

¹²¹ RECHCÍGL ml., Miloslav: *Pro vlast. Padesát let společnosti pro vědy a umění (SVU)*. Praha: Academia 2012. ISBN 978-80-200-2030-7.

¹²² *Viz* DEN, PŘIBÁŇ, VRÁNA (2015).

¹²³ SKALICKÝ, Karel: *Česká křesťanská akademie v Římě*. List papíru, datováno 15. července 2000 v Českých Budějovicích. Soukromý archiv Karla Skalického.

5 Proměny katolických diskurzů v 60. letech

5.1 Papežská diplomacie

Důležitým zlomem pro dění v českém katolickém exilu v Itálii se stal rok 1962, kdy byl zahájen II. vatikánský koncil a do Říma na něj přicestovala delegace z Československa. Začalo tím období, kdy exulanti vstupovali do přímého kontaktu se zástupci československého episkopátu. Tuto změnu je zapotřebí vnímat v kontextu papežské diplomacie, kterou za studené války bezesporu nejvíce zaměstnával vztah ke komunismu a státům, které tuto ideologii vyznávaly.

Období let 1948-1989 zasahuje do celkem čtyř pontifikátů, a to Pia XII., Jana XXIII., Pavla VI. a Jana Pavla II., během nichž se postoj svatého stolce k sovětskému bloku proměňoval, což ovlivňovalo činnost Křesťanské akademie a střediska Velehrad. Práce exulantů sice nepodléhala stran Vatikánu předběžné cenzuře, nemohla však být v přímém rozporu s jeho politikou, což jí často vymezovalo nepříjemné mantinely, ale zároveň také někdy přinášelo inspirativní podněty.

Komunismus církev dlouho považovala za smrtelné nebezpečí pro křesťanství. Na rozdíl od italského fašismu či německého nacismu totiž tato ideologie předkládala své pojetí univerza, svůj *logos* otevřeně jako alternativu k *logu* křesťanskému. Proti pojetí člověka a přírody jako stvořených věčným Bohem stavěl na představě, že veškerá realita, včetně té duchovní, měla a má svůj počátek a konec ve věčné hmotě. Náboženství bylo trpěno jako zaostalost, pověra, opium lidstva, které je třeba v zájmu civilizačního pokroku vykořenit.

Ve chvíli, kdy se napříč Evropou spustila železná opona, se proto dobře organizovaná katolická církev stala přirozeně hlavním terčem drastických perzekucí ze strany komunistických států. Vedle obyčejných věřících, kněží a řeholníků se pronásledování nevyhnulo ani církevním špičkám, jako byl právě tehdejší arcibiskup pražský Josef Beran. Vrcholem přitom bylo odsouzení maďarského metropolity Józsefa Mindszentyho k nakonec nevykonanému trestu smrti 8. července 1949.

Tváří tvář takové situaci církev nemohla v konfliktu mezi USA a Sovětským svazem zůstat neutrální, jako byla za Druhé světové války. Pius XII. prostřednictvím Svatého oficia zakázal v červenci 1949 pod trestem exkomunikace katolíkům vstupovat do komunistické strany a úplnou roztržku se sovětským blokem potvrdilo postupné vypovídání diplomatických styků s Vatikánem ze strany komunistických zemí v letech 1945 – 1950 (nuncius Gennaro Verolino musel opustit Prahu v roce 1949). Papež zároveň otevřeně podpořil demokratické režimy na Západě a tím se podílel na nástupu křesťansko-demokratických stran, které po Druhé světové válce ovládly evropskou politiku a položily základy současné Evropské unie.

Rezolutně antikomunistický postoj Svaté stolice se začal měnit až s Janem XXIII. Ještě v roce 1959 Svaté officium potvrdilo deset starý zákaz spolupráce s komunisty, ale nový papež svou politiku obrátil už od začátku k mírovým snahám. Jeho mírovou výzvu z 10. září 1961 během napjaté situace kolem berlínské krize ocenil sám Nikita Chruščov, který následně 25. listopadu papeži telegramem poblahopřál k osmdesátým narozeninám – na vůdce Sovětského svazu bezprecedentní gesto. Tím se začaly uvolňovat vztahy s Moskvou, která nakonec povolila, aby se mohl v květnu 1963 kardinál Casaroli odebrat do Budapešti a Prahy k diplomatickým jednáním, jejichž jedním z hlavních bodů bylo propuštění Berana z domácí internace.¹²⁴

V květnu 1963 tak oficiálně začala éra tzv. ostpolitik, kterou po smrti Jana XXIII. systematicky rozvinul jeho nástupce Pavel VI. Nový pontifex si o dobrých úmyslech Sovětského svazu nedělal žádné iluze, ale vzhledem k tomu, že nebylo jasné, jak dlouho ještě může komunismus na Východě vydržet, považoval za takticky přijatelnější vyjednávat, aby Svatá stolice mohla vybrat své vlastní kandidáty na biskupy a tím zajistila alespoň minimální funkčnost tamních hierarchií. Svaté stolici se díky této strategii sice podařilo obnovit kontakty s episkopáty na Východě, ovšem kvůli ochotě vyjednávat s vládami, které nepřestávaly s perzekucí křesťanů, sklízela uvnitř církve ostrou kritiku, a

¹²⁴ GUASCO, Maurilio (ed.): *Storia della chiesa XXV/2. La chiesa del vaticano II (1958-1978)*. Turín, 1995, s. 421.

to i z řad české emigrace. Situace ve vatikánské diplomacii se opět změnila až s nástupem Jana Pavla II. v roce 1978, o čemž se zmíním v jedné z dalších kapitol této práce.

5.2 II. vatikánský koncil

Vraťme se nyní k II. vatikánskému koncilu, jehož zahájení je – stejně jako změna v paradigmatu vatikánské diplomacie – spjato s papežem Janem XXIII. Magisterium církve na tomto svém dosud největším shromáždění zareagovalo novým způsobem na dlouhý dějinný proces, který začíná s rozpadem středověké jednoty evropského křesťanstva a při němž dochází k postupnému podemílání mocensko-kulturní hegemonie církve na starém kontinentu. Je to proces, jímž v dějinách Západu v bolestech končí mnohasetleté období, kdy byla politická moc spojenkyní a ochránkyní katolické církve; počátek tohoto období přitom bývá spatřován v tzv. konstantinovském obratu v roce 313, kdy se křesťanství stalo v Římské říši svobodným náboženstvím.¹²⁵

Oslabování hegemonie církve v Evropě mělo více rozměrů. Neomezilo se pouze na politiku, ale zasáhlo taktéž filosofii, tedy způsob myšlení. Katolická církev přestala být kulturním hegemonem, kulturní avantgardou, která táhne civilizační vývoj a určuje nové kulturní trendy. Vznik protestantismu, karteziánský obrat ve filosofii, velká francouzská revoluce či boj s modernismem - to všechno jsou kroky na cestě tohoto staletého procesu.

Jestliže na jednu stranu je tento proces ústupem od mocenské hegemonie katolické církve, na druhou stranu jde o postup směrem ke stále větší sekularizaci evropské společnosti. Stejně jako každé jiné historické období s sebou i toto nese značné rozpory a katolická církev si dlouho všímala především jeho negativních aspektů, přehlížela aspekty pozitivní. Základní význam II. vatikánskému koncilu spočívá ve změně postoje církve vůči tomuto dějinnému procesu: její magisterium opustilo v zásadě obranný postoj vůči moderní společnosti, rozhodlo se přijmout její realitu, uznat některé její výdobytky a vejít s ní do partnerského dialogu.

¹²⁵ Vycházím zde z pojetí, které obhajuje přímý účastník koncilu Karel Skalický. Viz SKALICKÝ, Karel: Druhý vatikánský koncil půl století po svém zahájení v perspektivě revolucí druhého tisíciletí. *Teologické texty*. [online] 2013, č. 1. [cit. 6. 5. 2017]. Dostupné na <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2013-1/Druhy-vatikansky-koncil-pul-stoleti-po-svem-zahajeni-v-perspektive-revoluci-druheho-tisicileti.html>

Zatímco se Tridentský a První vatikánský koncil snažily především definovat katolickou doktrínu a dogmata – tedy vymezení se vůči zbytku světa – „Druhý Vatikán“ se nedefinoval jako koncil dogmatický, ale pastorální: chtěl řešit, jakými novými způsoby hlásat novému světu staré evangelijní pravdy. Za tímto účelem si musel v první řadě nově ujasnit, jaká je pozice a role církve v hluboce proměněné, sekulární, globalizované společnosti. Tedy musel si znovu položit otázku, co je to církev. S tímto prvním aspektem se přirozeně pojí i druhý: koncil musel přehodnotit způsob komunikace církve s okolním světem – a to jak se sekularizovanou společností na Západě, ateistickým komunismem na Východě, tak s ostatními křesťanskými i nekřesťanskými náboženstvími ve světě.

Konkrétně se toto koncilové *aggiornamento* (zesoučasnění, aktualizace) projevilo tak, že se církev přestala prezentovat vůči světu jako neustále vítězíci (triumfalismus); přestala také definovat sebe samu především jako hierarchickou strukturu, kde laikům vládne vrstva kněží v čele s papežem (klerikalismus); v neposlední řadě se církev rozhodla více zdůraznit svůj neviditelný, mystický rozměr oproti úřednímu a institucionálnímu (juridismus).¹²⁶ Církev chce nově být více služebníkem, projevovat spíše milosrdenství než soudit, přiznat větší roli laikům, zdůrazňovat svou tajemnou, neviditelnou, nedefinovatelnou dimenzi. Koncil svými reformami přijal některé podněty protestantismu (např. zdůraznění mystického rozměru církve či reforma liturgie) a osvícenství (např. svoboda svědomí jako lidské právo).

5.2.1 Pojetí církve

Podívejme se nyní podrobněji na klíčové koncilové reformy. Za nejdůležitější dokument se považuje konstituce *Lumen gentium* (Světlo národů), která se zabývá církví, její podstatou a organizací – odpovídá na otázku, co je církev. Papež Pavel VI. označil *Lumen gentium* za *magnum chartu* 2. vatikánského koncilu.

¹²⁶ „Pro ten pozitivní pól koncilového obratu byl použit už papežem Janem pojem pastorálnost, o kterou mu šlo především, což pak koncil přijal za své. Nejlepším výrazem toho je sama Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě. Pro onen negativní pól se pak v průběhu sněmovních rozprav znovu a znovu ozývaly výrazy jako klerikalismus, triumfalismus a juridismus.“ SKALICKÝ (2013).

Již názvem první kapitoly „Tajemství církve“ koncil zdůraznil její mystický charakter. Církev nezačíná svou definici popisem své hierarchické struktury, nevidí se tedy přednostně jako viditelná hierarchická instituce, ale jako neviditelné, „*mystické tělo*“ Krista, jako „*jakási svátost v Kristu*“, která lidi spojuje s Bohem a v níž lidstvo dochází své jednoty. Koncil se zároveň vyhnul tomu, aby řekl, že tato Kristova církev *je* (latinsky *est*) viditelnou katolickou církví. Aby dal najevo, že se neviditelné prvky katolické církve nacházejí i mimo ni¹²⁷, použil formulaci, že „*Kristova církev... subsistuje (subsistit, uskutečňuje se) katolické církvi*“.¹²⁸

Dalším bodem je vyzdvižení role laiků a všeobecného kněžství věřících uvnitř církve. Aniž by samozřejmě zrušil rozlišení na laiky a kleriky, přiznal prioritu vztahu věřícího ke světu, jeho úkolu komunikovat se světem, což je rozměr vlastní právě laikům. Tento důraz na nehierarchičnost církve v *Lumen gentium* symbolizuje i označení církve jako „*lidu Božího*“.

K otázce církevní hierarchie se vztahuje i nová definice vztahu mezi biskupským sborem a papežem. Tím, že První vatikánský koncil stačil vyhlásit pouze dogma o papežské neomylnosti, upozadil roli biskupského sboru. Druhý vatikánský koncil proto na doplnění prohlásil, že papež má sice nad církví „*plnou, nejvyšší a všeobecnou pravomoc*“, avšak „*biskupský stav (...) je spolu se svou hlavou, římským biskupem, a nikdy bez této hlavy také nositelem nejvyšší a plné pravomoci nad celou církví.*“¹²⁹

5.2.2 Vztah církve k současnému světu

Poté, co se koncil zabýval církví *ad intra*, pokusil se definovat ji *ad extra*. Nejdůležitější je v tomto ohledu konstituce *Gaudium et spes* (Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě). I když byla schválena až po *Lumen gentium*, bývá *Gaudium et spes* vzhledem

¹²⁷ Viz Kongregace pro nauku víry: *Deklarace Dominus Iesus. O jedinečné a spásonosné univerzalitě Ježíše Krista a církve.* [online] Sekretariát České biskupské konference, Praha 2000, čl. 16. [cit. 7. května 2017] dostupné na <http://web.katolik.cz/feeling/library/dominus%20iesus.pdf>

¹²⁸ *Lumen gentium*, 8. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-467-9.

¹²⁹ *Lumen gentium*, 22. *Tamtéž.*

ke svému pastorálnímu charakteru některými považována za vůbec nejdůležitější koncilní dokument.

Gaudium et spes přichází především se změnou metody: církve přestává současný svět odsuzovat, stavět se k němu přezíravě, ale s pokorou v něm hledat to dobré, být s ním v partnerském dialogu. Protože byt' se svět často vzdaluje křesťanské morálce, jde stále o dílo Boží. Svět je proto v zásadě dobrý a je místem, kde Bůh zjevuje svou přítomnost. Proto se církve chce zasazovat o navázání hlubokých vazeb s „*lidmi dobré vůle*“ (tj. lidmi bez ohledu na vyznání) a spolu s nimi budovat mír, spravedlnost, vědu a hájit lidská práva. Církve nepřijímá současný svět nekriticky, ale snaží se v něm hledat „*znamení doby*“ a vykládat je ve světle evangelia.

Důležitá je v *Gaudium et spes* i kapitola o ateismu. Církve ho sice odsuzuje, ale snaží se pochopit jeho kořeny a přiznává, že věřící na jeho vzniku mají určitý podíl, a to pro „*nedostatky ve svém náboženském, mravním a sociálním životě*“¹³⁰. Koncil tvrdí, že věřící i nevěřící přispívají ke správné výstavbě světa a vyzývá proto k upřímnému dialogu a odmítá vzájemnou diskriminaci. Koncil rozlišuje mezi chybnou naukou a člověkem tuto nauku zastávajícím (chybujícím), přednost má důstojnost lidské osoby.

Dalším důležitým bodem je vztah církve k dalším k nekatolickým křesťanům, jemuž se věnuje dekret *Unitatis redintegratio*. Tím, že koncil zdůraznil mystický rozměr církve a připustil možnost spásy vně církve viditelnou, umožnil obrat i ve vztahu k ostatním křesťanským církvím: církve už jejich členy nepovažuje za odpadlíky, ale za „*odloučené bratry*“, se kterými chce hledat společnou řeč: otevírá se tak ekumenismu. Mezi nejpamátnější momenty koncilu patřilo, když na jeho konci papež Pavel a pravoslavný patriarcha Athenagoras společně vyjádřili lítost nad událostmi, které vedly k Velkému schizmatu.

Koncilová otevřenost se neomezila jen na ekumenismus, ale i na mezináboženský dialog. V deklaraci *Nostra aetate* patří mezi nejvýznamnější změny nový přístup k Židům:

¹³⁰ *Gaudium et spes*, 19. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-467-9.

církev zde odmítá jejich kolektivní vinu na vraždě Krista, odsuzuje všechny formy antisemitismu a naopak zdůrazňuje duchovní pouto mezi Židy a křesťany. Dokument se také snažil najít styčné body mezi křesťanstvím a islámem jakožto náboženstvími, které spolu s židovstvím uctívají stejného, abrahámovského Boha. V deklaraci *Dignitatis Humanae* pak církev přijala moderní, liberální princip svobody svědomí, a odmítla tak perzekuci lidí, byť by odmítali – z pohledu církve – pravou víru.

5.2.3 Liturgie a Bible

Nejviditelnější koncilovou reformou byla reforma liturgie v konstituci *Sacrosantum concilium*. Vůdčí myšlenkou byla aktivnější účast laiků na bohoslužbě, která do té doby byla vedena v latině a kněz byl v jejím průběhu otočen čelem k oltáři, tedy zády k věřícím. Koncil zavedl možnost sloužit mše v národních jazycích, zavedl oltář, u kterého stojí kněz čelem k lidem. Doporučil také, aby se laici do liturgie zapojili zpíváním písní, aklamacemi, odpovídáním atd.

Opět kvůli většímu zapojení laiků koncil zdůraznil důležitost Bible pro život církve i jednotlivých věřících. Konstituce o Božím zjevení *Dei verbum* podpořila překlady Písma svatého do živých jazyků, aby text nebyl přístupný pouze kléru a lidem vzdělaným v latině. Odklonila se tak od rozhodnutí tridentského koncilu, který se v reakci na protestantství držel latinského textu Bible. Oproti protestantskému principu *sola scriptura* však koncil opět zdůraznil, že Boží zjevení není předáváno jen v Písmu svatém, ale také v posvátné Apoštolské tradici.

5.2.4 Po koncilu

Ačkoli deklarovaným cílem II. vatikánského koncilu nebylo vyhlásit novou církevní doktrínu, ale pouze prohloubit a lépe vyložit tu dosavadní, začaly se po skončení koncilu se objevovat dva různé způsoby jeho interpretace. První, umírněná, o kterou se snažili prozatím všichni papežové (především Benedikt XVI.), zdůrazňuje kontinuitu koncilních reforem na předchozí koncily a církevní tradici. Snaží se tak neutralizovat druhý pohled, který považuje II. vatikánský koncil za revoluci a rozlišuje církev předkoncilní a

pokoncilní. V rámci tohoto druhého proudu, který zdůrazňuje diskontinuitu, proti sobě stojí tzv. progresisté a tradicionalisté.

„Progresisté“ hodnotí pozitivně to, že se koncil otevřel světu, a kritizují vedení církve, že reformy neaplikuje dostatečně radikálně. Mezi nejznámější postavy tohoto proudu patří švýcarský teolog Hans Küng (nar. 1928), který např. hlásal nepřipustnost dogmatu o papežské neomylnosti, požadoval přístup žen do kněžského úřadu. Stíral také rozdíl mezi kněžstvím obecným a služebním, z čehož vyvozoval, že by každý věřící mohl platně proměňovat eucharistii. Papež Jan Pavel II. mu pro jeho stanoviska v roce 1979 odejmul tzv. *missio canonica*, tedy oprávnění vyučovat katolickou teologii.

„Tradicionalisté“ zase kritizují, že se koncil otevřel světu, a vidí jeho reformy jako vítězství „*neomodernistických a neoprotestantských tendencí*“¹³¹; pokoncilní církve už nepovažují za římskokatolickou, ale „*římskoprotestantskou*“¹³². Nejznámější postavou mezi tradicionalisty byl kardinál Marcel Lefebvre, jenž byl za své aktivity Janem Pavlem II. exkomunikován v roce 1988. Mezi nejkritizovanější reformy u tradicionalistů patří liturgická reforma, ekumenismus a náboženská svoboda, kterou považují za zdroj relativismu a překážku pro misijní zápal církve.

¹³¹ *Deklarace arcibiskupa Lefebvrea z roku 1974*. [online] [cit. 6. května 2017]. Dostupné na <http://sspx.org/en/1974-declaration-of-archbishop-lefebvre>

¹³² WRIGHTON, Francis: *Spirit of Vatican II*. [online] [cit. 6. května 2017]. Dostupné na <http://sspx.org/en/roman-protestants>

6 Exil a koncilová delegace

Vraťme se nyní zpět do roku 1962. Československo vyslalo na koncil delegaci složenou z biskupů (František Tomášek, Ambróz Lazík, Eduard Nécsey) a jejich doprovodu (Josef Beneš, Ján Čížik, Jan Dočekal, Elemír Fillo, Petr Franta, Josef Gross, František Jedlička, Jan Merell, Eduard Oliva, Antonín Stehlík, Antonín Veselý, Štefan Zárecký). Exulanti v Římě přirozeně řešili, jak k této delegaci přistupovat. Před tím, než 10. října 1962 na koncil přicestovala, „*existovala mezi emigrací dohoda nestýkat se s československými účastníky, aby se dala najevo nedůvěra k některým osobám.*“¹³³

Důvod tohoto postoje vysvětlil později Karel Skalický takto: „Jakmile (...) přišla do Říma zpráva, že na koncil přijedou tito tři českoslovenští biskupové, kteří jsou navíc ještě doprovázeni kapitulními vikáři a dalšími s režimem více či méně kolaborujícími duchovními, nebylo dobře možné ubránit se překvapení a podezření. Jak to, že tito tři biskupové dostali od režimu povolení přijet na koncil, zatím co ti ostatní právoplatní diecézní biskupové nikoliv? A jak to, že z české části Československa dostal povolení jen František Tomášek, který je sice biskupem, ale církevně není víc než administrátor farnosti v jakési Moravské Hůzové? Jakou léčku tu na nás komunistický režim šije?“¹³⁴

Nelibost nad příjezdem delegace vyjádřil katolický exil i veřejně, a to prostřednictvím svého časopisu *Nový život*. Hlavní redaktor Petr Ovečka zde napsal, že delegace byla vyslána „*jistě po předchozím svolení vlády*“ a strefoval se i do poselství, které delegace předala papeži, jelikož „*text je omílání obvyklých komunistických témat o utrpení kněžstva za nacismu (novopohanského fašismu) – a kolik kněží a řeholníků musí trpět pod novopohanstvím komunistickým?, o míru a nebezpečích, která mu hrozí samozřejmě jen ze Západu (...).*“¹³⁵

¹³³ BALÍK, HANUŠ (2012, s. 62.)

¹³⁴ SKALICKÝ, Karel: Biskup Tomášek na koncilu ve Věčném městě – viděný zorným úhlem tehdejšího Říma. In OPATRŇÝ, Aleš (ed.): Kardinál Tomášek a koncil. Sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu. Praha: Pastorační středisko Praha 2002, s. 96.

¹³⁵ Účastníci z ČSSR na sněmu, *Nový život*. 1962, č. 12, s. 253-254.

Mezi delegací vyvolaly tyto výroky pobouření. Biskup Lazík se údajně rozčiloval nad jejich obsahem a prohlásil: „*tak nám tady ti čeští přítelíčkové pomáhají!*“. Když si pak člen delegace Merrel v rozhovoru s Petřů stěžoval, že „*forma zprávy není vhodná,*“ dostal od něj odpověď, že „*příjezd delegace znamenal ‚šok‘ pro některé emigranty a že článek měl být pro ně jakýmsi ‚flastrem‘. Petřů dodal, že vidí, že je to hloupě napsané a že to bylo narychlo.*“¹³⁶

Obhajování kritického postoje exulantům nepomohlo. Vzhledem k tomu, že s papežem Janem XXIII. začínala éra tzv. Ostpolitik, tedy politiky otevřenosti k vyjednávání s komunistickými zeměmi, nemohl kvůli tomu Vatikán nezareagovat na stížnosti československé strany na články publikované v Novém životě. Ze zprávy velvyslanectví v Římě z listopadu roku 1963 se dozvídáme, že „*státní sekretariát dal příkaz redakci Nového života, aby psali mírně o Československu a aby se nikoho nepříznivě nedotkli*“.¹³⁷

Římský exil naplno zažil to, co se stalo jeho denním chlebem nejméně do roku 1973, kdy probíhala jednání mezi Československem a Vatikánem o obsazení biskupských stolců v naší zemi.¹³⁸ Ocitl se mezi dvěma mlýnskými koly, protože nemohl svobodně poukazovat na útlak komunistického režimu proti církvi v Československu, aniž by si za to

¹³⁶ Srov. politické zprávy Československého zastupitelského úřadu v Římě na Ministerstvo zahraničních věcí (dále jen politické zprávy) ze dne 2. a 20. listopadu 1962. Archiv Ministerstva zahraničních věcí (dále jen AMZV), Teritoriální odbory tajné 1960-1964 (dále jen T 1960-1964), Itálie, k. 3.

¹³⁷ Politická zpráva ze dne 27. listopadu 1963. AMZV, T 1960-1964), Itálie, k. 3.

¹³⁸ Jednání se nakonec skončila s tím výsledkem, že 27. února 1973 byli v Československu jmenováni čtyři noví biskupové: olomoucký Josef Vrana, nitranský Ján Pázstor, banskobystrický Josef Feranec a trnavský Július Gábriš. Vzhledem k tomu, že mezi novými biskupy byl jen jeden český, navíc člen PIT, považoval kněžský exil výsledek jednání za fiasko. „*Po zveřejnění v italském tisku, že dojde v ČSSR ku svěcení 4 nových biskupů, začalo se v Římě v kruzích čs. kněžské emigrace velmi nadávat a projevovala se nespokojenost. Největším ‚rebelantem‘ podle pramene (tj. Vladimíra Boublíka – pozn. OB) byl Škarvada. Všichni i když nadávali, že nejsou spokojeni, zvláště proto, že na Slovensku jmenovali 3 nové biskupy a v Čechách jen jednoho a navíc prý osobu, která je svázána s komunistickým režimem a tzv. organizací Pacem in Terris, rozhodl se pramen napsat osobní dopis Casarolimu, kterým by mu tlumočil názor, co se říká, aby byl informován. V dopise napsal, že tlumočí názor většiny kněžské čs. emigrace v Římě, která projevila nespokojenost a dále v dopise Casarolimu vyčítá, že pro Slovensko udělali vše a pro Čechy a Moravu nic, dokonce, že připustili, aby byl jmenován člověk, který pracovníkem-funkcionářem Pacem in Terris, což prý přirovnávají ‚rudému Mnichovu‘.*“ ABS, č. 46074.

nevysloužil kritiku oficiálních míst ve Vatikánu. Richard Čemus k tomu později řekl: *„Emigrace měla jiné představy, jak by se měla dělat politika vůči Východu. My, když jsme přišli do Německa, tak jsme všichni sakum prásk byli proti Ostpolitik spolkové vlády – to prostě nemohl Čech přenést přes srdce, mluvit s komunisty. Pavel VI. si řekl, když s nimi nebudu mluvit, co teda bude? On jako pontifex maximus měl prostě starost o tu církev u nás, aby v těch základních strukturálních pilířích tady něco bylo. (...) Když tady na Západě nějakí progresivní teologové navštívili Prahu, tak pak říkali: ‚jakápak nesvoboda, vždyť si za to Češi můžou sami - neumějí s nimi spolunažívat!‘ To nás všechny zvedalo ze židle. (...) Bylo potřeba mnoho času, než jsme se smířili s tou situací, s tou mentalitou.“¹³⁹*

Za této situace docházelo k názorovému rozkolu mezi exulanty, přičemž jedni chtěli svobodně poukazovat na příkoří způsobená církví komunistickým útlakem, druzí pak dávali přednost diplomatickému mlčení, aby se nedostali do střetu s oficiální vatikánskou politikou. V roce 1974 StB poznamenává: *„Současná etapa je charakteristická pokračující nejednotou českých a slovenských emigrantských center a zvláště pak rozpory mezi Vatikánem a kněžskou emigrací, jejíž pohledy a praktická politika vůči ČSSR se v taktických koncepcích podstatně liší. Tzv. východní politika Vatikánu, typická nyní ochotou ke kompromisním řešením, je kněžskou emigrací považována za zradu zájmu katolíků v ČSSR.“¹⁴⁰*

Příklady tohoto negativního dopadu „Ostpolitik“ lze najít vícero. Konkrétně již před publikací inkriminovaného článku v prosinci 1962 došlo (údajně podle Boublíkových slov) *„k ostrým rozporům v redakci. Redakční rada se rozdělila tak, že na jedné straně zbyli dva neústupní (jeden z nich je Ovečka, hlasatel českého vatikánského vysílání (...)), kteří jsou naprosto negativní a odsuzují jakékoli jednání ap. Všichni ostatní jsou proti nim. (...) Skupiny se nazývají navzájem ‚stalinisty‘ a ‚kolaboranty‘.“¹⁴¹*

¹³⁹ Richard ČEMUS, osobní konzultace, Řím, 20. května 2015.

¹⁴⁰ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 10442.

¹⁴¹ Politická zpráva ze dne 1. prosince 1962. AMZV, T 1960-1964, Itálie, k. 3.

6.1 Vladimír Boublík a Josef Bezdíček

Jak vidno, jednota ohledně toho, jak přistupovat k delegaci, mezi exulanty nenastala. Zdá se, že se v exilu obráželo rozložení názorových sil ve Vatikánu: na jedné straně ona nová, liberální linie papeže Jana XXIII., kterou hájil i jeho pozdější nástupce, kardinál Giovanni Montini; na druhé straně stál sice menšinový, ale velice hlasitý, konzervativní tábor, který vedl kardinál Alfredo Ottaviani. Zatímco nový papež hájil otevřenost dialogu s komunistickým blokem, „*ottavianovci*“¹⁴² zůstávali na pozicích politiky z dob papeže Pia XII., který jakýkoli dialog s komunismem striktně odmítal¹⁴³.

V prostředí českého exilu pak tyto dva soupeřící tábory ve Vatikánu představovaly dvě osobnosti: Vladimír Boublík a Josef Bezdíček. Jak již bylo řečeno, vicerektor Nepomucena měl silnou vazbu na Ottavianiho, a proto ani nepřekvapí, že zpočátku do jednání s delegací příliš jít nechtěl. Na Bezdíčkův zamítavý postoj vzpomíná i Karel Skalický: „(...) vicerektor (...) pronesl tenkrát opět jednu ze svých památných průpovědí, když pravil: ‚Pozor na ně! Jsou to kosové.‘ Co tím myslel? Těžko říci. Rozhodně to však nebyl výraz důvěry vůči těmto třem biskupům.“¹⁴⁴ Ke střetu s Bezdíčkem došlo i v září 1963, kdy Tomášek sloužil mši v Nepomucenu u příležitosti svatováclavských oslav. Jelikož ale prosadil, aby se akce účastnila celá delegace, vicerektor zrušil svou plánovanou promluvu.¹⁴⁵

Zato Boublík se hned od začátku projevoval jako nejagilnější vyjednaváč s delegací z řad exulantů. Do protikladu k Bezdíčkovi ho stavěli jak členové delegace, tak jeho kolegové-exulanti. Oliva pracovníkům velvyslanectví sdělil, že „*Boublík a Bezdíček se projevují jako soupeři*.“¹⁴⁶ Skalický zas o svém učiteli píše: „*Bylo tenkrát pondělí 15. října 1962 – pouhé 4 dny po zahájení koncilu – když jsem se poprvé setkal v Římě s biskupem Tomáškem a mohl s ním mluvit od úst k ústům. Bylo to setkání, k němuž došlo čirou*

¹⁴² Označení použil biskup Hnilica. Politická zpráva ze dne 7. října 1963. AMZV, T 1960-1964, Itálie, k. 3.

¹⁴³ Pius XII. například dekretem z 1. července 1949 exkomunikoval všechny katolíky, kteří byli členy či sympatizanty komunistických stran a organizací.

¹⁴⁴ SKALICKÝ (2002), s. 97.

¹⁴⁵ Politická zpráva ze dne 23. října 1963. AMZV, T 1960-1964, Itálie, k. 3.

¹⁴⁶ Politická zpráva ze dne 30. října 1962. Tamtéž.

náhodou. Vyběhl jsem tehdy v ten den z brány Oratoria svatého Petra, kde jsem bydlel a působil, na náměstí Sant'Uffizio a tam potkal svého profesora na Lateránské univerzitě, Vladimíra Boublíka (...). Když jsem se ho zeptal, kam že se ubírá, řekl, že jde do Pensionato Romano navštívit biskupa Tomáška. Když jsem se zatvářil překvapeně, podíval se na mě svým zpytavým pohledem a povídá: „Nechceš jít, Karle, se mnou?“ A jelikož to řekl s jakýmsi vyzývavým tónem v hlasu, odpověděl jsem: „Dobrá, jdu s Tebou.“¹⁴⁷

Zprávy československého velvyslanectví se zmiňují o pozornosti, kterou Boublík věnuje delegaci, o tom, jak jejím členům zajišťoval finanční prostředky; v neposlední řadě zde do popředí vystupuje snaha nasměrovat delegaci na kardinály spojené s novou vatikánskou linií a naopak zabránit kontaktu s kruhy kolem Ottavianiho: „Říká, že Ottaviani se dívá na Slováky jako na cikány, všechny informace že má od Bezdíčka, který je nepřítel nepřátelský a Ottavianiho štve. Boublík obstarává členům delegace intence (...). Hodně se upíná na Tomáška (...).“¹⁴⁸ O něco dále čteme, že „Boublík radil pominout při navazování styků s vatikánskými činiteli Ottavianiho a doporučoval jít k Montinimu, který je prý nakloněn Československu a má velký vliv ve státním sekretariátu prostřednictvím svého bývalého žáka Dell'Acquy.“¹⁴⁹ Profesor Lateránské univerzity delegaci příliš nedoporučoval ani kontakt s Plannerem, který podle něj příliš rozlišuje mezi „pravověrnými“ biskupy a jejich doprovodem.¹⁵⁰

Snad i kvůli této „ofenzivě“ se pokusil vyjednávat i Bezdíček. Již v říjnu 1962 k sobě do Nepomucena pozval Merella, což Boublík údajně okomentoval s tím, že se stal „úplný morální zázrak“. Na schůzce se vicerektor koleje snažil přimlouvát za Ottavianiho a představit ho v příznivém světle. Na Merellovu domněnku, že sekretář Svatého oficia není pražskému režimu nakloněn, odpověděl prý Bezdíček: „(...) po stránce ideologické je to pravda, (...) jinak ne, naopak bychom v něm mohli mít dobrého přítele.“ Bezdíčkovy pokusy o navázání kontaktu s delegací se pak Boublík snažil překazit tím, že Stehlíkovi

¹⁴⁷ SKALICKÝ (2002), s. 96.

¹⁴⁸ Politická zpráva ze dne 25. října 1962. AMZV, T 1960-1964, Itálie, k. 3.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Politická zpráva ze dne 21. listopadu 1962. Tamtéž.

sděлил, že „*Merellova návštěva u Bezdíčka byla zneužita, že Bezdíček objíždí kardinály a nabádá je, aby s čs. delegací neměli nic společného.*“¹⁵¹

Ať již bylo Bezdíčkovo jednání na podzim 1962 jakékoli, o rok později se již jasně zasazoval o přátelské vztahy s delegací – Dočekal si v rozhovoru s ním všiml, že se „*chová zcela jinak než loni*“. Jedním z důvodů přitom mohl být Bezdíčkův zájem o to, aby se obnovilo legální vysílání bohoslovců z Československa do Nepomucena, které se zastavilo následkem přerušení diplomatických styků s Vatikánem v roce 1949. Dočekalovi tehdy prý řekl: „*Kdyby to tak jednou dozrálo, abyste sem poslali někoho do Nepomucena! My na to prostředky máme. My víme, že by sem čs. úřady neposlaly nikoho, komu by nedůvěřovaly; ale po politické stránce by se zde takového člověka nikdo nemohl dotknout.*“ A dodal: „*Víte, já jsem taky udělal lečjakou chybu – dnes si to uvědomuji. – Kdybyste něco potřebovali, obraťte se na nás. A vyřídte všem – bez rozdílu všem – doma, že je moc pozdravuji.*“¹⁵²

I přes tyto své snahy nebyl Bezdíček ve vyjednáváních schopen držet krok s alumnem své koleje. Boublík nezůstával jen u slovních komentářů či doporučení, ale již od začátku organizoval a zprostředkoval návštěvy československé delegace u koncilních otců. Kromě již zmíněného Montiniho mezi nimi byl i jeden z hlavních Ottavianiho rivalů na koncilu a vůdčí postava liberálního křídla, německý kardinál Augustin Bea; dále pak francouzský kardinál Eugène Tisserant, jenž vyjednal účast představitelů pravoslavné církve na koncilu výměnou za politiku neodsuzování komunistických režimů; delegaci se také díky Boublíkovi dostalo přijetí u bývalého nuncia v Československu, italského kardinála Pietra Ciriaciho.¹⁵³

Názory členů československé delegace na Boublíkovo chování se různily. S Antonín Stehlíkem si vzájemně očividně padli do noty¹⁵⁴, a proto ho tento pražský kapitulní vikář

¹⁵¹ Politické zprávy ze dne 25. a 30. října 1962. AMZV, T 1960-1964, Itálie, k. 3.

¹⁵² Politická zpráva ze dne 27. listopadu 1963. Tamtéž.

¹⁵³ Politické zprávy ze dne 6. a 21. listopadu 1962. Tamtéž.

¹⁵⁴ „*Podle svědectví pamětníků byl (Stehlík – pozn. OB) poměrně schopným církevním politikem – exilový teolog Vladimír Boublík o něm prohlásil, že kdyby měl Stehlík možnost žít a působit v Římě, jistě by se stal kardinálem.*“ BALÍK, HANUŠ (2012), s. 47.

označil za „*jediného velmi kladného*“ z lidí, s nimiž se v Římě dosud setkal.¹⁵⁵ Biskup Lazík měl za to, že se Boublík „*skutečně snaží delegaci pomoci*“.¹⁵⁶ Biskup Tomášek o několik let později ocenil Boublíkův přístup, když mu na soukromé oslavě poděkoval za jeho „*hlubokou lidskost, upřímné přátelství a (...) pomoc až do dnešního dne.*“¹⁵⁷

Jiní byli opatrnější. Jan Dočekal pracovníkům československé ambasády sdělil, že podle něj hraje Boublík „*dvoji roli*“.¹⁵⁸ Podle Antonína Olivy byl dokonce tento teolog ze všech „*nejnebezpečnější*“: „*zřejmě přehání svůj vliv ve Vatikánu a orientuje se na lidi, ze kterých doufá co nejvíc vytáhnout.*“¹⁵⁹ Biskup Lazík v rozhovoru s Olivou údajně kritizoval příliš vřelý vztah mezi Boublíkem a Stehlíkem, poukazoval na to, jak si posledně jmenovaný svým „*espritem či sliby*“ získává exilové představitele, kteří tak „*udělali Stehlíka policajtem nad námi.*“¹⁶⁰

Snad i na základě těchto zpráv československé úřady doporučily členům delegace „*podstatně omezit styk s Boublíkem a podobnými*“.¹⁶¹ Státní bezpečnost však Boublík svým vystupováním zaujal natolik, že se ho pokusila získat ke spolupráci – od roku 1964 až do jeho smrti v roce 1974 s ním římská rezidentura organizovala pravidelné a časté schůzky. Spolu s členem užšího vedení KA Jaroslavem Kunčíkem, který v Římě působil v letech 1968-1970 jako agent „*Sud*“¹⁶², se Boublík stal hlavním informátorem StB ohledně dění v římském exilu v této době. Agenturní spolupráci nakonec nepodepsal, ale Československé úřady ho alespoň za jeho vstřícný postoj odměnily tím, že povolily, aby ho v Římě navštívila opakovaně jeho matka a aby se i on sám mohl podívat za rodinou do Československa.¹⁶³

¹⁵⁵ Politická zpráva ze dne 9. listopadu 1962. AMZV, T 1960-1964, Itálie, k. 3.

¹⁵⁶ Politická zpráva ze dne 20. listopadu 1962. Tamtéž

¹⁵⁷ SKALICKÝ (2002), s. 105.

¹⁵⁸ Politická zpráva ze dne 4. listopadu 1963. AMZV, T 1960-1964, Itálie, k. 3.

¹⁵⁹ Politická zpráva ze dne 30. října 1962. Tamtéž.

¹⁶⁰ Politická zpráva ze dne 20. listopadu 1962. Tamtéž.

¹⁶¹ Politická zpráva ze dne 30. října 1962. Tamtéž.

¹⁶² Ke Kunčíkovi více VODIČKOVÁ (2009).

¹⁶³ Viz ŽŮREK (2008, s. 38).

Jak upozorňuje ve své práci Jiří Žůrek¹⁶⁴, dokud nebude zpřístupněna část vatikánského archivu ze sledovaného období, můžeme se jen dohadovat, jaká byla skutečná Boublíkova role. Je možné, že již od počátku skutečně dostal od Vatikánu zadání získat si pozornost československých úřadů a hrát roli jakéhosi dvojitého agenta.¹⁶⁵ Jeho jednání vůči československé delegaci v každém případě naznačuje, že nejednal na vlastní pěst a že své kroky musel nějakým způsobem konzultovat s těmi kruhy ve Vatikánu, které na koncilu prosazovaly novou liberální linii papeže Jana XXIII. a snažily se minimalizovat vliv konzervativců kolem Ottavianiho.

StB shrnula kontakt delegace s exulanty na podzim 1962 takto: „*Ze strany čs. emigrace byl projeven zájem zejména o konkrétní církevní situaci v ČSSR, hlavně o tyto otázky: příprava kněžského dorostu, situace na theologických fakultách, správa diecézí, možnosti vydávání kat. tisku aj.*“¹⁶⁶ Mezi hlavní postavy, které prováděly v těchto otázkách „sondáž“, pak z českých exulantů vedle Boublíka a Bezdíčka zmínila Františka Plannera a rektora koleje Russicum, jezuitu Josefa Olšra. Ze zpráv z římského velvyslanectví je patrné, že během druhého koncilního jednání na podzim 1963 navázali s delegáty užší kontakt i Jaroslav Polc a František Vorlíček.¹⁶⁷

Podstatným příspěvkem politiky dialogu bylo sblížení exilu s jediným českým biskupem na koncilu, Františkem Tomáškem. Jak jsme uvedli výše, průkopnickou práci zde vykonal Boublík, k němuž se následně přidávali další. Karel Vrána na podzim 1963 po setkání na adresu Tomáška například napsal: „*Byl moc rozumný: říkal, že nepřistoupí na kompromis, ledaže budou vázat jeho platnost na minimum podmínek k životu, tj. seminář, volný styk biskupa s kněžími, kněží s lidmi, nějaký tisk a právo na katolické organizace výchovné. Na to ovšem komunisti těžko přistoupí.*“¹⁶⁸

¹⁶⁴ ŽŮREK (2008).

¹⁶⁵ „*Bohužel ověření této hypotézy je v současné době nemožné kvůli nepřítomnosti případného archivního materiálu, také však kvůli neochotě pamětníků o těchto věcech vůbec mluvit. Někteří však v osobním rozhovoru toto vysvětlení připouštějí jako pravděpodobné.*“ ŽŮREK (2008 s. 42)

¹⁶⁶ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 10442.

¹⁶⁷ Politické zprávy ze dne 4. a 27. listopadu 1963. AMZV, T 1960-1964, Itálie, k. 3.

¹⁶⁸ Vrána v dopise Radimskému z 25. 11 1963. DEN, PŘIBÁŇ, VRÁNA (2015 s. 405).

7 Beranův příjezd do exilu

7.1 Beranův význam pro exil

V předchozí kapitole jsme viděli, jak významný dopad mělo dílo Jana XXIII. na český katolický exil. Papež zaujal otevřený přístup vůči světu, vyhlásil 2. vatikánský koncil, na který pozval delegace ze zemí tzv. východního bloku, a tím umožnil, aby špičky katolického exilu navázaly přímý kontakt s domácí církví. Toto vymanění se z izolace přinášelo své světlé i stinné stránky. Italský exil se náhle v roce 1962 ocitl v centru světového dění – s tím se zvýšil jeho politický význam, ale také tlak na diplomatictější tón při psaní o komunistickém režimu v Československu.

Tento stav se ještě prohloubil po 19. únoru 1965, kdy řady exulantů rozšířil kardinál Josef Beran. Do té doby jim totiž citelně chyběla významná osobnost, která by je díky své autoritě stmelovala a zaštiťovala jejich aktivity před církevní hierarchií. *„Naše potíž do roku 1965 byla ta, že nikdo z nás nebyl biskup: Planner, Bezdíček, Škarvada, Hrubý – prostě my jsme byli obyčejní kněží. A když jste přišel jako obyčejný kněz k nějakému biskupovi a něco jste žádal: ‚No, co jste? Jo, nějaký uprchlíci z Československa, ach tak...‘ No prostě, nikdo se s vámi nebavil. Zkrátka dokud nemáte biskupa, tak nejste nic. My jsme něco byli, něco jsme dělali. Mohli jsme se vykázat prací, ale rozhodně žádnou osobností.*

169

Tuto skutečnost dobře ilustrují například problémy s organizací delegace na Světový eucharistický kongres v Mnichově (31. července-7. srpna 1960). Akce se kvůli zavřeným hranicím nemohli účastnit katolíci z Československa, a proto si ústředí CML v Londýně vytklo, že tak exil učiní za ně.¹⁷⁰ Během příprav se zmiňovalo, že jelikož jiné země bude na kongresu reprezentovat biskup, měla by i česká delegace mít za sebou „nějakou protekci“. Jako řešení se navrhovalo jednak „postavit do popředí lidi s mitrama (Ondrák)

¹⁶⁹ Karel SKALICKÝ, osobní konzultace, České Budějovice, 29. května. 2013.

¹⁷⁰ LANG, ROCHLA, CZERNIN, dopis z Londýna datovaný Na svátek Krista Krále 1959. Velehrad, složka KA-dokum. „Sjezdu CML, který se konal v rámci kongresu, se nakonec zúčastnila necelá stovka českých exulantů: Přispěchali ze svých nových domovů, z Rakouska, Německa, Švýcarska, Itálie, Belgie, Francie, Anglie, Irsko a ze Spojených států (...).“ Sjezd CML 3.-7. 8. 1960 v Rohru. *Nový život*. 1960, č. 9-10, s. 214.

a Monsignory (Bezdiček)“ a pak také získat na „alespoň na papíře“ podporu některého z německých, anglických či italských kardinálů¹⁷¹; druhou část plánu se nakonec nepodařilo realizovat.

Nejcitelněji se však tento nedostatek projevoval v publikační činnosti. Byť se římská KA stala „jedním z nejvýznamnějších vydavatelství poúnorového exilu,“¹⁷² byla její produkce kvůli nedostatku finančních prostředků oproti posrpnovému období velmi skromná – sám sekretář KA v roce 1960 mluvil, jak jsme již uvedli, o „prostých, nepatrných knížečkách“. Proto příchod osobnosti mezinárodního formátu, jako byl kardinál Beran, znamenal pro katolický exil velký příslib do budoucna a zásadní impulz pro prohloubení jeho organizované činnosti: „(...) najednou v roce 1965 jako dárek z nebe přišel Beran – to byl trumf.“¹⁷³

7.2 Beranovo ideové založení

Při příchodu takto vlivné osobnosti bylo samozřejmě velmi důležité i její názorové založení, a to především z hlediska reformy II. vatikánského koncilu. Přesto, že se stihl zúčastnit až závěrečného zasedání na podzim 1965, zapsal se na koncilu velmi výrazně památnou řečí o náboženské svobodě a svobodě svědomí jednotlivce. V duchu koncilních reformů v ní apeloval na povinnost katolické církve tuto svobodu hájit, i kdyby názory daného člověka byly v rozporu s jejím učením: „každý (...) postup proti svobodě svědomí je morálně škodlivý i tehdy, mají-li jeho původci na mysli prospěch pravé víry. Vždy a všude útisk svobody svědomí mnoha lidí vyvolává pokrytectví.“¹⁷⁴

Husovo upálení či rekatolizaci po bitvě na Bílé hoře přitom Beran uvedl jako příklady, kdy církev v této věci selhala – dokonce tyto události označil za jednu z příčin perzekucí církve v komunistickém Československu: „(...) Tak se zdá, že i v mé vlasti katolická církev stále trpí pro to, co bylo v minulosti jejím jménem vykonáno proti svobodě svědomí, jako

¹⁷¹ Zápis ze schůzky KA v Římě 2. listopadu 1959. Velehrad, složka KA-dokum.

¹⁷² PUTNA (2017). [v tisku].

¹⁷³ Karel SKALICKÝ, osobní konzultace, České Budějovice, 29. května 2013.

¹⁷⁴ II. vatikánský sněm: Příprava a průběh. Řím: Křesťanská akademie, 1966, s. 287.

*bylo v patnáctém století upálení kněze Jana Husa nebo v sedmáctém století vnější donucení velké části českého národa, aby zase přijal katolickou víru.*¹⁷⁵

Těmito apely se Beran zcela jasně přihlásil k liberálnímu koncilnímu proudu, přičemž o jeho vazbách na toto prostředí vypovídá i pozadí vzniku projevu. Napsal jej Alexander Heidler („*tehdejší Halík*“¹⁷⁶), který byl po válce Beranovým asistentem a po jeho jmenování pražským arcibiskupem po něm přebíral katedru pastorální teologie na teologické fakultě v Praze. „*Jenomže zdá se, že ještě za Heidlerem stál tenkrát kardinál arcibiskup mnichovský Julius Döpfner, který – protože Heidler byl tenkrát v Mnichově, tedy v jeho diecézi ve Svobodné Evropě – se tenkrát nějak prý sám obrátil na Heidlera, aby pohnul Berana k nějakému projevu, protože on zrovna přijel z Československa do Říma a tehdy to napětí mezi zastánci a odpůrci náboženské svobody bylo ještě takové nevyjasněné. Tak Döpfner, který byl samozřejmě zastáncem náboženské svobody, si řekl: „No, kdyby teď taková autorita jako Beran k tomu něco pověděl, tak by to bylo něco.*“¹⁷⁷

Od konzervativní menšiny, která se na koncilu sdužila do „*Coetus internationalis Patrum*“ (mezinárodní skupina Otců), si naopak Beran držel odstup, což se projevilo během bouřlivé debaty o tom, zda výslovně odsoudit komunismus. Koncil tento návrh nejprve zamítl, načež se objevila petice konzervativců, která odsouzení znovu požadovala. Brazilský biskup Gerardo de Proenca Sigaud a francouzský kardinál Marcel Lefebvre na začátku října 1965 znovu obcházeli všechny koncilní otce, aby podepsali prohlášení o výslovném odsouzení komunismu. Sehnali 334 podpisů, ale petice z technických důvodů

¹⁷⁵ II. vatikánský sněm: *Příprava a průběh*. Řím: Křesťanská akademie, 1966, s. 287.

¹⁷⁶ Richard ČEMUS, osobní konzultace, Řím, 20. května 2015. Stejně Heidlera označil Škarvada in ŠKARVADA a SVOBODA (2002, s. 116). Důvody pro toto přirovnání vysvětluje ve své vzpomínce na Heidlera Karel Fořt: „*Zajímal se také o studenty a v pražském kostele Nejsvětějšího Salvátora pro ně zavedl studentské mše (byl tedy předchůdcem profesora Tomáše Halíka). Brzy se pro ně stal pojmem a formoval celou generaci – zejména věřící chlapce z venkova, kteří přišli do Prahy studovat a našli u něho náboženské zázemí.*“ FOŘT, Karel a PAULAS, Jan, *Život voněl člověčinou*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 189. ISBN 978-80-7195-109-4.

¹⁷⁷ Karel SKALICKÝ, osobní konzultace, České Budějovice, 30. března 2016.

nebyla přijata a komunismus nakonec v pastorální konstituci *Gaudium et spes* nebyl výslovně odsouzen.¹⁷⁸

Kardinál Beran sice v exilu přiděloval vatikánským diplomatům vrásky, když při svých projevech kritizoval komunismus, ale v tomto případě odmítl petici podepsat: „*Chápal linii Pavla VI., byl proti konzervativcům. Na adresu lefebvrovců prohlásil, že byli příliš horeční.*“¹⁷⁹ Škarvada popsal, jak probíhalo podepisování petice: „*V atriu koleje Nepomucena se nervózně procházeli dva biskupové, v jednom z nich jsem poznal monsignora Lefebvra, později neslavně známého tradicionalistu. Žádal jsem, aby nechali pana kardinála alespoň chvíli oddechnout, ale oni ho vláčeli rovnou do hovorny, protože prý jde o strašně důležitou věc, zřejmě o bytí či nebytí církve. (...) Když pak ti biskupové odešli, vrhl jsem se na pana kardinála s otázkou: Dali vám něco podepsat? Pan kardinál se na mě překvapeně podíval a klidně řekl: Možná, že proto přišli, ale já jsem jim řekl, že se poradím s kardinály Slipým a Wyszyńským.*“¹⁸⁰

7.3 Beranovi sekretáři

Beran si také vybral dva sekretáře. Prvním z nich byl Jaroslav Škarvada, který tehdy působil jako profesor teologie v regionálním semináři v Chieti. S Beranem podle svých slov navázal kontakt tím, že mu po jeho uvolnění z internace v roce 1963 „*posílal všelijaké časopisy a tiskové materiály. (...) Takže on o mě věděl, že když přijel do Říma, měl už jasný úmysl udělat ze mě sekretáře. Popravdě řečeno se mi do toho moc nechtělo – já byl v tom Chieti navýsost spokojen.*“¹⁸¹ Během koncilního zasedání Škarvada působil mimo jiné jako Beranův řidič: „*(...) když začalo zasedání koncilu (...) vozil jsem ho slavnostně do koncilní auly svatopetrské baziliky.(...) A tak já řídil auto v hrozném vedru po ulicích, kudy se do Vatikánu sjíždělo na tři tisíce biskupů! (...) potil jsem se a myslel, že na to nechám všechny*

¹⁷⁸ Podrobně se k průběhu debat o tzv. třinácté předloze věnuje SKALICKÝ, Karel: *Radost a naděje*. Řím: Křesťanská akademie, 1968, s. 115-137.

¹⁷⁹ Karel SKALICKÝ, osobní konzultace, České Budějovice, 27. února. 2014.

¹⁸⁰ ŠKARVADA, SVOBODA (2002, s. 103).

¹⁸¹ Tamtéž, s. 99.

své nervy.“¹⁸² Že taková práce nepřinášela pouze vzrušující okamžiky, naznačuje Vránův komentář, podle něhož Škarvadu „v současné době jeho funkce sekretáře kardinála Berana (...) neuspokojuje, protože mu musí mimo jiné dělat šoféra a vůbec prý s takovým dědečkem není žádná zábava.“¹⁸³

Druhým Beranovým sekretářem se stal tehdy teprve 31letý Karel Skalický. S kardinálem se setkával na koncilních zasedáních, jimž jakožto tehdejší asistent mládeže v Oratoriu sv. Petra mohl přihlížet. „Když skončila zasedání, pomáhal jsem kardinálovi nést jeho velkou tašku s dokumenty. Doprovázel jsem ho ven ze svatého Petra, kde jsem ho předal jeho sekretáři mons. Jaroslavu Škarvadovi, který už na něj čekal. Jednoho krásného dne mi mons. Škarvada říká: ‚Hele, Karle, já dostal nápad. Na práci u pana kardinála už prostě nestačím, nemohl bys mu se mnou dělat druhého sekretáře?‘ Přisvědčil jsem, že druhého sekretáře dělat budu, a tak jsem se dostal k panu kardinálovi.“¹⁸⁴

Kromě „šoférování“ spočívala práce Škarvady a Skalického ve vyřizování Beranovy korespondence, sestavování či upravování jeho projevů. „Pana kardinála jsme také doprovázeli na jeho zahraničních cestách. Například mons. Škarvada s ním byl ve Spojených státech, zatímco já třeba na ostrově Malta nebo na jeho cestě do Lurd či po Švýcarsku.“¹⁸⁵

Angažmá u kardinála mělo velký vliv na další životní osudy obou sekretářů, a to především tím, že je ještě silněji připoutalo k práci pro české věci. Starší Škarvada, který se již před příchodem Berana projevil jako schopný organizátor exilových kněží a duchovní správce uprchlíků, prohluboval při cestách své kontakty s krajanskými komunitami na Západě, načež se ještě za Beranova života se v roce 1968 stal koordinátorem duchovní služby pro české emigranty po celém světě. Za těmito účely nakonec Vatikán pro Škarvadu

¹⁸² ŠKARVADA, SVOBODA (2002, s. 102).

¹⁸³ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45524.

¹⁸⁴ SKALICKÝ, Karel, Své štěstí hledám na jihu. *Katolický týdeník* [online]. 2004, č. 22 [cit. 6. Května 2017]. Dostupné na <http://www.katyd.cz/clanky/sve-stesti-hledam-na-jihu.html>

¹⁸⁵ Tamtéž.

vytvořil vlastní jurisdikci, když ho v prosinci roku 1982 jmenoval naším „exilovým“ biskupem, přesněji titulárním biskupem litomyšlským.¹⁸⁶

Skalický oproti tomu rozvíjel Beranův odkaz na poli ideovém. Kardinálovi se líbil Vránův občasník *Studie*, finančně ho podpořil a umožnil tak jeho pravidelné vycházení několikrát ročně. Jelikož ale Vrána neměl čas se takto intenzivně *Studiím* věnovat, svěřil Beran jejich redakci právě Skalickému; stejně tak mu uložil, aby přeložil do češtiny konstituci *Gaudium et Spes* o církvi v dnešním světě a připravil k ní komentář.¹⁸⁷ Během 70. a 80. let se Skalický stal jedním z nejvýraznějších liberálních interpretátorů koncilních reforem, kvůli čemuž se dostával do střetů s konzervativními katolíky kolem Jaroslava V. Polce.¹⁸⁸

7.4 Beran a vatikánská diplomacie

Vraťme se ale nyní o několik let zpátky. „Případ Beran“ patřil již dlouhou dobu mezi velká témata, která přesahovala hranice katolického exilu. Od března roku 1951 jej komunistický režim držel v internaci a pražský arcibiskup se tak zařadil po bok perzekvovaných primasů Maďarska Józsefa Mindszentyho a Polska Stefana Wyszyńskiego a Iovského metropolitů Josipa Slipyje. Nespravedlivé perzekuce těchto prominentních církevních osobností poutaly pozornost celého světa a narušovaly snahy Východu prezentovat komunismus jako tolerantní vůči náboženstvím.

Jakékoli upozorňování na Berana proto komunistická vláda nesla velmi nelibě a exulanti se báli o Beranově situaci nahlas mluvit. Když například Ladislav Radimský vyjádřil v dopise Vránovi v roce 1958 své zklamání nad tím, že Beran nebyl jmenován kardinálem, dostal odpověď: „*Pokud jde o arcibiskupa Berana, je lépe prozatím nic*

¹⁸⁶ Zároveň se Škarvadou jmenoval papež Jan Pavel II. 18. prosince 1982 titulárním biskupem v Tubii (někdejší Mauritanie v severní Africe) Dominika Hrušovského. Oba měli na starosti duchovní správu svých krajanů v exilu. Biskupskou konsekraci přijali z rukou papeže 6. ledna 1983. Po revoluci se Škarvada stal pomocným biskupem pražským.

¹⁸⁷ SKALICKÝ, Karel, Moji čtyři andělé na mých čtyřech životních rozcestích. *Listy* [online], 2011, č. 1, [citováno dne 6. května 2017]. Dostupné z <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=111&clanek=011112>

¹⁸⁸ Podrobněji viz níže.

nepsat.“¹⁸⁹ Opatrný byl exil i po příjezdu koncilové československé delegace do Říma. Bezdíček na schůzce s Merellem mluvil o řadě věcí, avšak „o Beranovi ani slovo“. Když se pak Petru před Merellem přeci jen odvážil zmínit, že se ve Vatikáně „*nadhazovala otázka, zda by Beran nebyl propuštěn, kdyby se stal kardinálem,*“ setkal se zásadním odmítnutím takových představ.¹⁹⁰

Při druhém koncilním zasedání na podzim 1963 již byla situace jiná. Vatikánská diplomacie se na jaře toho roku otevřela komunistickým zemím a prostřednictvím monsignora Casaroliho začala v květnu vyjednávat i s československou vládou. Podařilo se dosáhnout propuštění Berana z internace a zpráva o možném návratu pražského arcibiskupa „na scénu“ způsobila mezi československými biskupy na koncilu velký rozruch: „(...) *všichni jsou ‚vyjevení‘ (...) Projevuje se mezi nimi zděšení, že by se Beran mohl objevit v Římě.*“ Nervožitě z Beranova propuštění z internace měli přitom vyjadřovat hlavně slovenští biskupové.¹⁹¹

Československá vláda však Beranovi fakticky nadále zakazovala vykonávat arcibiskupský úřad, držela ho spolu s biskupy Hlouchem a Skoupým na různých místech mimo Prahu (Mukařov, Radvanov u Mladé Vožice) a k dalším vyjednáváním s Vatikánem přistupovala velmi liknavě. „*Tentokrát ale to byl papež, který přišel na to, jak dát sprchu komplikované a zakomplexované československé byrokracii: v polovině ledna 1965 bylo oznámeno obvyklými cestami (tedy bez předchozího oznámení Praze – pozn. OB), že 22. února budou stvořeni (creati), jak se obvykle říká, noví kardinálové a mezi nimi i monsignor Beran.*“¹⁹²

¹⁸⁹ Vrána v dopise Radimskému z 14. 12. 1958. DEN, PŘIBÁŇ, VRÁNA (2015, s. 341)

¹⁹⁰ Politické zprávy ze dne 25. a 29. října 1962. AMZV, T 1960-1964, Itálie, k. 3.

¹⁹¹ Politické zprávy ze dne 7. října a 27. listopadu 1963. Tamtéž.

¹⁹² CASAROLI, Agostino: *Trýzeň trpělivosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 139. ISBN 80-7192-621-3. Tématem vyjednávání o kardinálu Beranovi se podrobně zabývá řada publikací a studií. Mezi nimi např. VAŠKO, Václav: Kardinál Beran a jeho zápas s totalitou. In *Soudobé dějiny*. č. VIII/2-3, s. 398-408. ISSN 1210-7050; dále KAPLAN, Karel: *Těžká cesta: Spor Československa s Vatikánem 1963-1973*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-83-6; také VODIČKOVÁ (2009).

Na to již režim musel zareagovat, jelikož Beran „*tím, že se stal kardinálem, přestane být nadále vůči světu impeditus.*“¹⁹³ Bylo tudíž třeba vyřešit alespoň problém pražské arcidiecéze, a tak následovala dramatická diplomatická jednání, na jejichž konci padla dohoda, že Beran bude moct vycestovat na slavnostní jmenování do Říma, podrží si titul pražského arcibiskupa, ale nebude se už smět vrátit do vlasti; Vatikán za to na oplátku dostal možnost obsadit post apoštolského administrátora pražské arcidiecéze biskupem Františkem Tomáškem, čímž vzal faktickou správu arcidiecéze z rukou režimu přísluhujícího, kapitulního vikáře Antonína Stehlíka.

Jako problematická se ukázala další součást dohody, totiž že se Beran v zahraničí vystřihá veřejných projevů proti komunistickému režimu v Československu. Po prvním měsíci si velvyslanectví pochvalovalo, že „*případ Berana, i když vyvolal velkou pozornost, proběhl celkem klidně a bez útoků proti ČSSR. (...) ČSSR se podařilo s úspěchem zmařit snahu Vatikánu využít Beranovy osobnosti proti ČSSR pro zájmy církve. (...) Vatikán se choval po dobu kampaně seriózně a přispěl tak utlumení senzacechtivosti části některého, zejména italského a rakouského tisku a k alespoň částečně umírněnějšímu tónu českého emigračního vysílání Vatikánu. Po krátkodobé vlně zájmu, která již opadla, se neočekává, že by v brzké budoucnosti došlo k rozvíření kampaně kolem osobnosti Berana.*“¹⁹⁴

V následujících měsících ale kardinál závazek podle představ pražské vlády neplnil. Na tiskové konferenci v Assisi prohlásil: „*Komunisté nebyli zatím k církvi a jejím představitelům tak hrubí a brutální jako nacisté. Jejich způsob boje proti náboženství je však daleko rafinovanější a nebezpečnější. Za příklad mučedníka moderní doby bych mohl sloužit i já sám.*“¹⁹⁵ O pár měsíců později pak „*20. 11. při kázání v Trento Beran opět mluvil o utrpení, které podstoupil v nacistických koncentracích a čs. věznicích.*“¹⁹⁶ K tomu

¹⁹³ CASAROLI (2001, s. 139).

¹⁹⁴ Politická zpráva ze dne 15. března 1965. AMZV, T 1960-1964, Itálie, k. 3.

¹⁹⁵ KAPLAN (2001, s. 98).

¹⁹⁶ Zpráva StB z 27. listopadu 1965 po schůzce s Boublíkem. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

se přidal i projev papeže Pavla VI. ze 12. září v katakombách sv. Domicily, kde mluvil o strádání a utrpení církve „v zemích ateistických a totalitních režimů.“¹⁹⁷

Vystoupení pražský režim pobouřila. Papežův projev „byl příležitostí a záminkou k odvolání jednání až – jak bylo upřesněno – do závěru koncilu. To mi bylo ihned sděleno panem Hrůzou¹⁹⁸, který ve spěchu přijel do Říma (...). Některé další stížnosti se týkali projevu, který měl v Assisi kardinál Beran, a dále koncilových příspěvků slovenských biskupů, uprchlých ze země.“¹⁹⁹Pražský arcibiskup si od ministra zdravotnictví Plojhara za své výroky vysloužil kritiku nejprve v tisku a následně i na zasedání Celostátního výboru mírového katolického duchovenstva v Hradci Králové: „tam vytykal čs. biskupům přítomným na koncilu, že se ,proti nenávistným projevům zmíněných emigrantů (tzn. Berana, Hnilici, Rusňáka – pozn. OB) rázně neohradili a nevykázali je do příslušných mezí‘. Za takové situace prý čs. vláda nemá zájem na dalším vyjednávání s Vatikánem.“²⁰⁰ Také StB ve zprávě z roku 1970 uváděla Beranovo „nevhodné vystupování“ jako „jeden z hlavních důvodů, proč k dalšímu pokračování rozhovorů došlo až v r. 1967.“²⁰¹

Na Beranovy projevy v exilu reagoval kriticky i nový administrátor pražské arcidiecéze: „Tomášek se chytá za hlavu a prohlásil, že už několikrát řekl, aby s tím přestal.“²⁰² Důvodů, proč tomu tak bylo, se nabízí hned několik: jednak zde byl zajisté tlak na Tomáška od komunistické vlády, pak též „nebezpečí zneprátení (československých – pozn. OB) biskupů“²⁰³, ale i chladné osobní vztahy s pražským arcibiskupem. Podle Boublíka „Tomášek nemá na Berana žádný vliv, bojí se mu něco říct, neboť Beran, i když

¹⁹⁷ CASAROLI (2001, s. 87).

¹⁹⁸ Karel Hrůza, vedoucí Sekretariátu pro věci církevní.

¹⁹⁹ CASAROLI (2001, s. 142).

²⁰⁰ *Nový život*. 1965, č. 12, s. 248.

²⁰¹ „Jednání (Československo-Vatikán – pozn. OB) poté bylo obnoveno až v únoru 1965 v Římě. Při tomto jednání byla m. j. s konečnou platností dořešena otázka Dr. Berana a jeho povolání do Říma. Přes písemné ujištění Vatikánu působil však Beran i v Římě svým nevhodným vystupováním komplikace v čs. vatikánských vztazích.“ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 10442.

²⁰² Zpráva StB z 27. listopadu 1965 po schůzce s Boublíkem. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

²⁰³ „Biskup Tomášek má ztíženou pozici – je nebezpečí zneprátení biskupů.“ Zápis ze schůzky KA 21. 2. 1971. Velehrad, složka KA – dokum, zápisy, různé.

proti němu doposud nevystoupil, nikdy mu neprojevil přízeň.“²⁰⁴ V červnu 1967 pak Boublík uvedl, že „z dřívějšíka i z poslední doby je známo, že (Beran – pozn. OB) zastává tvrdý kurz – že je zaměřen proti kapitulním vikářům – zejména proti Olivovi, že nemá v lásce ani Tomáška (...).“²⁰⁵ Napjaté vztahy mezi oběma církevními hodnostáři potvrzuje i další informátor StB („Rytíř“), který „je toho názoru, že Tomáškovu stoupla sláva do hlavy a že zklamal, je sice proti Beranovi, ale čistě z konkurenčních důvodů a jinak se mu bojí něco říci.“²⁰⁶ Postupně se však tato situace zlepšila: „Výmluvným výrazem toho byl společný výlet kardinála Berana a celého jeho kněžského týmu s biskupem Tomáškem (...) k moři do saleziánské vily v Anziu na svátek Všech Svatých v roce 1968.“²⁰⁷

Vatikán měl zájem na pokračování jednání s Československem, a proto jeho protesty vůči Beranovým projevům vyslyšel: přiměl kardinála k tomu, aby se ve své kritice stáhnul do ústraní. Už v září roku 1966 dostala StB zprávu od svého spolupracovníka „Jirího“, kterému Vrána a Škarvada řekli, že „kardinál Beran nezasahuje do politických otázek, že mu to bylo Vatikánem zakázáno a že on se podřídil. Jeho činnost je pouze na poli náboženském a částečně kulturním, kde víceméně jenom figuruje. Mluvili v tom smyslu, že je to starý zbožný pán, který má pochopení pro jejich činnost, ale nijak zvlášť se neexponuje a plní pouze funkce, které mu Vatikán ponechal.“²⁰⁸

Beran se však nepodvolil zcela bez střetů. V červnu 1967 se podle Boublíka „téměř pohádal s Casarolim, když se snažil ovlivnit jeho hodnocení situace v ČSSR. Řekl mu, že neměl možnost hovořit s těmi, kteří by mu řekli pravdu, a proto si přinesl zkreslené a vcelku pozitivní dojmy z ČSSR.“²⁰⁹ Na druhou stranu ale Boublík předpokládal, „že Beran nemá dostatečný vliv k tomu, aby jeho náměty státní sekretariát bral v úvahu a vylučuje se

²⁰⁴ Zápis ze schůzky s Vladimírem Boublíkem 22. listopadu 1965. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

²⁰⁵ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

²⁰⁶ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

²⁰⁷ SKALICKÝ (2002, s. 104).

²⁰⁸ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45524.

²⁰⁹ Zápis ze schůzek s Boublíkem 13. a 20. června 1967. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

*možnost, že by měl vliv na jednání Casaroliho v Praze.*²¹⁰ Podobně na tom podle Boublíkových výpovědí byl celý kněžský exil v Římě, který s výjimkou Plannerových „konzultací“ se státním sekretariátem, neměl „na postoj Vatikánu k ČSSR prakticky žádný vliv.“²¹¹

²¹⁰ Zápis ze schůzek s Boublíkem 13. a 20. června 1967. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

²¹¹ Zápis ze schůzky s Boublíkem 31. října 1966. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

8 Reorganizace exilu za Berana

8.1 Beranovy zahraniční cesty

Nutnost vyhnout se mezinárodní politice umožnila Beranovi soustředit jeho síly na práci pro exil. Jeho zásluhy lze přitom vidět ve dvou hlavních oblastech: jednak na poli celoexilovém, jednak v prostředí katolického exilu v Římě.

Co se týče prvního případu, pak téměř osmdesátiletý kardinál vložil své síly do cest za krajanskými komunitami na Západě: v letech 1965-1967 navštívil Německo, Francii, Norsko, Anglii, Irsko, Švýcarsko, ale vykonal též ve dnech 11. dubna až 11. května 1966 svou nejvýznamnější cestu do USA a Kanady, která se setkala s velkým ohlasem a podařilo se při ní nashromáždit množství milodarů, jež pak pomáhaly financovat činnost exilových institucí v Římě.

Beranova osobnost krajany sjednocovala, což ukazuje například komentář Ladislava Radimského k setkání v New Yorku: *„Kdo žije tak dlouho v Americe jako já, ví, že se nestane často – stalo-li se to vůbec –, aby se při jedné příležitosti setkaly organizace tak různé, jakými je třeba slovenský Sokol a český Orel, aby zástupci spolku legionářů seděli s organizacemi katolickými, aby najednou zmizely hloupé přehrady existující jindy mezi tak zvanými starousedlíky a ,nově příšlymi‘ – ti ,nově příšli‘ zde jsou také už několik desítek let –, aby katolíci, protestanté a ateisté se přímo předháněli v uctívání jednoho člověka. Kardinál vykonal v Americe také velkou práci, kterou bych nazval probuzeneckou. Znovu a znovu od všech žádal, aby obrátili svou pozornost k vlasti...“*²¹²

Během roku 1967 však Beranovy cesty do zahraničí ustávaly. Příčinou toho kromě kardinálova pokročilého věku a zhoršujícího se zdraví mohl být i neustávající tlak pražského režimu, kterému nestačilo, že Beran ve svých projevech neútočí na komunismus, ale vadily mu i jeho zahraniční cesty, při kterých přitahoval pozornost novinářů. Velvyslanec v Římě Bušniak dostal v březnu 1966 z Prahy následující instrukce: *„Sděl Msgr. Casarolimu, že čs. úřady jsou informovány o výjezdech Berana do Rakouska,*

²¹² RADIMSKÝ, Ladislav: Pokus o bilanci Beranovy pouti Amerikou. *Nový život*, roč. 1966, č. 7-8, s. 171.

*USA a Kanady a očekávají, že Beran ve svých kázáních nebude útočit proti ČSSR, ani se nebude vměšovat do církevně politických otázek. Nebude-li toto naše upozornění respektováno, vyhrazujeme si vyvodit příslušné závěry. Sděl Msgr. Casarolimu, že časté Beranovo cestování po různých zemích a jeho vystupování nevytváří dobré klima pro vztahy Vatikánu a ČSSR.*²¹³

Komunisté se Beranových cest po Západě snažili využít k jeho veřejnému očerňování v domácím tisku. Plojhar například po setkání kardinála se sudetoněmeckými organizacemi v létě 1965 v Mnichově a s poslancem R. Hackenbergem v Římě napsal do Lidové demokracie úvodník s názvem „Revanšisté z povolání“, v němž „bývalého“ pražského arcibiskupa napadl, „že navazuje ‚velmi úzké‘ styky s českými a slovenskými emigranty v Římě, že ‚neváhá vyhledávat přátelské kontakty i se sudetoněmeckými revanšisty‘“.²¹⁴

8.2 Založení střediska Velehrad

Druhou oblastí Beranova zájmu, ve které ale zanechal mnohem trvalejší stopu, byla organizovaná činnost katolického exilu. Již jsme viděli, že Beran vyslal do Nepomucena po Druhé světové válce Plannera, čímž se vyostřil spor s vicerektorem Bezdíčkem, jehož oporou byl konzervativní Ottaviani. Dokud byl Planner Bezdíčkem vyšachován z vedení koleje a Beran v internaci v Československu, nemohla exilová KA kvůli Bezdíčkově distanci plněji rozvinout svou činnost.

Celou situaci však v rozmezí pár měsíců otočily dvě události: změny ve vedení Nepomucena a následný příchod Berana do exilu. V únoru 1963 náhle zemřel rektor koleje a Ottavianiho chránělec Alfredo Bontempi, načež se rozhořel dlouhý boj o jeho nástupce, a to také kvůli tomu že se jím díky rozhodnutí Jana XXIII. mohl poprvé stát Čech nebo Slovák. Za nejvážnějšího kandidáta byl považován vicerektor Bezdíček, kterého sice neměla v lásce řada mladších českých kněží, ale proti nim stál „*ne-li všemocný, tedy*

²¹³ AMZV, fond Teritoriální odbory tajné 1965-1969 (dále jen T 1965-69), Vatikán.

²¹⁴ *Nový život*. 1965, č. 9-10, s. 192-193.

alespoň přemocný“²¹⁵ protektor Nepomucena Ottaviani. Za ním stáli i slovenští kněží, kteří dokonce napsali petici, aby byl jmenován Bezdíček.²¹⁶

Čeští kněží se za svou věc přimlouvali ve Vatikánu. Monsignor František Rýpar se sešel s kardinálem Giussepem Pizzardem, který tehdy jako prefekt vedl Kongregaci pro semináře a univerzity, a předložil mu jako protikandidáta Františka Plannera. I když tento souhlasil, bylo zapotřebí dohodnout se i s Ottavianim, u kterého byl dvakrát přijat Boublíkův žák Karel Skalický – argumentoval tím, že Bezdíček není vhodný pro svůj odtažitý postoj vůči biskupům z československé koncilní delegace.²¹⁷ Vyjednávání přispěla k tomu, že se Bezdíček rektorem nestal a byl z Nepomucena poslán na penzi jako kanovník v bazilice Panny Marie Sněžné v Římě. Místo ve vedení koleje nakonec v listopadu 1964 jako prvním Čechovi v historii připadlo dosavadnímu sekretáři KA Františku Plannerovi.

Jakoby řízením Prozřetelnosti se čtyři měsíce poté v Římě objevil kardinál Beran, který sem v roce 1946 Plannera vyslal. Jak odlišné by asi bylo přijetí Berana v Nepomucenu, kdyby ho vedl jeho rival Bezdíček! Ačkoli pro to v dostupných pramenech neexistuje žádné potvrzení, je možné, že Vatikán souhlasil se jmenováním Plannera také s ohledem na to, že chtěl v Nepomucenu „připravit půdu“ pro pražského arcibiskupa, jehož příchod do Říma byl jedním z možných východisek vyjednávání s československou vládou. Během zimy 1964/65 tak došlo v římském exilu k malé revoluci, jejíž větší verze se právě odehrávala na celocírkevní úrovni na zasedáních Druhého vatikánského koncilu.

Nová situace však zpočátku uvrhla exil do krize. Monsignor Planner se po nástupu do čela Nepomucena musel po téměř 12 letech vzdát funkce sekretáře KA.²¹⁸ V květnu 1965 byl na jeho místo zvolen Rýpar, který však na post velmi záhy (15. ledna 1966) rezignoval, a to ve značně emotivní demisi, kterou údajně strčil pod dveře Beranova pokoje v

²¹⁵ SKALICKÝ (2002, s. 102).

²¹⁶ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

²¹⁷ SKALICKÝ (2002, s. 102-103).

²¹⁸ „*Nástupcem Mons. Plannera je Mons. Rýpar, úředník římské kurie, mladý člověk, agilní a otevřený. Bylo to nejlepší řešení. Mons. Planner ovšem spolupracuje dál. Jen protože je rektorem Nepomucena, musela nastat změna formální, hlavně kvůli štourům Slovákům.*“ DEN, PŘIBÁŇ, VRÁNA (2015, s. 341).

Nepomucenu.²¹⁹ V ní vyjadřoval nespokojenost mimo jiné s tím, jak pomalu mu byly předávány kompetence, kritizoval i „*politickou nesnášenlivost*“ a neprůhlednost fungování instituce.²²⁰ Ačkoli to v demisi není uvedeno, mohly se na ní podílet i rozepře mezi Čechy (Beran, Planner) a Moraváky (Rýpar) o vliv na řízení katolického exilu.²²¹ Na závěr dvě

²¹⁹ „Rýpar (...) byl zvolen sekretářem KA. Přesto, že to Rýpar vyžadoval, Planner tak jak plynul čas mu nepředával administrativní záležitosti KA na př. účetní knihy a s ničím ho neseznamoval. Toto období trvalo asi půl roku. V důsledku toho si Rýpar stěžoval na postoj Plannera kardinálu Beranovi. Beran se ošival, že takhle se problém nedá řešit a neprojevoval žádný zájem u Plannera zakročit. V důsledku toho se Rýpar našel, napsal dopis, kterým se za takových okolností vzdává funkce sekretáře a strčil ho Beranovi pod dveře.“ Zpráva agenta Kunčíka. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

²²⁰ V textu své rezignace Rýpar uvedl: „Vzhledem k tomu, že ačkoli od mé volby za sekretáře Křesťanské akademie uplynulo osm měsíců:

- věci Křesťanské akademie mi dosud nebyly předány,
 - volba nebyla exilové veřejnosti řádně oznámena,
 - jménem Křesťanské Akademie vystupují, jednájí a rozhodují i nadále zcela jiné osoby,
 - přes všechna upozorňování Křesťanská Akademie, místo aby se snažila přiblížit ideálu napřirozeného náboženského apoštolátu, se stále kvalifikuje politicky a jeví známky politické nesnášenlivosti,
 - usnesení schůzí nejsou brána na vědomí a nejsou proto ani prováděna
- docházím po zralé úvaze k závěru, že zmíněná volba ze dne 16. května se projevila jakožto zcela bezúčinná. To mně dává oprávnění k tomu, abych se i já ze své strany cítil zbaven jakýchkoliv práv a povinností plynoucích z funkce, která mi byla svého času svěřena.“ Velehrad, složka 1966 – Pfalzen.

²²¹ Poukazuje na to například Vránova narážka na Rýparovu demisi: „Rýpar je Moravák, příliš horká hlava, dobrý – ale nějak to nešlo s organizací.“ „Je škoda, že Mons. Rýpar nechce pokračovat jako sekretář. On je maximalista, žádá od sebe hodně a ovšem i od druhých. Chtěl za pár měsíců překonat zastárlé nedostatky KA – a ovšem ‚narazil‘.“ „Rýpar je schopný člověk, ale moravsky citlivý, přecitlivělý. Nějak se rozzlobil na římské členy KA. Nenašel u nich takové zanícení, jakým hárá sám. A udělal tu velkou chybu, že se teď skoro úplně vtáhl do své ulity.“ (DEN, PŘIBÁŇ, VRÁNA (2015, s. 389, 393 a 421).

Později, když bylo založeno Středisko Velehrad, pak mělo dojít k následující roztržce: “(...) Rýpar se hned ohradil proti Plannerovi a Škarvadovi a řekl, že všechno, co Středisko dělá, je fraška a je v rukou pražské diecéze. Planner a ostatní se hájí, ale Rýpar přináší důkazy, kde je zřejmé, že Středisko má určité záměry pouze v českých zemích, jako např. akce pro studenty a s dětmi.“ Zpráva agenta Kunčíka z 20. července 1969. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124. Dále: „Rýpar nemá příliš rád Škarvadu a další ve středisku, kteří jsou z Čech nebo z Prahy. Nemá rád jejich politikaření. (...) Byl toho názoru, že by bylo potřeba je vyhodit jak ze střediska tak z vedení koleje. Myslel tím hlavně Škarvadu a Plannera.“ Zpráva agenta Kunčíka z 28. října 1969. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124. Boublík pak údajně středisko považoval za „*korýtko pražské diecéze a arcibiskupa Berana*“. Zpráva agenta Kunčíka 27. února 1969. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

demise Rýpar urgoval, „aby ti z adresátů tohoto oznámení, kteří mají zájem o další činnost KA, se co nejdříve shromáždili a poradili se o dalším.“²²²

Římský exil kritickou situaci využil k tomu, aby přistoupil k razantním změnám. Ačkoli to oficiální dokumenty nijak nenaznačují, iniciátorem, myšlenkovým otcem či „šedou eminencí“ reformy byl jezuita Václav Feřt, kterého řád v roce 1965 poslal z Kanady zpět do vatikánského rádia, aby se věnoval českým věcem.²²³ Jak jsme uvedli již výše, na bedra KA se díky agilnímu Plannerovi již od poloviny 50. let nabalovaly činnosti (duchovní správa exilu, dětské tábory atd.), které nikterak nesouvisely s jejím původním zaměřením, a k tomu všemu se ještě přidávaly administrativní úkony s nimi spojené.

Feřta napadlo využít přítomnosti kardinála Berana a pod jeho záštitou založit organizaci, která by zastřešila dosavadní aktivity kněžského exilu v Římě. Do sebe by zahrnula i KA, která by si ponechala svou nezávislost, ale byla by zbavena výše uvedených „přebytečných“ úkolů, a mohla se tak plně soustředit na publikační a akademickou činnost. Nová organizace tedy – jak ostatně zaznělo později na jejím sjezdu v roce 1970 v Gazzadě – měla „původ od Křesťanské akademie“²²⁴, vycházela z její činnosti, ale po formální stránce jí byla nadřazena.

První dochovaný návrh, jehož autorem je pravděpodobně právě Feřt, mluví o zřízení střediska se jménem vpravdě barokní délky: „*A. C. Stojana Kněžského studijního ekumenickopastoračního střediska v Nepomucenu pod záštitou J. Em. njdp. kardinála*

²²² Velehrad, složka 1966 – Pfalzen.

²²³ Konkrétně měl Boublík uvést: „*Eminenza grigia* (tj. šedá eminence – pozn. OB) je páter Feřt, který je nejaktivnější a který všechno diriguje.“ Dále, že Středisko bylo „právně (...) založeno kard. Beranem, prakticky P. Feřtem – ve spolupráci s Ovečkou, Plannerem, Petřů“. Zápis ze schůzky s Boublíkem ze 17. ledna 1967. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074. O Feřtovi jako o „ideátorovi“ Střediska Velehrad se opakovaně zmínil v osobních konzultacích s autorem práce i Skalický.

Vrána vyzdvihoval snahu jezuitů pomáhat českému exilu. K návratu Feřta poznamenal: „*Jsem rád, že jej jezuitský řád vlastně uvolňuje jen pro české exulantské starosti. To neudělali ani dominikáni, ani františkáni.*“ A jinde: „*Musím pochválit naše jezuitu a dominikány, ale hlavně jezuitu. Pracují velmi dobře pro české věci. Žertem jsem říkal P. Feřtovi, že je to jejich koniášské pokání, že teď napravují, co v minulosti pokazili.*“ DEN, PŘIBÁŇ, VRÁNA (2015 s. 339 a 360).

²²⁴ Velehrad, složka Sjezd 1970.

Josefa Berana, arcibiskupa pražského a českého primasa“.²²⁵ Charakter a struktura střediska tak, jak je autor navrhl, byly v zásadě schváleny na první úzké pracovní poradě s Beranem v Nepomucenu dne 7. března 1966²²⁶ a následně písemně potvrzeny v soukromém dekretu na svátek sv. Josefa 19. března.²²⁷ V něm kardinál založil „České náboženské středisko“ se sídlem v Římě, které „*má být domovem a společnou dílnou apoštolské a kulturní činnosti mezi našimi krajany.*“²²⁸

Zajímavý je záznam diskuze nad výběrem názvu nové instituce, z něhož především vyvstává snaha vyvarovat se střetu se Slováky. Planner navrhl: „*Dát název hodně úřední, který by toho moc neřekl,*“ načež mu Slovák Medový odvětil: „*Bojíte se slova české. (...) ze slov./enské/ strany (vás – pozn. OB) budou podezřívát, že jste falešní. Je třeba být upřímní a říct jasně česká.*“ Radil proto „*Rozlišit nábož./enskou/ a politickou činnost.*“

²²⁵ Účelem této „pomocné instituce“ mělo být „*především: 1) vybudovat jakýsi DOMOV pro českou katolickou akci a její instituce a zvláště pro české kněze bydlící v Římě, kde by se mohli volně scházet, kde by měli k dispozici čítárnu a odbornou knihovnu (...),*

2) zároveň by to byl DOMOV pro české kněze projíždějící Římem, které by tu mohl pan kardinál přijímat jako své hosty (...).

3) Byla by to také společná DÍLNA A PRACOVNA všech dosavadních složek české Katolické akce v zahraničí (...) a Středisko by mělo za úkol koordinovat jejich práci a pomáhat jim v jejím provádění (...). Mohla by zde najít útulek Křesťanská akademie (...), dále samostatný odbor pro mládež (...). Dále mohl by se zřídit místní odbor Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje, který podle svých stanov a tradice by mohl aktivně pokračovat ve Stojanově ekumenickém a misijním apoštolátě mezi krajany a propagovat jeho blahorečení. Konečně by tu byl Kněžský odbor VINCULUM se svým věstníkem, jehož vedení by mohlo tvořit jakousi generální radu pro duchovní působení mezi krajany doma i v zahraničí (...).

4) Středisko by dále pomocí fondů, které založí (...), by mohlo umožňovat speciální studia českým kněžím i laikům v zahraničí.“ Strojopis, nedatováno (zřejmě někdy v období mezi Rýparovou rezignací 15. ledna a schůzkou spolupracovníků KA s Beranem v Nepomucenu 7. března 1966), nepodepsáno. Nepomucenum, složka Bohemicum 27, podsložka Velehrad (Medový).

²²⁶ Kromě Berana se jí zúčastnil Planner, Feřt, Špidlík, Vrána, Ovečka, Škarvada, Hrubý, Petruš, Medový. Zápis ze schůzky 7. března 1966. Velehrad, složka 1966 Pfalzen.

²²⁷ K úřednímu založení střediska z hlediska církevněprávního došlo až 28. října 1968 v římské diecézi – k věci podrobněji viz níže. Ze strany italského státu byla právní subjektivita střediska uznána a jeho stanovy potvrzeny výnosem prezidenta Italské republiky z 10. dubna 1970, č. 436. DVOŘÁČEK, Jiří: České náboženské středisko Velehrad v Římě. In *Revue církevního práva*. 2004, č. 1, s. 71-73. ISSN 1211-1635.

²²⁸ Zřizovací dekret Českého náboženského střediska v Římě, datován 19. března 1966. Velehrad, složka 1966 Pfalzen.

*Nechat stranou činnost politickou a zajímat se pouze o náboženskou činnost. Nevázat tuto činnost na otázku státní a národní. Aby se mohla dělat nějaká spolupráce, je třeba dát stranou politiku. Jestli tam slovo české nebude, bude z toho zase vojna.*²²⁹

Zakladatelé střediska se také chtěli vyhnout nařčení z klerikalismu. Když se při poradě objevil návrh na název „Centrum catholicum bohemicum (České kulturně-pastorační středisko)“, byl odmítnut s tím, že slovo pastorační „zní již hodně klerikálně“.²³⁰ Tyto obavy zřejmě vyplývaly ze situace kolem zakládání spolků v Itálii, o které budeme mluvit o něco níže.

Co se personálního obsazení střediska týče, funkce předsedy (ředitele) se ujal sám Beran, sekretářem (výkonným ředitelem) jmenoval salesiána Vojtěcha Hrubého a pokladníkem novináře Karla Weiricha.²³¹ Pro pracovní účely střediska pronajal Beran jedno křídlo v prvním patře Nepomucena: „Zde bylo zřízeno: společenská místnost s výstavkou našich tiskovin, knihovna, expedice, skladiště, pracovní místnosti pro Sekretáře Střediska, pro KA, pro Vinculum a konečně 6 bytů, z nichž 3 jsou stabilně obsazeny a 3 jsou k dispozici pro hosty.“²³²

Provoz střediska Beran financoval zčásti ze svého platu, z části z milodarů amerických věřících, které získal po své návštěvě za Atlantikem. Instituci, která byla otevřena kněžím i laikům, dekretem rozdělil na dva nezávislé odbory: prvním se stala KA, „studijní a dokumentační ústav, který se věnuje vydavatelské činnosti a styku s různými krajanskými i mezinárodními kulturními organizacemi“; druhým pak „Odbor pastorační“, jehož úkoly byla: „a) činnost ve prospěch českých kněží v cizině, jak ji vyvíjí Pracovní kroužek Vinculum, b) činnost mládežnická: pořádání letních táborů a škol, výchovný styk s českou

²²⁹ Zápis schůzky 7. března 1966. Velehrad, složka 1966 Pfalzen.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Pokladníkem byl nejprve spolu s Weirichem jmenován i Planner, ale kvůli úřadu rektora se funkce vzdal. O Weirichových osudech více TRONCHIN, Alberto: *Spravedlivý riskuje. Karel Weirich, český novinář a zachránce Židů v Itálii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015. ISBN 978-80-7195-827-7.

²³² Relace na sjezd v Gazzadě v roce 1967. Velehrad, složka Sjezd 1967.

mládeží po celém světě, c) všeobecná duchovní správa krajanů jak v Itálii, tak i v jiných zemích.“²³³

8.3 Vztah Říma k Londýnu

Citlivou otázkou byl vztah k londýnské CML patera Langa, jejíž význam se po založení Střediska ještě více oslabil. Je pozoruhodné, že ani v prvním písemném návrhu, ani v Beranově dekretu není ani zmínka o vztahu mezi KA k mateřské CML – přitom ačkoli koordinovaná činnost této organizace na celoexilové úrovni od krize v roce 1951 téměř neexistovala, její londýnská centrála či buňky v Kanadě, USA a Austrálii na lokální úrovni stále aktivně působily.²³⁴ O problému, že středisko má od ligy *de facto* přebrat záštitu nad KA, se vědělo, ale zůstával odsunut stranou. Hned zkraje zápisu ze schůzky 7. března například čteme: „*Musí se vyřešit otázka vztahu s CML*“.²³⁵

Bezprostředně po vydání zakládajícího dekretu nechal Beran vytisknout leták, jímž veřejně oznámil vznik „Českého náboženského ústředí“ (*sic*), představil jeho účel a strukturu a vyzval „*členy všech složek*“ k zaslání podnětů a připomínek.²³⁶ Reakce CML přitom nebyla nadšená. Její zástupci sice přivítali plán na vytvoření takové organizace jako „*potřebný a účelný*“ a prohlásili, že „*ústředí bude rozhodně znamenat novou éru v našem exilu, hlavně proto, že za ním bude stát opravdová duchovní autorita v osobě pana kardinála*“. Zároveň však zmínili, že „*se mnohých členů ústředí Cyrilometodějské Ligy*

²³³ Zřizovací dekret Českého náboženského střediska v Římě, datován 19. března 1966. Velehrad, složka 1966 Pfalzen.

²³⁴ „(...) činnost Ligy není mrtvá – jen je soustředěna místně – a potřebuje jednotícího ústředí (...)“. Písemné návrhy k pracovní poradě konané dne 26. května 1966, nepodepsáno, autorem zřejmě pater Lang. Velehrad, složka 1966 – Pfalzen.

²³⁵ Zápis ze schůzky 7. března 1966 v Nepomucenu. Velehrad, složka 1966 – Pfalzen.

²³⁶ Proč byl název dočasně změněn, se autorovi nepodařilo zjistit. Ústředí je zde rozděleno na tři složky: I. Domov pro kněze projíždějící Říměm (pronajato jedno křídlo prvního patra Nepomucena), II. Koordinační ústředí všech dosavadních pracovních skupin: 1) Křesťanská akademie, 2) Odborně řízená knihovna a čítárna, 3) Kněžský odbor, shromážděný okolo okružníku „Vinculum“, III.) Pracovní středisko kněží a laiků, které má dva samostatné souběžné odbory: a) pro mládež, b) pro krajany všeobecně (pastorace, existenční zabezpečení).

*zde v Londýně dotklo, že v letáčku Liga nebyla vůbec zmíněna“.*²³⁷ „Na první pohled by se zdálo, že pracovní středisko kněží a laiků by mělo převzít dosavadní místo CM ligy. (...) Někteří pesimisté zde se domnívají, že zřízení Ústředí je konec Ligy.“²³⁸

Zástupci CML v reakci argumentovali potřebou navázat na exilovou tradici a výčtem svých aktivit: např. existenci buněk v Austrálii (Stanislav Hofírek), Kanadě (Václav Vostřez), USA (Los Angeles – Smutník a Pelikán), provozování Cyrilometodějské školy v Londýně, pořádá letních táborů v Anglii, unijní činnost v rámci Apoštolátu Cyrila a Metoděje, udržování písemného kontaktu s exulanty napříč kontinenty atd.

Prohlásili: „*Chceme (...) pokračovat pod praporem Cyrilometodějské Ligy, pod praporem, jež už třímáme 17 let. (...) Proč tedy neříci, že Ústředí se také pokusí zorganizovat a soustředit a oživit činnost naší exilové Katolické akce-Cyrlometodějské Ligy?*“ Připojili svůj návrh na organizační strukturu, podle něhož by se „ústředí“ rozdělilo na apoštolát laiků pod vedením CML (tábory, školy atd.) a apoštolát kněží (kroužek Vinculum); KA by si podržela určení „ediční a studijní ústav CML“, ale fungovala samostatně přímo pod „ústředím“.²³⁹

Návrhy zástupců CML však Řím nevyslyšel. Na pracovní schůzce KA 26. května 1966, která měla připravit materiál „*k vypracování stanov Českého náboženského ústředí in genere a Křesťanské akademie in specie*“²⁴⁰, padlo rozhodnutí rozdělit středisko do tří nezávislých a samostatných „*římských institucí*“: Křesťanské akademie, Vinculum našich kněží a Organizace táborů pro naši mládež.²⁴¹ CML v základní struktuře s konečnou platností chyběla a bylo jí doporučeno, aby se v případě zájmu o spolupráci podřídila: „*at'*

²³⁷ KA byla v letáku uvedena jako „studijní ústav Cyrilometodějské ligy“.

²³⁸ Písemné návrhy k pracovní poradě konané dne 26. května 1966, nepodepsáno, autorem zřejmě pater Lang. Velehrad, složka 1966 – Pfalzen.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Beranův dopis datovaný „červen 1966“, v němž shrnuje závěry pracovní schůzky KA z 26. května. Velehrad, složka 1966 – Pfalzen.

*její zástupci řeknou, do jaké míry chtějí se Střediskem spolupracovat. (...) Ať se tedy Londýn dohodne s jednotlivými sekcemi.*²⁴²

Kvůli tomuto rozhodnutí panovaly v následujících letech mezi oběma organizacemi napjaté vztahy. Zřejmě v reakci na založení římského střediska CML 2. února 1968 slavnostně obnovila činnost svého ústředního výboru, který na schůzi „*vyzval zemské odbočky, aby i ony oživily svou činnost; obrátil se ke kněžím a krajanům, aby si založili odbočku, pokud ji ještě nemají a okolnosti to dovolují, a navázaly styk s londýnským ústředím.*“²⁴³

Když v následujícím roce CML organizovala krajanskou pouť do Říma v k výročí úmrtí svatého Cyrila, středisko řešilo „*otázku vztahu k organizátorům*“, přičemž zdůrazňovalo „*nutnost vyhnout se střetu*“.²⁴⁴ Přesto však v roce 1969 na sjezdu Velehradu došlo k diskuzi mezi Langem, který se apeloval na KA, aby uznávala vztahy k CML, a Heidlerem, který oponoval, že se CML rozpadla, že jde o „*kříšeni mrtvol*“ a že „*KA již není jejím ústavem, je to překonáno.*“²⁴⁵ Zmiňme ještě vystoupení Františka Rochly, asi nejzapálenějšího bojovníka za CML, na sjezdu Velehradu v roce 1970, kde pronesl, že „*postojem Ústředí byla veškerá činnost (CML – pozn. OB) bojkotována a zmařena*“²⁴⁶ a že středisko není oprávněno řídit činnost KA.²⁴⁷

Bylo by ovšem mylné domnívat se, že se kvůli sporu staly Londýn a Řím nepřátelskými tábory. Páter Jan Lang, který zůstával stále jedním z politicky neaktivnějších kněží v exilu (založil např. Naardenské výbory), „*i přes menší třenice*“ se střediskem Velehrad spolupracoval.²⁴⁸ Zástupce CML v Kanadě Vostřez pak v roce 1987 „*navrhoval vytvořit zemskou skupinu KA v Kanadě, kterou by byl ochoten řídit; tím by se již dlouhou dobu*

²⁴² Písemné návrhy k pracovní poradě konané dne 26. května 1966, nepodepsáno, autorem zřejmě páter Lang. Velehrad, složka 1966 – Pfalzen.

²⁴³ *Nový život*, roč. 1968, č. 4, s. 100.

²⁴⁴ Zápis ze schůzky střediska Velehrad 3. března 1968. Velehrad, složka Rok 1968.

²⁴⁵ Zápis ze sjezdu KA v r. 1960 v Rohru. Velehrad, složka Sjezd 1969.

²⁴⁶ Zápis ze sjezdu střediska 1970 v Gazzadě. Velehrad, složka Sjezd 1970.

²⁴⁷ Zápis ze schůzky s Boublíkem ze dne 14. října 1970. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

²⁴⁸ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

trvající záslužná pastorační činnost Cyrilometodějské ligy v Kanadě nadále konala též pod hlavičkou KA. Sekretář upozornil, že v Kanadě jsou doposud jen 3-4 členové KA a práce CML je spíše spoluprací se střediskem Velehrad než s Křesťanskou akademií.“²⁴⁹

Lze říct, že celý spor mezi nově vznikajícím střediskem a CML představuje jakési vyvrcholení vývoje z předchozích let, kdy římská KA postupně, díky stabilnímu zázemí v Nepomucenu, nabývala na významu na úkor mateřské CML v Londýně. Nově založené římské středisko mělo – stejně jako v CML – ambice stát se organizačním centrem českého katolického exilu, a proto šlo do značné míry o dva konkurenční projekty.

Původním impulsem pro vznik střediska byla navíc situace v KA, takže její římské jádro chtělo, zdá se, mít přípravu založení ve svých rukou a obávali se, že by se oslovením formálně nadřazené CML jejich vliv oslabil; svou roli mohla hrát i časová tíseň a omezené možnosti komunikace s dalekým Londýnem.²⁵⁰ Založení střediska nepřímou potvrdilo ústřední roli Plannerova kolektivu v organizaci katolického exilu: ačkoli šlo podle jména o novou instituci, svou základní strukturou a oblastmi aktivit připomínala KA tak, jak neformálně fungovala v letech před Beranovým příchodem.

²⁴⁹ Bulletin KA, č. 16, roč. 1987, s. 2. Velehrad, složka Bulletin KA.

²⁵⁰ „(...) pro krátkost času a rychlý sled událostí nebylo naprosto možno s iniciativou seznámit širší okruh kněží, jak v Itálii, tak mimo ní“. Zápis o pracovní poradě 26. května 1966 v místnostech Českého náboženského střediska v Římě. Velehrad, složka 1966 – Pfalzen.

9 Upevňování organizační

9.1 Otázka Beranova návratu

Díky Beranově činnosti a autoritě římský exil výrazně posílil svůj význam a musel počítat se zvýšenou pozorností československého režimu. Se srpnovou okupací skončilo pražské jaro a s ním i naděje na zlepšení vztahů Prahy s Vatikánem. Svatý stolec musel nadále vést nejistá a vysilující jednání, tentokrát s „normalizační“ vládou, která byla vůči církvi opět otevřeně nepřátelská. Nově vzniklému středisku při nich hrozilo, že by ho Vatikán v budoucnu mohl v zájmu dohody s režimem obětovat.

Nejzávažnější otázka se týkala osudu kardinála Berana. Během pražského jara se začalo diskutovat o jeho možném návratu do Československa a o vyřešení situace v pražské arcidiecézi, jejímž administrátorem byl Tomášek, ale arcibiskupem stále Beran. Zdá se, že Tomášek měl zájem na Beranově návratu, protože v takovém případě by kardinál kvůli požadavkům československé vlády musel složit funkci pražského arcibiskupa.

Tomášek údajně v Římě před Škarvadou pronesl tato slova: „*Kdyby mě jen kardinál mohl trošku pomoci (...) a kdyby sám odstoupil. Já bych tím neměl svázané ruce a byl bych pražským arcibiskupem. Kdežto teď nejsem ničím.*“²⁵¹ I sám Škarvada měl podle Kunčíka zájem vrátit se s Beranem jako sekretář do vlasti, pomáhat mu zorientovat se v tamní situaci a případně a případně dosáhnout hodnosti biskupa.²⁵² Beran však vázal své odstoupení na rozhodnutí papeže, který ho k tomu nevyzval.

Středisko mělo přesně opačný zájem než biskup Tomášek. Vědělo totiž, že by v Beranovi ztratilo výjimečnou a nezpochybnitelnou autoritu, která mu doposud zaručovala určitou nezávislost, a to především vůči Vatikánu a československému episkopátu. „*Kněží ve středisku mají obavy, že by prestiž střediska v případě návratu Berana do ČSSR utrpěla. Je otázkou, co by dělali a zda by se středisko jako takové vůbec udrželo. (...) V případě zrušení střediska by museli začínat znovu, a to třeba i v duchovní správě. Z toho mají*

²⁵¹ Zpráva agenta Kunčíka z 1. května 1968, ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

²⁵² Zpráva agenta Kunčíka ze 7. května 1968. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

obavy.²⁵³ Proto například Polc údajně Berana přesvědčoval: „*Zde jste volný, můžete udělat moc dobře. Tam vám nedají žádnou možnost práce, udělají vám pěkné přivítání, pak vás znovu zavřou a nebudete moct nic dělat (...)*“.²⁵⁴

Hrozba, že středisko ztratí Berana, nepominula ani po násilném ukončení pražského jara. Právě v srpnu 1968 byl totiž kardinálovi, který se v prosinci chystal oslavit osmdesát let, ve Stuttgartu odoperován zhoubný nádor na tlustém střevě.²⁵⁵ Nemoc se nepodařilo zastavit: při další prohlídce v Římě mu byl zjištěn rychle rostoucí nádor na plicích a lékaři mu dávali jen několik týdnů života. I když se tato předpověď nakonec ukázala jako mylná, začalo se jednat o tom, kde by měl kardinál zemřít – zda v Římě či v Praze, jak si to údajně sám přál.²⁵⁶

Především pro československý stát byla otázka Beranova návratu delikátní. Pokud by kardinál zemřel v Římě, zvýraznilo by to jeho pověst jako mučedníka komunismu. Na druhé straně, pokud by režim svolil k jeho návratu do Prahy, riskoval by, že se kardinálův pohřeb promění v protikomunistickou manifestaci. Biskupové Tomášek a Hlouch, kteří se na podzim 1968 nacházeli v Římě, podporovali v rozhovorech s tamním velvyslanectvím Beranův návrat do vlasti, „*přirozeně s vyloučením jakéhokoli manifestačního návratu*“.²⁵⁷ Praha na jejich žádost ústy Eriky Kadlecové odpověděla, že možnost návratu prozkoumá „*jedině na základě zdravotní zprávy a z důvodů ryze humanitních*“; vyžadovala přitom soukromý charakter návratu, pouze s lékařem, bez doprovodu vatikánských činitelů a bez jakýchkoli komentářů v tisku.²⁵⁸

Takové podmínky ale jak papež, tak Beran sám odmítal, takže kardinál se nakonec do vlasti už nevrátil. Nicméně předpovědi o jeho smrti v řádu týdnů se nevyplňovaly a Beran

²⁵³ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

²⁵⁴ Zpráva agenta Kunčíka z 20. března 1965. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

²⁵⁵ „*Když přišel 21. srpen 1968 a invaze ‚bratrských armád‘, byl pan kardinál ještě v nemocnici.*“ ŠKARVADA, SVOBODA (2002, s. 107).

²⁵⁶ Měl to prohlásit biskup Hlouch, který o věci jednal v říjnu na velvyslanectví v Římě. Telegram z velvyslanectví 15. října 1968. AMZV, T 1965-69, Vatikán.

²⁵⁷ Telegram z velvyslanectví 15. 10. 1968. AMZV, T 1965-69, Vatikán.

²⁵⁸ Kadlecová, Blesk z Prahy do Říma z 18. 11. 1968. AMZV, T 1965-69, Vatikán.

se i zimě 1968/69 stále mohl účastnit významnějších církevních obřadů a u příležitosti smrti Jana Palacha dokonce naposledy promluvil 25. ledna 1969 ve Vatikánském rozhlasu. Jak se brzy ukázalo, projev ve skutečnosti napsal papež Pavel VI. – Boublíkovi k tomu měl Skalický říci, „že papež se rozhodl k tomuto kroku na základě různých tlaků, které byly na Vatikán, v souvislosti se situací u nás a smrtí Palacha, vykonávány z různých stran. Tlak měl být vykonáván především z pravicových kruhů NSR a Francie, které vytýkaly papeži, že k takové události, o které hovoří téměř celý svět, nezaujímá on a katolická církev žádné stanovisko. Další tlaky pak přicházely z italských kruhů (...). Podle Skalického papež v důsledku toho se rozhodl na poslední chvíli a ústy Berana zaujmout k smrti Palacha stanovisko.“²⁵⁹

O pozadí přípravy projevu se zmiňuje i agent Kunčik, který popisuje líčení sekretáře Škarvady, že 25. ledna ráno „přijel k Beranovi Casaroli²⁶⁰ a nesl vlastnoručně psaný Pavlem VI. projev, který Beran musel přednést do vatikánského rádia. V něm vyzývá Čechoslováky, aby jednotně bojovali za ideály, za něž Jan Palach zemřel. Neschvaluje jeho čin, ale staví se za myšlenky, jež Palacha vedly k sebevraždě. (...) Škarvada nechce, aby se něco proneslo navenek, že totiž Beranův projev byl napsán samým Pavlem VI. Škarvada viděl i originál, který si odvezl Casaroli na státní sekretariát.“²⁶¹

9.2 Právní schválení střediska

Nejméně od vypuknutí pražského jara tedy začalo středisko intenzivně řešit, jak obstát bez Berana uprostřed mlýnských kol jednání Vatikánu a Československa. Jeho nástupcem se ve vedení střediska stal jeho sekretář Škarvada, který již plnil funkci generálního vikáře českých kněží v zahraničí, ovšem nebyl biskupem, což bylo pro středisko klíčové. Na jeho schůzi v srpnu 1969 biskup Trochta prohlásil, že mít „biskupa by bylo božské. Když bude mít papír, že za ním sv. Stolec stojí. Najít pomoci mezi kardinálským sborem, který by to protlačil. Máme nevýhodu, že jsme národ malý, naše emigrace je malé

²⁵⁹ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

²⁶⁰ StB ve svém přepisu Kunčikovy zprávy uvádí místo Casaroliho monsignora Cheliho.

²⁶¹ Schůzce z listopadu 1968 měli být přítomni Škarvada, Hrubý a biskupové Trochta a Tomášek. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

procento.²⁶² Středisko se proto snažilo zajistit protekci u některého biskupa, avšak bezvýsledně (vyjednáváno bylo například s kardinálem Paolem Marellou, patronem jugoslávské koleje²⁶³). Jak jsme již výše zmínili, Škarvada nakonec na titul biskupa dosáhl, ovšem až 18. prosince 1982.

Dále bylo nutné dořešit otázku právního zakotvení. Středisko se stalo součástí římské diecéze, což nejprve dekretem 28. září 1968 prohlásil její generální vikář Angelo dell'Acqua a 28. října pak stvrdil notář. Škarvada tento krok později vysvětlil takto: „Schválení u římského vikariátu a ne ve Vatikánu bylo proto, aby ČSSR nemohlo do věci vůbec zasahovat. Kdyby ho schválil Vatikán, mohlo by se stát, že ČSSR by mohlo žádat o „normalizaci“ Střediska, což v našem případě nemůže. Je to soukromá organizace římská.“²⁶⁴ Vazbu na římský vikariát potvrzuje dochovaný opis stanov, kde stojí: „Volba členů výboru a správa jmění sdružení podléhá církevněprávnímu dozoru kardinála vikáře, který ho vykonává z titulu diecézního ordináře.“²⁶⁵

Instituce byla zaregistrována jako „laické sdružení“ s názvem České náboženské středisko Velehrad (*Centro religioso Boemo Velehrad*), přičemž přízvisko „Velehrad“ Beran zvolil „na počest biskupského sídla sv. Metoděje“.²⁶⁶ Hlavním účelem sdružení byla „náboženská péče o katolické věřící českého původu, kteří dlí v cizině.“²⁶⁷ Škarvada vysvětlil, proč bylo použito sloveso „dlít“: „Schválně jsme se vyhnuli slovu ‚che risiedono all'estero‘ (‚kteří sídlí v zahraničí‘ – pozn. OB), poněvadž Středisko pracuje pro turisty, pro exil, pro lidi cestující, kněze, laiky, pro všechny.“²⁶⁸ Svého účelu chtělo podle stanov sdružení dosáhnout „těmito prostředky:

²⁶² Zápis ze schůzky 22. srpna 1969. Velehrad, složka Sjezd 1969.

²⁶³ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

²⁶⁴ Zpráva agenta Kunčíka o valném shromáždění Střediska dne 22. července 1969. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

²⁶⁵ Stanovy Českého náboženského střediska „Velehrad“. Velehrad, složka Stanovy.

²⁶⁶ BERAN, Josef: *Le origini del centro Religioso Boemo Velehrad*. Strojopis z 19. ledna 1969. Velehrad, složka Sjezd 1969.

²⁶⁷ Zpráva pro sjezd střediska v roce 1969. Velehrad, složka Sjezd 1969.

²⁶⁸ Zpráva agenta Kunčíka o valném shromáždění střediska 22. července 1969. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

usměrňováním pastorační činnosti kněží českého původu sídlících v Itálii i v jiných zemích;

vydáváním knih náboženského obsahu v českém jazyku ve spolupráci s Křesťanskou akademií v Římě;

bohoslužbami, výukou náboženství, sociální pomocí zvláště mezi mládeží; péčí o poutníky. “²⁶⁹

Nakonec středisko právně uznal 10. dubna 1970 i italský stát – a právě s ohledem na něj se instituce, v níž hlavní slovo měli kněží, nazvala „laickým sdružením“. „*Notář poradil Hrubému a Škarvadovi, aby do listiny zakládajících členů byli především laici. Jakožto důvod tohoto udal, že Itálie se dnes brání (především prezident Saraget) přílišné klerikalizaci různých společností, proto je třeba vybrat mezi 7 zakládajících členů převážnou část laiků.*“²⁷⁰

Mezi zakládající členy střediska byli nakonec zapsáni z kněží Josef Beran, Jaroslav Škarvada, Vojtěch Hrubý, Karel Skalický a z laiků Karel Weirich, Bohumír Bunža, Růžena Bunžová a Jan Burgerstein.²⁷¹ V prvních volbách do správní rady střediska po Beranově smrti se předsedou stal Škarvada, funkce sekretáře a pokladníka zůstaly Hrubému respektive Weirichovi; správní rada se rozšířila o čtyři poradce, kterými se stali František Rýpar, Ladislav Dittrich, Bohumír Bunža a sestra Františka z řádu Školských sester sv. Františka.²⁷²

9.3 Poutní dům

Souběžně s řešením právního statutu střediska se přistoupilo k otázce sídla. Hrozilo totiž, že v případě úspěšného završení jednání Vatikánu s ČSSR přijdou exulanti o své zázemí v Nepomucenu. Prozatím neměl vliv na chod koleje československý episkopát, ale přímo Vatikán prostřednictvím Kongregace pro katolickou výchovu. Byl zde však

²⁶⁹ Stanovy Českého náboženského střediska „Velehrad“. Velehrad, složka Stanovy.

²⁷⁰ Zpráva agenta Kunčíka z 26. října. 1968, ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

²⁷¹ Seznam zakládajících členů, který není v archivech dostupný, poskytl autorovi Karel SKALICKÝ, osobní konzultace, České Budějovice, 8. září 2016.

²⁷² Zpráva o valném shromáždění střediska 22. července 1969. Velehrad, složka Sjezd 1969.

precendens koleje maďarské a jugoslávské (*Pontificio Istituto Ecclesiastico Ungherese a Collegio S. Girolamo dei Illirici*), v nichž zpočátku také nalézali útočiště exulanti z řad kněží. Poté, co se během šedesátých let zmírnily vztahy mezi jejich vládami a Vatikánem, se instituce dostaly do rukou národních episkopátů, které je následně obě „znormalizovaly“, tedy obsadily komunistickým režimům loajálními kněžími. Exulanti museli z kolejí odejít a vybudovat si v Římě centra na jiných místech.²⁷³

Aby se český exil připravil na podobnou situaci, zakoupil Beran v zimě 1968/69 pro středisko v Římě vlastní dům (příslib na něj dostal už v červnu 1968). Prostřednictvím svého sekretáře Škarvady vybral bývalé sídlo tiskárny Katolické akce na Via delle Fornaci, jen pár minut chůze od svatopetrského chrámu. „*Byl však skoro jakoby zakletý, protože jej nebylo možné koupit bez svolení vatikánského Státního sekretariátu. Vyjednávání se protahovalo, bylo jasné, že to nepůjde bez osobního zásahu jeho šéfa, arcibiskupa Benelliho. Ale jak se k němu dostat? Tenkrát byl právě v Římě pražský světící biskup Kajetán Matoušek. Měl jít na audienci k Svatému otci a my jsme mu tedy napsali do listu, který pak Svatému otci předal, že kardinál Beran má o ten zmíněný dům zájem.*“²⁷⁴

Benelli nakonec se záměrem souhlasil a dům středisku prodal. Jelikož šlo o starší objekt na dobré adrese, potřeboval Beran finanční pomoc nejen na jeho pořízení (cena domu byla údajně 70 milionů italských lir²⁷⁵), ale i nákladnou opravu, čehož se mu od papeže nakonec štědrě dostalo.²⁷⁶ „*Pak jsme samozřejmě museli sehnat ještě dlouholetou půjčku, abychom*

²⁷³ V případě jugoslávské koleje se změny odehrály po nástupu kněze ze záhřebské arcidiecéze (pozdějšího pomocného biskupa) Dura Kokši na místo rektora v roce 1959. V letech 1945 až 1960 nemohli chorvatští biskupové legálně vysílat bohoslovce na kolej. Po nástupu Kokši do jejího vedení stát vysílání bohoslovců povolil, což ale zároveň znamenalo konec exilu na kolej. V případě Maďarska umožnila legální vysílání bohoslovců do Říma smlouva s Vatikánem z roku 1964. Více viz <http://www.sveti-jeronim.org/italiano/storia/>. Dále též AMZV, T 1965-69, Vatikán. O případu jugoslávské koleje se zmiňuje také CASAROLI (2001, s. 206-207).

²⁷⁴ ŠKARVADA, SVOBODA (2002, s. 105).

²⁷⁵ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

²⁷⁶ „*Představitelé střediska Škarvada a Hrubý byli dne 16. 12. 68 zavoláni na Státní sekretariát, kde jednali s podsekretářem Benellim. Jmenovaný jim tlumočil, že dům, který hodlají zakoupit pro středisko, je zatížen dluhy ve výši 25-30 milionů lir. Podle rozhodnutí papeže polovina dluhů bude uhrazena Vatikánem, druhou polovinu má zaplatit středisko. Dům bude oficiálně ‚darován‘ Beranovi za jeho práci ve prospěch katolické*

mohli celý dům zrestaurovat, a v tom nám velmi pomohla Caritatis Internationalis, kterou tehdy vedl monsignore Carlo Bayer (...).“²⁷⁷ Dům se stal majetkem střediska a jeho prvním ředitelem byl jmenován Karel Weirich, kterého až po jeho smrti vystřídali v roce 1993 čeští salesiáni.²⁷⁸

Hned od roku 1969 nově zakoupený objekt sloužil jako poutní dům pro věřící z Československa, o které se zde staraly Školské sestry sv. Františka.²⁷⁹ „*Měl to původně být Dům kardinála Berana, ale Moravané zvítězili a začalo se tomu říkat Velehrad, stejně jako i jiným takovým místům ve světě.*“²⁸⁰ Středisko sem sice přesunulo své sídlo z Via Concordia 1, ale – i vzhledem ke špatnému technickému stavu zakoupeného domu – se jeho pracovníci rozhodli nadále využívat nepomucenského zázemí: „*Pokud to půjde, bude středisko pracovat v koleji Nepomucenum. Nájem je malý, potom tam všichni bydlí. Nanejvýš pomýšlí na to, že do nového domu přenesou knihy a budou tam zvat turisty, aby si je rozebírali. Chtějí se tím vyhnout eventuální diskreditaci střediska samotného a potom hlavně Nepomucena.*“²⁸¹

9.4 Zadlužené Nepomucenum

K „normalizaci“ vztahů mezi Vatikánem a komunistickým Československem naštěstí pro exulanty nikdy nedošlo. Vedení koleje zůstalo až do pádu železné opony v rukou exilu, ale i když zásadní rozkol se střediskem nenastal, soužití nebylo vždy zcela bezproblémové.

církve. Na domě bude i jeho deska. Zakoupená budova bude po nutných opravách sloužit jako poutní dům pro návštěvníky Říma z ČSSR. Není vyloučeno, vynutí-li si to situace, že do domu bude v budoucnu přesunuto středisko, které se nachází v koleji Nepomucenum. Dům bude majetkem střediska a čs. episkopát s ním nebude moci disponovat.“ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

²⁷⁷ ŠKARVADA, SVOBODA (2002, s. 106).

²⁷⁸ K tématu také DVOŘÁČEK (2004, s. 75) a VODIČKOVÁ (2009, s. 337).

²⁷⁹ Oficiálně byl provoz poutního domu zahájen 6. června 1969.

²⁸⁰ ŠKARVADA, SVOBODA (2002, s. 109).

²⁸¹ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124. V politické zprávě čs. velvyslanectví v Římě se uvádí: „*Ve středisku působí asi 10 kněží – emigrantů a několik laiků. Tito se v koleji stravují a většina z nich v koleji bydlí. Každý z nich platí za byt a stravu asi 60.000 Lit měsíčně. Kromě toho středisko platí koleji za pronájem místností asi 100.000 Lit.*“ Referent Dospiva 7. února 1969. AMZV, T 1965-69, Vatikán.

Přínejmenším v jednom případě vyvstala určitá rivalita mezi představenými koleje a vedením střediska o to, kdo bude požívat větší autority před československým episkopátem. Zdá se, že se rektor Planner snažil podřídit si neformálně středisko a když se mu to nedařilo, usiloval neúspěšně o jeho vystěhování na Via delle Fornaci.²⁸²

Existenci Nepomucena nakonec nejvíce ohrozily dluhy. Slovák Jozef Medový, který se stal vicerektorem a ekonomem koleje v roce 1966, se pustil do rozsáhlé rekonstrukce koleje,²⁸³ po níž zůstal dluh přes 400 milionů italských lir u italských bank. Aby Medový zachránil situaci, prodal pozemky v Anziu a vilu v Livornu, které patřily koleji; v roce 1970 se také spolu s Polcem vydal do USA, kde se jim podařilo u krajanů získat pro Nepomucenum finanční pomoc.²⁸⁴ Ani to nestačilo a proslýchalo se, že se Medový k umoření dluhu chystá prodat i samotnou kolej.

Za takové situace dostávala kauza charakter národnostního sporu. Rektor Planner totiž odmítl odpovědnost za dluhy a Slovák Medový se tak mohl stát tím, kdo pohřbí „*jediný čs. svobodný kněžský seminář*“²⁸⁵. Objevovaly se i spekulace, že jde o cílenou akci Slováků vůči „české“ koleji: „*Vznikl názor, že by takto měla být česká bohoslovecká kolej Nepomucenum zlikvidována a její funkci by měl převzít Slovenský institut Cyrila a Metoděje v Římě.*“²⁸⁶

Rektor Planner podnikl vůči Medovému i právní kroky. Požádal Kongregaci pro katolickou výchovu, aby vyšetřila, zda ekonom vypůjčené peníze nezpronevěřil. Daná

²⁸² „*Proti středisku je spíše zaměřen Planner jako Medový. Planner více méně je veden závistí, neboť když přijde do Říma z biskupů nebo vůbec z ČSSR, tak se obrací především na středisko. Planner chtěl v poslední době, aby středisko, které má zvlášť jídelnu, obědvalo s konviktory. Střediskem to bylo odmítnuto.*“ „*(...) není třeba opouštět dosavadní centrálu Střediska na Via Concordia 1, jak tomu chce Planner a Medový. V každém případě, jelikož Střediskový dům na Via delle Fornaci není obyvatelný, je třeba pracovat zde. Případně proti rektorovi se zakročí shora, ze Státního sekretariátu a z Kongregace pro seminární výchovu.*“ Zprávy agenta Kunčíka ze 12. a 13. října 1969. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

²⁸³ „*Šlo hlavně o výstavbu garáže, úpravu krypty a zahrady, instalaci sprch a skleněných dveří na chodbách všech poschodí a pod.*“ Zpráva Karla Vrány. Nepomucenum, složka Nepomucenum 13.

²⁸⁴ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

²⁸⁵ Výstřižek z časopisu Katolík, 30. října. 1970. Nepomucenum, složka Nepomucenum 31.

²⁸⁶ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 10442.

komise toto podezření nepotvrdila, pouze došla k názoru, že měl být Medový při rekonstrukci skromnější. Planner, který se s tímto stanoviskem nespokojil, následně podal na Medového žalobu k vatikánskému soudu – ten však zaujal podobné stanovisko jako komise.

Po odchodu Medového z Nepomucena v roce 1972 se Plannerovi podařilo dostat kolej z nejhoršího. Jednak poskytl „na přání Pavla VI.“²⁸⁷ půjčku vatikánský peněžní ústav Istituto per le Opere di Religione (na konci roku 1975 zde byl dluh 294 milionů lir²⁸⁸), jednak přispěl bezúročnou půjčkou 100 milionů lir generalát Školských sester sv. Františka, kde tehdy nejvyšší představenou byla matka Eliška Pretschnerová Prahy; dalšími dárci se stali čeští krajané a bývalí čeští ex-alumni Nepomucena.²⁸⁹

Největší zásluha za záchranu Nepomucena však patří Karlu Vránovi. Rektoru Plannerovi se obrovské dluhy, které kolej měla u IOR a Školských sester sv. Františka, nedařilo splácet a koleji dál hrozilo, že zanikne. Středisko Velehrad dokonce přišlo s návrhem udělat ve větší části koleje penzion a výdělek použít na umoření dluhů.²⁹⁰ Vatikán se nakonec rozhodl situaci řešit změnou ve vedení koleje: odvolal Plannera a místo nabídl v roce 1977 právě Vránovi, který byl pověstný svou srdečností, schopností získávat si lidi a navazovat přátelství: „Všem bylo jasné, že on byl jediný člověk, který měl odvahu i schopnost tuto situaci zvládnout.“²⁹¹

Vrána měl tehdy slibně rozjetou dráhu profesora filosofie na semináři v Beneventu u Neapole. „(...) dlouho jsem se přímo hamletovsky potýkal s otázkou, zda mám či nemám přijmout přání mých církevních představených a vzít na sebe rektorskou odpovědnost za Nepomucenum.(...) Jak jsem měl sestoupit ze svých abstrakcí na pevnou půdu administrativních starostí? Točila se mi z toho hlava. Snad někdy i bolela.“²⁹²

²⁸⁷ Zpráva Karla Vrány. Nepomucenum, složka Nepomucenum 13.

²⁸⁸ Velehrad, složka Nepomuceno.

²⁸⁹ Nepomucenum, složka Nepomucenum 13.

²⁹⁰ Návrh na záchranu Nepomucena, podepsáni Škarvada a Hrubý. Nedatováno. Velehrad, složka Nepomuceno.

²⁹¹ ŘÍHA, Karel: Charisma monsiňora rektora. In VRÁNA (1995).

²⁹² Brázda 3/1988-9, citováno in SKALICKÝ, Karel: Filosof Karel Vrána. In VRÁNA (1995, s. 261).

Vrána nelehkou nabídku přijal a od 1. ledna 1978 nastoupil do vedení koleje: „*V Nepomucenu zavládl po změně Plannera jiný vzduch, říká Nero. Vrána je velmi inteligentní, má celou řadu známostí do Vatikánu na kurii apod. (...) Vrána je velmi podnikavý. Pramen mu též zařídil a dále nabízí výpomoc v Ladispoli, kde prý za jedinou sobotu a neděli Vrána je schopen přinést jeden i více milionů. Další peníze přinesl Škarvada z NSR, kde církev je velmi bohatá.*“²⁹³ Podle samotného Vrány bylo největším příspěvkem dědictví monsignora Jana Kukrala z Texasu ve výši 80 tisíc dolarů.²⁹⁴ Nový rektor nakonec všechna očekávání do puntíku splnil: nejen že vyrovnal všechny dluhy, ale provedl renovaci kolejní kaple a další opravy.

9.5 Tlak na exil po smrti Berana

Kardinál Beran zemřel 17. května 1969 v Římě, den poté, co ještě stačil v Nepomucenu koncelebrovat mši u příležitosti svátku sv. Jana Nepomuckého. Kněžský exil se snažil zařídit, aby mohl Beran přijet zemřít do Prahy, „*a když to bylo zamítnuto, tak do nunciovy vily v Karlových Varech. (...) Zdálo se, že se to podaří (...). Ale pak se k dostal k moci Gustááv, odněkud shora, z Prahy nebo z Moskvy přišlo jednoznačné veto – a bylo po nadějích.*“²⁹⁵ Nakonec se Beranovi díky přímlovám exilu²⁹⁶ se mu od papeže Pavla VI. dostalo mimořádné pocty, totiž pohřbení v kryptě baziliky sv. Petra, která je normálně vyhrazená papežům.

Pražský režim díky svým informátorům věděl, jaké oslabení Beranova smrt pro exulanty znamená a snažil se toho využít k likvidaci střediska, které dokonce označil za „*nejzávažnější stránku Beranovy činnosti*“ v exilu. „*Působnost střediska je celosvětová. Pracuje mezi krajany a emigrací. Avšak podstatná část jeho činnosti je zaměřena do ČSSR. Provádí aktivní vlivňovací (sic!) činnost nejenom v náboženském, ale i v politickém, protikomunistickém směru – ovlivňuje čs. episkopát i čs. občany, a to jak vydavatelskou*

²⁹³ Záznam schůzek s agentem Talknerem 11. července 1978 a 14. února 1979. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 10442.

²⁹⁴ Nepomucenum, složka Nepomucenum 13.

²⁹⁵ ŠKARVADA, SVOBODA (2002, s. 109).

²⁹⁶ „*Středisko se snaží dosáhnout maximum, aby byl pohřben v basilice sv. Petra.*“ Záznam ze schůzky s Boublíkem 16. května 1969. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

činností, tak i v osobním styku. Emigrace využívá ve své činnosti Beranova postavení. Beran je o této činnosti informován a zajišťuje její koordinaci.“²⁹⁷

Cíle československých komunistů byly jasné: středisko „zrušit“ nebo alespoň „radikálně potlačit“.²⁹⁸ Obratně přitom využívali pokračujících vyjednávání s Vatikánem, při nichž hrozili svému partnerovi odchodem kvůli činnosti „nepřátelské emigrace“, a tak dosahovali toho, že Svatý stolec – byť s aktivitami exulantů sympatizoval – tlačil na středisko, aby v zájmu úspěchu vyjednávání „odpolitizovalo“ svou činnost. Ze strachu před reakcí režimu apelovali na umírněnost nepomucenských i představitelů oficiální domácí církve.

Svoboda projevu byla kvůli tomu pro kněze, který aktivně pracoval pro exil, v té době spíše iluzorní věcí. Dobře to ilustrují výroky z výročních sjezdů střediska z let bezprostředně po Beranově smrti: „Z hlediska politického – určitá taktika je na místě. (Rýpar – pozn. OB) Uznává, že kněz v duchovní správě musí se zajímat o politické okolnosti. Je však otázka mezi úsudkem kněze neb instituce, o níž se myslí, že je spojena s Vatikánem. Jsme též ve styku s episkopátem u nás. Jsme ve styku s kněžími a laiky doma. Ne ústupky, ale spíše určitá taktika a opatrnost. Zacházet s pravdou hospodárným způsobem.“²⁹⁹ Jako jedno kritérium pro veřejné projevy bylo například navrženo: „co by tak řekl pan biskup Trochta“.³⁰⁰

Středisku nezbyvalo než veřejnost opakovaně ujišťovat o svém apolitickém zaměření: „Činnost střediska Velehrad je čistě rázu nábožensko-charitativního. Jsou vyloučeny jakékoliv akce související s politickou činností. Za tím účelem v čítárně střediska nebude vystaven cizojazyčný tisk s politickým obsahem. Nemáme nic společného s činností

²⁹⁷ Zpráva referenta Richtera z 21. 4. 1969. T 1965-69 Vatikán, 059/115.

²⁹⁸ „Domníváme se, že přiloženého materiálu (o činnosti střediska – pozn. OB) bude možno využít především při charakteristikách střediska při jednáních s Vatikánem, kdy by měl být položen požadavek na jeho zrušení nebo radikální potlačení.“ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

²⁹⁹ Zápis ze sjezdu ve Fribourgu 23.-26. 8. 1971. Velehrad, složka Sjezd 1971.

³⁰⁰ Zápis ze sjezdu 24.-28. 8. 1970 v Gazzadě. Velehrad, složka Sjezd 1970.

Naardenských výborů, i když někteří z jejich pracovníků jsou členy střediska, jakožto členové duchovní správy (narážka na Jana Langa v Londýně – pozn. OB).“³⁰¹

9.6 Bohumír Bunža

Tlak režimu se projevoval i na osudu konkrétních lidí. Za pozornost přitom stojí především případy laika Bohumíra Bunži a jezuity Petra Ovečky. První z nich patřil mezi vůbec nejagilnější české exulanty. Nestál, jak jsme viděli, pouze na začátku CML v Londýně, ale v roce 1949 spoluzakládal i Radu svobodného Československa a působil ve Středoevropské unii křesťanské demokracie. Přestože žil v padesátých letech v USA, pomáhal Plannerovi s distribucí NŽ,³⁰² přičemž se tato spolupráce s KA významně prohloubila od roku 1962, kdy se Bunža přestěhoval do Říma – pro korespondenci s lidmi z Československa zde s Plannerem používal společnou krycí adresu.³⁰³

Bunža se v roce 1962 přestěhoval do věčného města proto, aby zde vedl oddělení pro střední Evropu v Mezinárodním křesťanském demokratickém studijním a dokumentačním ústavu (*Esperienze Internazionali*). Instituce spadala pod Křesťansko-demokratickou internacionálu (KDI) v Římě, kterou vedl Ital Angelo Bernasola. Bylo veřejným tajemstvím, že Bunžovu misi v Římě organizovala americká Ústřední zpravodajská služba (CIA).³⁰⁴ Podle Skalického byl Bunža jakousi spojnicí mezi KDI a Mezinárodním ústředím pro literaturu (*International literary centre*) v New Yorku, které vedl rumunský exulant židovského původu George C. Minden.³⁰⁵ „(...) Mezinárodní ústředí pro literaturu (...) financovala Ústřední zpravodajská služba, která se snažila získat vlivné přátele tím, že jim poskytovala materiály ke čtení, kterých se nedostávalo v jejich vlastních zemích. Šlo o

³⁰¹ Zápis ze sjezdu 24.-28. 8. 1970 v Gazzadě. Velehrad, složka Sjezd 1970.

³⁰² ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 41221.

³⁰³ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 631286.

³⁰⁴ StB si v 60. letech poznamenala: „Dle zjištěných neprověřených poznatků spolupracuje (Bunža – pozn. OB) s francouzskou a americkou rozvědkou.“ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 631286. Vladimír Boublík měl v roce 1968 prohlásit, že Bunža „dělá pro CIA, která ho platí“. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074. Skalický k Bunžovi poznamenal: „Samozřejmě, že to byl agent CIA.“ Karel SKALICKÝ, osobní konzultace, České Budějovice, 29. května 2013.

³⁰⁵ Karel SKALICKÝ, email autorovi, 9. září 2016.

*různé materiály od slovníků, lékařských textů, Joyceových a Nabokovových románů, až po katalogy z muzeí umění či pařížské módní časopisy.(...) Do roku 1991 bylo distribuováno na 300 tisíc knih a časopisů ročně, celkově pak přes 10 milionů kusů.*³⁰⁶Mindenovo ústředí mimo jiné po roce 1974 finančně podporovalo časopis Studie.³⁰⁷

Bunžův ústav oficiálně zprostředkoval zahraniční stipendia pro vědce z Československa a zajišťoval výměnu knih mezi knihovnami u nás a na Západě. Neoficiální cíle této činnosti měl Bunža popsat takto: *„Nám jde o to udělat určitý kanál (...), pro export západní literatury a časopisů do Československa, protože se nám nepodaří, aby se prodávaly západní časopisy volně v knihkupectvích a trafikách, no tak musíme formou ideového boje (...). (Bunža – pozn. OB) říkal, že jejich hlavní styky jsou v této chvíli s knihovnami, ovšem, že to není jejich hlavní poslání centra, hlavní poslání, že by mělo být – styky mezi osobami méně oficiálními, dejme tomu ústavy nebo jednotlivci. (...)* (Bunža říkal – pozn. OB), *že my máme obecný zájem na tom, aby se do Československa touto formou, o které se domníváme, že je celkem nepostižitelná, protože jde o zcela oficiální výměnu, že by se nám tam mohlo za určitou dobu přece jen dostat větší množství literatury se zaměřením (...) politickým a sociálním (...). (...) odesílání náboženských věcí do Československa je věcí Plannerovou.*³⁰⁸

Vedle spolupráce s Plannerem Bunžu pojilo úzké přátelství s dalšími předními představiteli kněžského exilu, jako byli Vrána, Ovečka či Skalický. Jak jsme viděli, patřil k zakládajícím členům střediska Velehrad, stal se i členem jeho správní rady a poskytoval mu významnou finanční pomoc; ve středisku pak pracovala i jeho manželka Růžena, se kterou se po útěku do exilu mohl setkat až v roce 1968 po těžko představitelném

³⁰⁶ MARTIN, Douglas: George C. Minden, 85, Dies. [online] *New York Times*. 2006, 23. dubna. [cit. 6. května 2017]. Dostupné na <http://www.nytimes.com/2006/04/23/obituaries/us/george-c-minden-85-dies-led-a-cold-war-of-words.html>

³⁰⁷ Karel SKALICKÝ, osobní konzultace, České Budějovice, 8. září 2016.

³⁰⁸ Zpráva „spolupracovníka“ StB ze setkání s Bunžou, nedatováno, zřejmě druhá polovina 60. let. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 631286.

dvacetiletém odloučení.³⁰⁹ Do čítárny střediska Bunža opatroval knihy a nechával zde pro turisty propagační letáky na jím vedený ústav. Podobně jako někteří další římsští exulanti spolupracoval Bunža úzce i s Pavlem Tigridem: pomáhal mu distribuovat jeho knihy ve středisku i do Československa a dokonce nechal jeho časopis Svědectví vytisknout na gregoriánské univerzitě, kde se tiskla produkce KA³¹⁰ – za to byl údajně střediskem kritizován.³¹¹

K nelibosti některých katolických exulantů spolupracoval úzce Bunža po roce 1968 – podobně jako Skalický – i s novým římským exulantem a předním představitelem pražského jara Jiřím Pelikánem: „Viděl, že pro převrat v komunismu Pelikán je důležitý... Že komunistožrouti, kteří v exilu byli a kteří všechny tyto exkomunisty posílali do horoucích pekel, tak že to není cesta k politické proměně. Věděl, že Pelikán je důležitý a užitečný pro americký zájem rozleptání sovětského bloku. Tam jsme měli společný zájem.”³¹² I sám Pelikán byl vůči katolíkům otevřený – Skalický vzpomíná, jak spolu chodili na pizzu a víno poblíž Pelikánova bytu: „A při vínu potom: a kdo je pro tebe ten Ježíš Kristus? A tam se o to začal zajímat. On přestal být komunista a ateista. Nebyl to křesťan, který by se mohl svatořečit, ale on rozhodně nebyl proti nám.”³¹³

I když Bunža středisku velmi pomáhal, vystavoval ho kvůli své exponovanosti útokům pražského režimu, který Vatikán upozorňoval na Bunžovu „politickou“ aktivitu. Asi nejvíce tato skutečnost vadila Rýparovi, který na schůzi KA navrhoval, že by Bunža

³⁰⁹ „Jmenovaná pracuje pro KA 5 hodin denně. Od Hrubého dostává asi 30.000 – 40.000 lit. Podle Škarvady Bunža na ní bere plat od CIA. Ona o tom ví. Uvedené vyplynulo z polemiky mezi Rýparem, který zastával stanovisko, že není třeba Bunžovou v KA držet a Škarvadou, který se ohrazoval, že KA stojí Bunžová pakatel a že ji v podstatě vyplácí Bunža z amerických peněz.“ Záznam podle informací agenta Kunčíka, 29. září 1969, ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

³¹⁰ Kromě tiskárny Pontificia Università Gregoriana spolupracovala též KA později s římskými tiskárnami PRO a Prostampa. In Slovník české literatury po roce 1945, heslo Křesťanská akademie. <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1717>

³¹¹ „Byl volán dr. Bunža, (...) že vytiskl spolu s Tigridem „Svědectví“ v tiskárně Gregoriány, kde se tiskne Nový život a některé jiné knížky. Bunža uznal výtku, ale teď už se nedá nic dělat, kontrakt je už udělaný.“ Zpráva agenta Kunčíka z 19. ledna 1968. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

³¹² Karel SKALICKÝ, osobní konzultace, České Budějovice, 29. května. 2013.

³¹³ Tamtéž.

„neměl s námi přímo spolupracovat, alespoň ne zjevně. Stejně: jeho knihy mohou být trnem v oku komunistům.“³¹⁴ Rýparovi oponoval především Vrána, který se svého „nejlepšího přítele“³¹⁵ zastával a tvrdil, že nejde o nic nenormálního, protože „tytéž odbočky při českých náboženských centrech má Bunža i ve Vídni, v Mnichově, v Londýně (Müller, Fořt, Heidler, Lang), on (Vrána – pozn. OB) to viděl na vlastní oči.“³¹⁶

Ke kritickým hlasům se přidal i československý episkopát a Bunža nakonec tlak na svou osobu neustál. Když se na říjen 1970 chystaly obnovené rozhovory mezi Prahou a Vatikánem, biskup Tomášek mu údajně doporučil, aby se neúčastnil valného shromáždění střediska v Gazzadě v srpnu 1970.³¹⁷ Bunža to nesl s nelibostí, ale uposlechl; následujícího sjezdu ve švýcarském Fribourgu v roce 1971 se však již demonstrativně odmítl účastnit.³¹⁸ Situace došla tak daleko, že byl Bunža v roce 1972 donucen opustit svou funkci ve správní radě Velehradu: „to z opatrnosti, aby středisko nemohlo být kvůli osobě Bunži a jeho politické činnosti z naší strany (tj. československého režimu – pozn. OB) eventuálně zdiskreditováno.“³¹⁹ Bunža nakonec Řím opustil v roce 1977 a vrátil se do New Yorku, kde působil jako zástupce předúnorové Československé strany lidové v politickém výboru Křesťansko-demokratické internacionály.

³¹⁴ Zpráva agenta Kunčíka z 24. září 1969. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

³¹⁵ Tak vztah mezi Vránou a Bunžou charakterizoval Boublík. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

³¹⁶ Zpráva agenta Kunčíka 20. prosince 1969. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124.

³¹⁷ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 10442.

³¹⁸ „Bunža (byl – pozn. OB) naštván na Tomáška proto, že se nemohl zúčastnit schůzky střediska v Gazzadě. Považoval Tomáška za přítele a ten mu potom provedl uvedené.“ Záznam informace od Boublíka, ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074. „Koncem srpna – asi ve dnech 24.-26. 8. 1971 – konala se ve Freiburgu-Švýcarsku schůzka č. náb. Střediska Velehrad v Římě, které se účastnili také kněží působící v některých západoevropských zemích. Celkem bylo přítomno 35-36 osob – kněží a několik laiků. (...) Nebyl účasten Bunža, který se cítí být dotčen.“ Záznam informace od Boublíka. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

³¹⁹ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

9.7 Petr Ovečka

Druhý významný byl případ Ovečkův. Kritika jeho vystupování v NŽ a Vatikánském rozhlasu, která začala hned s prvním příjezdem koncilní delegace z Československa na podzim 1962, se táhla několik let. Pro pražský režim byl Ovečka kvůli svým otevřeně protikomunistickým postojům trnem v oku, pracovník rezidentury StB v Římě Dospiva dokonce napsal: „*Politická činnost náboženského střediska Velehrad v Římě je do jisté míry ovládána a určována jezuitou Petrem Ovečkou, který působí v českém oddělení vatikánského rozhlasu. Kromě toho je Ovečka jedním z představitelů střediska a redaktorem a vůbec hybnou silou Nového života, který je vydáván KA, která je součástí střediska. Shrnutí a komentáře k naší vnitropolitické situaci, která pravidelně Nový život v každém čísle přináší, byly a jsou dílem Ovečky. Komentáře jsou politicky zaměřené a útočí na současné zřízení u nás.*“³²⁰

Praha proto soustavně tlačila na Vatikán, aby Ovečku v zájmu úspěchu vyjednávání „uklidil“ do ústraní. Zřejmě hlavně z tohoto důvodu biskup Tomášek Ovečku v roce 1965 „*víckrát upozorňoval, aby v rozhlase neštvál.*“³²¹ Na Ovečku tlačili i jeho kolegové z exilu: na schůzi Křesťanské akademie v říjnu 1967 měla být „*velmi ostré kritice (...) podrobena periodika vydávaná KA – Nový život a sborník Studie. Většinou přítomných byly zejména odsouzeny protikomunistické komentáře, které v NŽ pravidelně uveřejňuje redaktor Ovečka. Účastníci setkání projeví snahu vytvořit redakční radu, která by agresivitu Ovečky omezovala. Zásahů do orientace NŽ má být napříště zbaven Heidler (otec Křišťan), redaktor Rádia SE v Mnichově.*“³²² V říjnu 1970 KA Ovečkovi doporučila, že by se měl časopis „*vyvarovat ostnů (...). Musíme držet linii, která by neohrožovala styky s domovem.*“³²³

³²⁰ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

³²¹ Zápis ze schůzky s Boublíkem ze 13. září 1965. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

³²² ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 10442.

³²³ Zápis ze schůzky KA 18. 10. 1970. Velehrad, složka KA-dokum.

Jelikož však byl Ovečka díky svému nasazení pro exil nepostradatelný, zůstala zde jeho pozice nedotčená. V čele redakce NŽ, kde působil až do zániku časopisu v roce 2001, nakonec zůstal, neboť uvnitř KA byly „obavy situaci řešit nějakým radikálnějším způsobem, protože je názor, že kdyby toho Ovečka zanechal, mohlo by být ohroženo vůbec vycházení NŽ.“³²⁴ V roce 1973 byl navíc zvolen za sekretáře KA – i tuto významnou funkci nakonec „táhl“ po zbytek exilového období.

Jinde už Ovečka dopadl hůře. Komunisté požadovali jako podmínku dalších vyjednávání s Vatikánem, aby byl odvolán z rozhlasu a vypovězen z Říma.³²⁵ Na jaře 1970 se začalo proslýchat, že má Ovečka „odejít do Kanady. Motivem má být, že má vadu ve výslovnosti a tudíž nemůže pracovat ve Vatikánském rádiu. Hlavním důvodem má však být to, že Ovečka příliš zpolitizoval Nový život.“³²⁶ V létě k jeho propuštění z rozhlasu na pokyn Státního sekretariátu skutečně došlo, což exil pobouřilo. Na sjezdu střediska v srpnu 1970 „s určitou vzrušeností byl diskutován případ Ovečky, kterému bylo zakázáno působit v českém oddělení vatikánského rozhlasu. Otázka byla dramatinována zejména Vránou a Heidlerem, podle kterých byl Ovečka umlčen Státním sekretariátem. Navrhovali, aby schůzka zaujmula k případu stanovisko a aby byl odmítnut zásah Státního sekretariátu do problémů české kněžské emigrace.“³²⁷

Ve vedení české sekce Vatikánského rozhlasu nahradil Ovečku jeho spolubratr Josef Koláček. Nepohodlný exulant nakonec, navzdory přání komunistů, z Říma přesunut nebyl, ale přesto Praha dosáhla toho, že se ve věčném městě stal jakýmsi „psancem“³²⁸. Marně se

³²⁴ Záznam ze schůzky s Boublíkem ze 14. Října 1970. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

³²⁵ KOLÁČEK, Josef: Budeme Ovečkovat. [online] Web České provincie Tovaryšstva Ježíšova, 8. ledna 2010 [cit. 6. května 2017]. Dostupné na <http://www.jesuit.cz/clanek.php?id=492>. K tématu též VODIČKOVÁ, Stanislava: Slyšte to všichni lidé, všichni obyvatelé světa, naslouchejte. *Paměť a dějiny*. 2014, č. 1, s. 45-57.

³²⁶ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

³²⁷ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

³²⁸ Richard ČEMUS, osobní konzultace, Řím, 20. května 2015. Podobně hovořil i Boublík: „Ovečka, což je svým způsobem zajímavé, nebydlí v žádném jezuitském domě, jak je u jezuitů zvykem. Vypomáhá ve farnosti nedaleko Piazza Zama (v blízkosti koleje Nepomucenum, kde již dříve o nedělích vypomáhal) a tam také

snažil představený jezuitů Charles O'Neill vzepřít požadavku Státního sekretariátu na vypovězení Ovečky z řádového domu na Via dei Penitenzieri v Římě.³²⁹ Údajně měl prohlásit: „*Co mi má rozkazovat Státní sekretariát, koho mohu, či mám mít v našem domě?*“³³⁰ Na začátku roku 1972 se Ovečka musel skutečně odstěhovat, přičemž dál působil jako kaplan v nedaleké farnosti San Giovanni de Rossi, kde také začal bydlet. „*Celý život žil vlastně ve vyhnanství tady v Římě. To když se na to dneska podíváte, tak to kroutíte hlavou. On žil dlouhá léta tady ve farnosti, jezuita, nesměl žít ani v jezuitské komunitě. Docházel na svátky a na jídlo (...).Komunisti strašně po něm šli, že narušuje ty dobré, nadějně vztahy.*“³³¹

Vypovězení z generálního domu jezuitů byl krok natolik kontroverzní, že ho sám Ovečka později nerad komentoval. Ve vzpomínkovém rozhovoru pro bulletin jezuitů v roce 2005 popsal některé události ve zřejmém rozporu se skutečností. Na dotaz redaktora ohledně okolností ukončení práce ve Vatikánském rozhlasu odpověděl: „*Prostě přišly mladší síly. A když Nový život přenesli z Londýna do Říma (k tomu ale došlo již v roce 1954 – pozn. OB), tak bylo potřeba, aby se tomu někdo víc věnoval. Protože to byla práce mimo dosah generalátu, kde jsem bydlel, tak jsem si musel sám hledat střechu nad hlavou. A tak jsem odešel na faru, kde jsem potom byl 30 let. Ale tehdejší superior řekl: ‚I když jsi venku, tak jsi pořád členem domu.‘*“³³²

Josef Koláček naznačoval, že jeho spolubratr po roce 1972 v řádovém domě dokonce neoficiálně bydlel: „*Měl stále pokoj v našem domě a pracoval v knihovně Historického institutu, ale přijal kaplanské místo ve farnosti San Giovanni de Rossi na druhém konci Říma a v koleji Nepomucenum měl pak kancelář a pracovnu jako sekretář Křesťanské akademie, jež byla zároveň redakcí ‚Nového života‘. Jako šéfredaktor tohoto měsíčníku*

bydlí. Dochází do koleje Nepomucenum a má stále na starosti vydávání časopisu Nový život, jehož řízení nechtějí jezuité pustit z rukou.“ Zpráva ze schůzky s Boublíkem z 12. ledna 1972. ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 46074.

³²⁹ VODIČKOVÁ (2014, s. 51-57).

³³⁰ KOLÁČEK (2010).

³³¹ Richard ČEMUS, osobní konzultace, Řím, 20. května 2015.

³³² HAVLÍČEK, Petr a OVEČKA, Petr: Dobrodružství s Kristem. *Bulletin Jezuité*. 2005, č. 6, s. 8.

(od roku 1957-2001) pravidelně ve středu a v sobotu chodíval do české redakce Vatikánského rozhlasu pro kopie zpráv nebo programů, které by mohl použít v časopise. Pro mne byl vítaným odlehčením ve shonu rozhlasové práce.“³³³

Pravdivou verzí událostí se zdá být, že Ovečka od roku 1972 skutečně bydlel na faře San Giovanni de Rossi a že část svého volného času trávil prací v Nepomucenu. Naznačují to i přihlášky k formálnímu členství do KA z března 1973 či adresář českých kněží v zahraničí z roku 1984: zatímco Koláček jako svou adresu uvedl v prvním případě *Via dei Penitenzieri 20* a v druhém Vatikánské rádio, Ovečka v obou případech napsal *Via Concordia 1*.³³⁴

³³³ KOLÁČEK (2010).

³³⁴ Velehrad, složka Členové KA. Taktéž Nepomucenum, složka Bohemicum 26, podsložka Svatováclavské sympozium 1984.

10 Upevňování ideové

10.1 Změny 70. let

Éra kardinála Berana a založení střediska Velehrad výrazně posílily význam českého katolického exilu v Itálii. I přes útoky komunistického Československa narostl význam římské skupiny, což se nejviditelněji projevilo v publikační činnosti KA. Stačí pohlédnout v poutním domě Velehrad v Římě na knihovničku se sbírkou všech jí vydaných titulů a zjistíme, že produkce z let 1966 až 1989 v ní zabírá pět poliček ze šesti.³³⁵ Knihy vycházely jednak v edicích, které zůstávaly z předchozí doby, tedy Studium (Vrána) a Vigilie (Benáček, Koláček), k nimž přibyla náboženská edice vedená Jaroslavem Polcem. Druhým jádrem publikační činnosti zůstávaly časopisy Nový život (popularizační) a Studie (vědecky zaměřené).

Nově začala KA v 70. a 80. letech pořádat také studijní symposia. Nejprve se k tématickým schůzkám začal scházet redakční kruh časopisu Studie. „*První schůzka byla v Innsbrucku 20.8.1970 (téma: místo a úkol teologie v dnešním světě). Druhá byla ve Frascati u Říma (Villa Cavaletti) 31.8. – 2.9.1973 (téma: církev ve společenských proměnách našeho světa). Tím byla připravena půda pro studijní setkání celé KA, k němuž došlo v Brixenu 2.-3.9. 1974 (téma: křesťanství v dnešním světě). Druhé setkání, k němuž došlo rovněž v Brixenu 23.-25.8.1976, mělo za námět „teologické zesoučasnění“. Třetí brixenské setkání (29.8.-1.9.1977) se tázalo: Co vyslovila česká křesťanská literatura v posledním čtvrtstoletí (dokumentace vyšla ve sborníku Slovo a naděje, 1978). Další studijní setkání pak následovala téměř každoročně.*“³³⁶

Zároveň platilo, že se velká většina předních představitelů římské skupiny ztotožňovala s liberálním reformním proudem, který v církvi převážil na koncilu. V jejich teologii se prosazuje myšlení, které podrobuje kritice antickou a středověkou filosofii a snaží se stavět

³³⁵ Během exilového období vydala KA celkem 280 publikací. Viz Slovník české literatury po roce 1945. [online] [cit. 6. května 2017]. Dostupné na <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1717>

³³⁶ SKALICKÝ, Karel: *Česká křesťanská akademie v Římě*. List papíru, datováno 15. července 2000 v Českých Budějovicích. Soukromý archiv Karla Skalického.

spíše na filosofii novověké, která je podle nich svým myšlením blíže současnému člověku – Boublík konfrontuje Camusův existencialismus, Špidlík rozvíjí ruský personalismus; Skalický pojímá dějiny jako prosazování svobodného lidského subjektu, Vrána představuje a hájí Teilharda de Chardina, který se pokoušel vytvořit syntézu biblického výkladu stvoření světa a evoluční teorie. Z koncilního apelu na otevřenost vůči modernímu svět vycházel jak Ovečkův Nový život, tak Skalického Studie.

Důležitým příspěvkem k reflexi koncilu byla tematická řada Druhý vatikánský sněm, která vycházela v rámci Polcem redigované náboženské edice. Zde vyšly komentáře k základním koncilním dokumentům, mimo jiné ke konstitucím *Lumen gentium* (Boublíkův Lid Boží z roku 1967), *Gaudium et spes* (Skalického Radost a naděje, rok 1968), *Dei verbum* (Krejčího Slovo Boží, rok 1971) a *Sacrosantum concilium* (Polcova Posvátná liturgie, rok 1981). Jak upozorňuje ve své práci Putna: „*Nejnápadnější je svazek Jaroslava V. Polce (...). Jeho autor totiž věnoval většinu svazku zanícenému výkladu o staré liturgii, s důrazem na středověk, zatímco kapitoly o koncilní reformě liturgie raději přenechal kolegům* (Josef Bradáč a Zdeněk Švéda – pozn. OB).“³³⁷ Vzhledem k pozdějším sporům o interpretaci koncilu není tento postoj konzervativního Polce nikterak překvapivý.

Na celkově prokoncilním směřování římského exilu měla podíl osobnost kardinála Berana. Vrána v jednom svém dopise napsal: „*Řekl mi (Beran – pozn. OB) už několikrát, že plně schvaluje můj irénický, ekumenický styl: úctu k osobám a ovšem i k pravdě. (...) Sledujte trochu ty pseudokatolické pravičáky a radikály, plné komplexů – a upozorněte mě, abychom se jim vyhnuli.*“³³⁸ Kdyby se dějiny mohly opakovat, bylo by zajímavé pozorovat, jaký osud by potkal skupinu kněží kolem Křesťanské akademie, kdyby do Říma místo Berana přijela nějaká konzervativní osobnost typu maďarského „knížete primase“ Józsefa Mindszentyho. Byť se konzervativní proud od koncilu dostal v celé církvi do defenzivy, nechyběla ani v prostředí českého katolicismu na Západě centra, jako bylo třeba

³³⁷ PUTNA (2017). [v tisku].

³³⁸ Vrána v dopise Radimskému z 11. května 1966. DEN, PŘIBÁŇ, VRÁNA (2015, s. 502)

americké Chicago s nedalekým benediktinským opatstvím v Lisle, kde konzervativní kruhy nacházely své zázemí.³³⁹

Prvotní nadšení z koncilu však brzy opadlo, a to proto, že mnohdy docházelo k excesům v jeho interpretaci liberálním směrem (teolog Hans Küng odmítal dogma o papežské neomylnosti) a k úpadku kněžských a řeholních povolání. K tomu se přidávaly i studentské bouře roku 1968, jejichž radikálnost znechutila některé církevní představitele a přiměla je přehodnotit jejich kritické postoje k tradiční nauce církve – svůj obrat tehdy zažil i pozdější papež Benedikt XVI. Postupně se zesiloval hlas antikoncilových, radikálně konzervativních či tradicionalistických kruhů, jejichž nejznámějším představitelem byl později exkomunikovaný kardinál Lefebvre a jeho Kněžské bratrstvo sv. Pia X.

Mezi dvěma krajními interpretacemi koncilu (na jedné straně Küng, na druhé Lefebvre) se nacházela oficiální papežská linie, která doznala podstatné změny v roce 1978, kdy na Svatý stolec nastoupil Jan Pavel II. Nový polský papež začal mnohem razantněji vystupovat proti útlaku církve v sovětském bloku, přičemž bází pro to mu byl koncept lidských práv, který se církev na koncilu zavázala hájit, a získala si tak důvěru západního světa: nejprve Pavel VI. vystoupil v říjnu 1965 jako první papež na půdě OSN, následně se zástupci Vatikánu mohli aktivně zapojit do jednání na konferenci v Helsinkách v roce 1975 a podepsat její Závěrečný akt. A jelikož svůj podpis v Helsinkách přidaly i komunistické státy, mohl papež na jejich vlády apelovat, aby dostaly svým závazkům a přestaly porušovat náboženská práva občanů svých zemí.

Hloubku těchto změn ve vatikánské diplomacii, které dovršil nástup Jana Pavla II., si vlády sovětského bloku dobře uvědomovaly. Například StB ve svých interních dokumentech už v roce 1979 uvedla: *„Nejnebezpečnějším faktorem nepřátelské činnosti proti ČSSR se stala katolická církev a Vatikán. Po zvolení militantního papeže Jana Pavla II. je třeba odhalovat plány Vatikánu na aktivizaci nepřátelské činnosti špiček katolické církve, která je v ČSSR nejlépe organizovanou opoziční skupinou. (...) Je nutno očekávat zhoršení negociačních možností československé vlády při jednáních s Vatikánem (...)*

³³⁹ PUTNA (2017). [v tisku].

*Dojde rovněž k intenzifikaci protičeskoslovenského působení křesťansky orientovaných a ideodiverzních center (...).*³⁴⁰

Předpovědi československé rozvědky se ukázaly jako správné a nový směr vatikánské diplomacie za Jana Pavla II. výraznou měrou přispěl k pádu komunismu v Evropě v roce 1989. Konkrétně pro Československé prostředí měl velký význam papežský dekret *Quidam episcopi* z roku 1982, který zakazoval všechna kněžská sdružení zabývající se politickými cíli. Zasáhl tím proti kolaborantským kněžím ze Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* (SKD-PIT) a zároveň povzbudil kardinála Tomáška k razantnějšímu postoji vůči komunistickému režimu. Oživená aktivita katolíků v Československu vyvrcholila masivní poutí na Velehrad v roce 1985 a svatořečením svaté Anežky České 12. listopadu 1989, tedy jen pár dní před vypuknutím sametové revoluce.

10.2 Spory o interpretaci koncilu - boj o Studie

Změny v církvi a mezinárodní politice na konci 70. let se promítly i do dění v českém katolickém exilu. Vzhledem k tomu, že církev v Československu neměla dostatek svobody (a ani příliš důvěry)³⁴¹ k plnému uskutečňování koncilních reforem, stala se Křesťanská akademie jejich nejvlivnějším interpretátorem a propagátorem v českém prostředí. Celkově liberální a prokoncilní orientace KA však příliš nevyhovovala konzervativním katolíkům, což na přelomu 70. a 80. let vyvrcholilo „*opravdu zuřivým sporem*“³⁴², kterému se začalo říkat „boj o Studie“ a který nakonec vedl k vytvoření konzervativní platformy v podobě časopisu *Rozmluvy*, vydávaného a redigovaného londýnským exulantem Alexandrem Tomským.

³⁴⁰ ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 10442.

³⁴¹ „*Pronikání ducha Druhého vatikánského sněmu do naší církve bylo znemožněno nejen překážkami, které tomuto pronikání kladl komunistický režim svou cenzurou, ale i tím, že pronásledovaná církev se v sebezáchovném instinktu stáhla do ulity svých zvyků a vyloučila každou změnu, kterou pociťovala jako ohrožení zevnitř své věrnosti té víře, která byla sdostatek ohrožena zvenku. (...) A ještě třeba uvážit, že koncil neodsoudil výslovně komunismus, což ho v dané situaci nedoporučovalo důvěře té části církve, která byla komunismem tvrdě pronásledována.*“ SKALICKÝ, Karel: *Za nadějí a smysl*. Praha: Zvon 1996, s. 212. ISBN 80-7113-150-4.

³⁴² Alexandr TOMSKÝ, osobní konzultace, Praha, 14. října. 2013.

Studie vycházely v poměrně nízkém nákladu – jejich zhruba 500 výtisků se nemohlo měřit s asi desetkrát vyšším nákladem Tigridova Svědectví či Pelikánových Listů. O to pozoruhodnější je, že se spor ohledně redakční linie tohoto časopisu neomezil jen na katolický exil, ale zapojili se do něj i představitelé domácí církve a nekatoličtí exulanti. Na skutečnost, že se zde v malém měřítku řešil problém mnohem významnějších rozměrů, který zaměstnával (a dosud zaměstnává) mysl mnoha katolíků, poukazuje i to, jak výjimečně detailně je v archivu Nepomucena uchována korespondence kolem něj.

Římský exil zareagoval na změny v mezinárodní politice tím, že se po opatrných letech ve stínu vatikánské „ostpolitik“ rozhodl vstoupit na pole politické publicistiky. V roce 1976 KA na sjezdu v Brixenu rozhodla o tom, že Studie budou vycházet šestkrát ročně a že začnou „*uveřejňovat analýzy a komentáře k současnému dění ve světě; problémy týkající se křesťanské demokracie a jejího vlivu na současnou světovou politiku; dokumentace o náboženské persekuci, o nesouhlasu s nesvobodou a útlakem a poznámky k událostem dne.*“³⁴³ Teprve po vstupu na tenký led politické publicistiky se Studie dostaly do středu pozornosti konzervativců, ale i komunistického režimu – ten na Skalického na přelomu 70. a 80. let vyvíjel tlak jednak skrze Státní bezpečnost, která vyhrožovala jeho rodičům v Čechách³⁴⁴, jednak skrze oficiální propagandu, která ho obviňovala z útoků na socialistické Československo³⁴⁵, z antisovětskosti³⁴⁶ či z okrádání českých uprchlíků v Itálii³⁴⁷.

KA mohla totiž změnu v koncepci Studií stěží načasovat prozřetelněji: 1. ledna 1977 vyšlo v Československu prohlášení Charty 77 a hlavní redaktor Karel Skalický dal jejím hlavním představitelům ihned prostor zveřejňovat v časopise texty, a to bez ohledu na

³⁴³ Bulletin Křesťanské akademie roč. 1977, č. 9, s. 2-3.

³⁴⁴ Skalický v dopise z 25. září 1980 napsal: „(...) mámě naši policajti hrozí, ať mi domluví, ať přestanu, a ne-li, tak že uvidím.“ Soukromý archiv Karla Skalického.

³⁴⁵ Ideologické oddělení ÚV SSM: Snahy současného katolicismu. *Mladá fronta*, 1982, s. 51. Soukromý archiv Karla Skalického.

³⁴⁶ Přepis vysílání Československé televize z 21. července 1981. Vysílání Rádia svobodná Evropa, pořad Vysílání pro Čechy a Slováky v zahraničí dne 23. 7. 1981. Soukromý archiv Karla Skalického.

³⁴⁷ Přepis vysílání Československého rozhlasu z 19. 4. 1979 in vysílání Rádia svobodná Evropa dne 20. 4. 1979. Soukromý archiv Karla Skalického.

jejich světonázor. Svůj krok nezdůvodňoval jen koncilními reformami, které apelovaly na otevřenost církve vůči nekatolíkům, ale také situací v exilu, kam po srpnové okupaci zamířili bývalí komunističtí funkcionáři a ocitli se na jedné lodi s křesťany. Skalický se domníval, že pouze prolamováním bariér mezi těmito dvěma skupinami lze porazit komunistický režim v Československu a odmítal „zapšklou protikomunistickou mentalitu za každou cenu“: „šlo mi o to přispívat ke konvergenci všech sil, které jsou schopné přetvářet komunismus zevnitř mírovou cestou bez prolití krve.“³⁴⁸ Jak ve své práci uvedl Tomáš Halík, „těmito novými důrazy se Studie poněkud přibližují některým jiným exilovým časopisům, jako jsou např. Svědectví či Listy, zachovávají si však specificky křesťanský pohled na společenskou problematiku.“³⁴⁹

Konzervativec Tomský na adresu redaktora Studií uvedl: „Skalický dával přednost všemu, co konzervativci nesnášeli a nejen v teologii. Jeho otevřenost vůči světu byla heterogenní otevřenost vůči kritice církve, čili otevřenost vůči liberálnímu humanismu, který staví na první místo autonomního v podstatě zbožštělého jedince a s církevním diktátem nesouhlasí z principu. Proto je ten spor tak divoký - ani jedna strana ale nemůže dnešní modernismus a antimodernismus v církvi definovat. Týká se to hlavně: svěcení a postavení žen v církvi, antikoncepce, předmanželského sexu, demokratičnosti v církvi, sekularizace liturgie (posvátna), ale i spásy (sola ecclesia) náboženského dialogu a pravdivosti v různých věr atd. Je to tendence - nemá definovatelnou hranici. Levice tíhne k eklecticismu, pravice k fundamentalismu.“³⁵⁰

Nejprotivnější byla konzervativcům snaha o dialog s marxisty – negativně přitom vnímali i Skalického sympatie pro teologii osvobození, která se pokoušela evangelium vykládat marxistickým filosofickým slovníkem. Mezi nejhlásitější konzervativní kritiky patřili: František Pindák, místopředseda KA za Benelux, Miroslav Novák (Švýcarsko), Václav Vostřez (Kanada) a Stanislav Hofírek (Austrálie). Na jejich straně, ale v tichém

³⁴⁸ Karel SKALICKÝ, osobní konzultace, České Budějovice, 29. května 2013.

³⁴⁹ HALÍK (1995, s. 22).

³⁵⁰ Alexandr TOMSKÝ, osobní konzultace, Praha, 14. října 2013.

pozadí stáli také Rio Preisner (USA)³⁵¹ a především církevní historik Jaroslav V. Polc, který patřil k římskému jádru KA, Skalického pro jeho liberální postoje „nenáviděl“,³⁵² měl zájem redakci Studií vést a byl jakousi šedou eminencí konzervativců v celém sporu.³⁵³

Na rozdíl od Skalického byl pro konzervativce z KA „důsledný antikomunismus opravdu nutný“³⁵⁴ a obviňovali hlavního redaktora z ideologické cenzury, protože ve Studiích nedával prostor autorům, kteří by chtěli „hlásat, že (marxistický) socialismus je zásadně mylný a vnitřně špatný anebo že není slučitelný s křesťanstvím.“³⁵⁵ Navrhovali svou vlastní vizi, jak by měla redakce vybírat příspěvky, totiž jednak „omezit vydávání prací býv. komunistů a (neo)marxistů ve Studiích na minimum“ a zároveň „přednostně publikovat práce našich lidí (tj. katolíků – pozn. OB), i když nejsou tak význační“.³⁵⁶

Ačkoli kritici odmítali především dialog s marxismem, objevovaly se v jejich reakcích i další ideová východiska – vyjadřovali se například negativně k osvícenství a období tzv. první republiky. Václav Vostřez vytkl Skalickému, že ve své přednášce zveřejněné ve Studiích mluvil o „obrozensko-masarykovské“ tradici: „(to pojmenování – pozn. OB) považují za příliš za vlasy přitažené a myslím, že je sporné, zda taková tradice v českém

³⁵¹ Rio Preisner (1925-2007), básník, esejista, filosof, germanista. Z Československa emigroval v roce 1968, odkud se přes Rakousko a Německo dostal do USA, kde žil od roku 1969 až do konce svého života. Přispíval do celé řady exilových časopisů – kromě Studií například do revue Rozmluvy, Svědectví atd.

³⁵² Richard ČEMUS, osobní konzultace, Řím, 20. května 2015.

³⁵³ Skalický v dopise Bunžovi z 21. 5. 1979 píše: „Zde v Římě za mými zády (do ksichtu nikdy!) pracuje Polc, seč je (...). Oni (tj. Polc a Pindřák – pozn. OB) se dávají do holportu (Skalický byl přesvědčen, že Polc slíbil Pindřákovi výměnou za podporu místo v případné nové redakční radě – pozn. OB) a poštvávají lidi proti mně, což je věc celkem doložená.“ Ludřku Pachmanovi pak Skalický 21. května 1979 napsal: „Jestliže (...) Pindřák prosazuje do redakce Studií Polce, je jasné, že chce mít ze Studií Český časopis historický. Budiž jasno, nemluví o jeho subjektivních pohnutkách, ale jen o tom, kam to objektivně tlačí.“ Cit. z dopisů v soukromém archivu K. Skalického)

³⁵⁴ Formulace použitá jedním z kritiků, Stanislavem Hofírkem v jeho dopise redakci ze dne 15. 4. 1982. Nepomucenum, složka Bohemicum 26.

³⁵⁵ Pindřák v dopise 29. 3. 1979. Soukromý archiv Karla Skalického.

³⁵⁶ Tamtéž.

národě vůbec existovala.“ Osvícenství pak Vostřez na tomtéž místě označil za „*mezinárodní spiknutí zla*“.³⁵⁷

Střety se neodehrávaly jen skrze korespondenci, ale také na sympoziích KA, kde se konzervativní kritici snažili neúspěšně přesvědčit členskou základnu, aby ve volbách redakci Studií obměnila. Nejenergičtěji na sjezdech vedle Františka Pind'áka³⁵⁸ vznášel své požadavky Miroslav Novák. Skalický si v dopise předsedovi KA Karlu Schwarzenbergovi například stěžoval: „(...) *sympozia* (v r. 1980 – pozn. OB) *bylo nakonec zneužito k provokaci proti mně. Tak alespoň pochopil vystoupení Miroslava Nováka Otec Ovečka, když řečníka přerušil a vyzval ho, aby se držel námětu a mně se přede všemi omluvil.*“³⁵⁹ Předvolební agitace kritiků byly posilovány i dopisy od anonymních organizací jako „Omnes unum“, „Nová cesta“ či „Anima una, v nichž se vyzývalo k sesazení Skalického a opuštění jeho „*progresisticko-komunistické linie Studií*“.³⁶⁰ „Anima una“ ve svém dopise, rozeslaném před volbami v roce 1983, navrhovala do čela časopisu Jaroslava Polce, Josefa Benáčka a Miroslava Nováka.³⁶¹

Odpor ke Skalickému došel až tak daleko, že jeden z kritiků zaslal v roce 1980 papežovi dopis, ve kterém ho obviňoval z hereze. Dostupná je zatím³⁶² pouze odpověď autorovi tohoto udání, kterou napsal Jaroslav Škarvada. Vyplývá z ní, že důvodem pro obvinění z hereze byly: Skalického údajná filomarxistická orientace, kritizování Svatého Otce a ideová spřízněnost s kolaborantským kněžským hnutím „Pacem in terris“ v Československu. Škarvada ve své odpovědi neskrýval před autorem udání rozčarování: „(...) *byl jsem z Vašeho dopisu velmi smutný a trvalo mi pár dnů, než jsem to jaksi strávil.*

³⁵⁷ Václav Vostřez v dopise Skalickému, 10. 9. 1978. Soukromý archiv Karla Skalického.

³⁵⁸ V zápise ze zasedání KA, které se konalo 4. a 5. září 1980 v Brixenu, je František Pind'ák označen jako „*mluvčí stížností*“. Velehrad, složka KA.

³⁵⁹ Skalický v dopise Schwarzenbergovi, 6. 11. 1980. Soukromý archiv Karla Skalického.

³⁶⁰ Anonymní dopisy jsou uloženy v archivech Nepomucena, Centra Velehrad a v soukromém archivu Karla Skalického

³⁶¹ Dopis „Katolické skupiny Anima una“ z dubna 1983. Nepomucenum, složka Bohemicum 26.

³⁶² Samotný dopis se s velkou pravděpodobností nachází ve Vatikánském tajném archivu.

(...) zdálo se mi to nějak podle modelu soudruhů. Když nemohu převládnout argumenty anebo hlasováním, tak protivníka fyzicky eliminuji: udám ho.“³⁶³

Fakt, že boj o Studie měl odezvu i mimo kruhy KA, dokazují dochované dopisy od nekatolických exulantů i od lidí z Československa: všechny přitom vyjadřují podporu redakci časopisu podporu a vyjadřovali se někdy posměšně vůči „*dřevěným hlavám*“³⁶⁴ konzervativních kritiků. Nejvíce asi spisovatel a překladatel Michal Konůpek z Osla, který takto reagoval na Václava Vostřeze: „*Netroufal on by si případně i zakazovat knihy? Ve jménu své víry? Nechtěl by vzít ten job po páteru Koniášovi? (...) nedovedu si představit, kolik takových jako p. Vostřez ve Vaší církvi je a jakou mají moc se prosazovat. Ale nový Kristův tajemník, lyžař a básník Wojtyla takový, myslím, není.*“³⁶⁵ Otevřenost Studií uvítali i filosofové Erazim Kohák, Václav Bělohradský či písničkář Jaroslav Hutka.

Reakce z Československa zase naznačují, že spory o interpretaci koncilu zde zůstávaly na vedlejší koleji: „(...) některé exilové reálie (...) vyvolávají v naší katolické exilové obci diferenciaci, již není zde, ve staré vlasti, snadno rozumět. (...) Domníváme se, že ‘pravolevé schéma’, platné na Západě, už není totožné s obdobnými orientačními pomůckami, užitečnými doma za železnou oponou.“³⁶⁶ Katolickou obec v Československu podle nich přirozeně spojoval boj o holé přežití tváří v tvář totalitnímu režimu: „*Uvažte, že pro kruhovou sebeobranu nás, české katolíky doma, mobilizovat zvenku netřeba, činíme tak sami.*“³⁶⁷ „*Jisté osobní potěšení mi činí fakt, že se nenecháte (alespoň navenek) znervóznit polemickými střety všelijakých ‚konzervativismů‘ a ‚progresismů‘, protože katolicita čili obecnost je jen jedna.*“³⁶⁸

³⁶³ Škarvada v dopise neznámému autorovi, který poslal papežovi stížnost na Skalického. Soukromý archiv Karla Skalického, datováno „Na Bílou sobotu“ 1980.

³⁶⁴ Václav Bělohradský v dopise Skalickému z 27. 4. 1979. Soukromý archiv Karla Skalického.

³⁶⁵ Michal Konůpek v dopise K. Skalickému, datováno „Velikonoce 1979“. Nepomucenum, složka Bohemicum 24.

³⁶⁶ Dopis podepsaný anonymní „Šestici z Prahy“ z 26. 2. 1984. Tato skupina o sobě v dopise píše: „*Je nás šest, psychologové, lékaři, sociologové. Pracujeme ve zdravotnictví a v poradenství. Nepokládáme za vhodné v současné době zveřejnit svá jména.*“ Nepomucenum, složka Bohemicum 26.

³⁶⁷ Tamtéž.

³⁶⁸ Pseudonym Jan Příbram v dopise z 10. 3. 1980. Soukromý archiv Karla Skalického.

Konzervativci svůj boj o redakci Studií nevyhráli, jelikož KA ve volbách Skalického opakovaně ve vedení časopisu potvrdila. Založili proto v roce 1983 revui Rozmluvy („rozmlouvat nikoli diskutovat“³⁶⁹). Tomský popisuje, odkud přišel první podnět: „Preisner mě (...) přesvědčil, že chybí časopis pro suo domo, důsledně antikomunistický, konzervativní, katolicky ortodoxní a nikoli heterodoxní, ekumenický či dokonce podléhající chiméře dialogu s marxisty nebo teologii osvobození jako římské Studie.“³⁷⁰

V úvodníku prvního čísla Rozmluv nazvaném výmluvně „Z druhé strany“ pak Tomský napsal: „Dávno integrování v život Západu, a přitom úporně střežící svoji varovnou ‘východoevropskou zkušenost’, můžeme právě my podat svědectví o zápasu nynějšího papeže s gnostickými interpretátory Koncilu. Jak podivuhodně povědomí jsou nám liberální katolíci, kteří chápou Druhý vatikánský koncil obdobně, jako komunisté chápou sjezd Strany. A tak je poslední koncil pokaždé vyzdvížen v absolutum, jímž se negují všechny ostatní (...). Přes názorové rozdíly v redakci tohoto katolického časopisu spojuje její členy politické přesvědčení, že křesťanství je slučitelné s konzervativně chápaným politickým liberalismem. Liberalismus, zbavený svého dávného antiklerikalismu, pragmatický liberalismus, jenž sám sebe nepovýšil na ideologii, totiž chrání svobodu jedince a trhu, aniž by křesťany omezoval volně působit.“³⁷¹

Spor o Studie utichl zhruba v roce 1985. Roli v tom mohlo hrát jak to, že se Skalickému podařilo uhájit svou funkci na půdě KA, tak to, že vznikla revue Rozmluvy. Člen redakční rady Studií Josef Koláček pak uvádí, že svůj vliv mělo i očekávání pádu železné opony: „Když jsme cítili, že se blíží uzavření komunistické éry, tak nastala spíš dychtivost, co bude, nač máme být připraveni, než aby se diskutovalo osoba proti osobě. (...) V 70. letech se leccos teprve krystalizovalo, protože ty názory byly ještě dílčí (...), kdežto v tom osmdesátém pátém, možná trochu dřív, se začalo hledět, co bude při eventuálním údobí, kdy skončí komunismus – co jsme opomněli atd. (...) i ti opozitoři měli zájem na tom, aby se

³⁶⁹ TOMSKÝ, Alexander: Rio Preisner – svědek katastrofy a prorok zhroucení Západu. *Kontexty*. 2016, č. 1, s. 56.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 55.

³⁷¹ TOMSKÝ, Alexander: Z druhé strany. *Rozmluvy*. 1983, č. 1, s. 3.

*do toho budúciho údobí vešlo takovým jednotnějším, vyjasněnějším způsobem, než se hádat mezi sebou.*³⁷²

Ať už byly důvody utichnutí sporu jakékoli, boj o Studie představuje poslední významnou událost, která přispěla formování katolického exilu v Itálii. Křesťanská akademie v něm jasně potvrdila, že chce nadále rozvíjet odkaz šedesátých let, který zanechal Druhý vatikánský koncil a kardinál Beran, a že při své prokoncilní orientaci není nakloněna konzervativním či tradicionalistickým stanoviskům, která koncilní reformy vnímají v zásadě negativně.

³⁷² Josef KOLÁČEK, osobní konzultace, Řím, 12. listopadu 2013.

11 Závěr

Zatímco v rámci katolické církve na Západě, v pluralitní demokratické společnosti, probíhala intenzivní reflexe II. vatikánského koncilu a jeho reformem, v Československu čelila i během 60. let tvrdému státnímu dozoru, jenž znemožňoval její normální fungování. Kvůli omezeným možnostem informování, daným cenzurou komunistického režimu, si věřící mohli udělat jen velmi neurčitý obrázek o průběhu konání koncilu i podstatě změn, které do života církve přinesl.

V předkládané práci jsem došel k závěru, že právě s ohledem na II. vatikánský koncil je třeba vnímat zásadní úlohu českého katolického exilu v Itálii. Prostřednictvím svých římských institucí, především pak publikací Křesťanské akademie, se exil stal jedním z hlavních šířitelů povědomí o koncilních reformách v českém prostředí. Tím přispíval také k intenzivnější debatě i v rámci církevních kruhů v Československu a k postupnému prosazování změn v církevních strukturách, teologických diskurzích, liturgických změnách a nakonec i v novém seberechopení a sebereprezentaci církve.

K úspěšnému zvládnutí této úlohy potřeboval exil dostatečné pracovní a finanční zázemí. Byť se již od přelomu 40. a 50. let mohl pochlubit publikační činností, šlo o velmi skromnou produkci. Zlom nastal až s pobytem kardinála Josefa Berana v Římě v letech 1965-1969, kdy začal financovat aktivity exulantů, takže se z Křesťanské akademie mohlo stát opravdové nakladatelství. Pro tuto publikační činnost i veškeré další aktivity římské skupiny (například péče o duchovní správu krajanů ve světě či pořádání dětských táborů) pak kardinál vytvořil pevný institucionální rámec v podobě založení Českého náboženského střediska Velehrad, které Svatý stolec schválil v roce 1968.

Beranovi se také pro středisko podařilo zakoupit vlastní dům poblíž baziliky sv. Petra, který měl sloužit jako zázemí v případě, že by kvůli diplomatickým vztahům mezi Vatikánem a komunistickým Československem musel exil opustit své dosavadní zázemí v bohoslovecké koleji Nepomucenum v Římě. K obávané „normalizaci“ československé koleje naštěstí pro exil nedošlo – naopak ještě těsně před Beranovým příchodem Nepomucenum opustil vicerektor Josef Bezdíček, který nebyl příliš nakloněn exilovým

aktivitám, a rektorem se jako vůbec první Čech stal sekretář KA František Planner. Kolem pak pod vedením dalšího významného člena KA Karla Vrány až do r. 1989 poskytovala stabilní zázemí pro práci českých exilových kněží.

Další důležitým závěrem této práce je, že Beranova činnost v Římě neměla význam jen z hlediska materiálního zabezpečení exilových aktivit, ale také z hlediska jejich ideového směřování. Kardinál již svým památným projevem na koncilu o náboženské svobodě a svobodě svědomí jednotlivce dal jasně najevo, že patří do proreformního křídla. Zároveň si držel odstup od konzervativní menšiny sdružené na koncilu do „*Coetus internationalis Patrum*“ (Mezinárodní skupina Otců) a odmítl například podepsat jejich petici, která volala po výslovném odsouzení komunismu v konstituci *Gaudium et spes*. Těmito postoji představoval pravý opak Josefa Bezdíčka, který měl velmi úzké vazby na konzervativní ikonu kurie, sekretáře Svatého oficia Alfreda Ottavianiho. Bezdíčkův odchod z čela Nepomucena a následný příchod Berana do Říma proto výrazně posílil proreformní tendence v exilu.

Důležitý vliv na exilový diskurz měla i Beranova personální politika. Již z doby poválečné jej pojil úzký vztah s Alexandrem Heidlerem, který působil v Mnichově ve vysílání rádia Svobodná Evropa a který pro Berana napsal výše zmíněný projev na koncilu. Za své sekretáře si v Římě vybral Jaroslava Škarvadu a Karla Skalického, kteří oba patřili k nejužšímu pracovnímu kruhu Křesťanské akademie. První jmenovaný byl později jmenován „exilovým“ biskupem pro Čechy v zahraničí, druhý jmenovaný se zase stal jedním z nejhlasitějších exilových obhájců koncilních reforem a odkazu kardinála Berana proti jejich konzervativním kritikům.

Další významnou osobností, která exilový diskurz posouvala liberálním směrem, byl Vladimír Boublík. Tento velký Bezdíčkův odpůrce se mimo jiné zasadil o navázání kontaktů mezi exilem a československou koncilní delegací, která do Říma poprvé přicestovala v říjnu 1962 – nejcennější v tomto ohledu bylo vytvoření přátelských vazeb s pozdějším pražským arcibiskupem Františkem Tomáškem. Boublík též úspěšně zprostředkoval návštěvy delegace u těch koncilních otců, kteří patřili do proreformního křídla (Giovanni Montini, Augustin Bea), čímž překazil Bezdíčkovu iniciativu seznámit je

s představiteli křídla konzervativního (Alfredo Ottaviani). Nejasné a kontroverzní v případě Boublíka zůstávají motivy jeho pravidelných schůzek s pracovníky římské rezidentury StB, které sice nedosáhly agenturní úrovně, ale informace z nich poskytovaly StB cenný vhled do exilového dění v Římě.

Dospěl jsem též k závěru, že meze exilovému diskurzu značně vymezovala papežská diplomacie. Zatímco za Pia XII. mohli čeští katoličtí uprchlíci otevřeně kritizovat komunistický režim, v době tzv. ostpolitik již bylo mnohem složitější. Pražská vláda obratně využívala jednání s Vatikánem o obsazení biskupských stolců v Československu a tlačila na Svátý stolec, aby zasáhl proti aktivitám exulantů. Díky výše zmíněným opatřením kardinála Berana středisko jako celek tlak ustálo, některým jednotlivcům však citelně zasáhl do jejich osobního a pracovního života. Jeden ze zakládajících členů střediska, Bohumír Bunža, musel například kvůli svým zřejmým vazbám na americké tajné služby v roce 1972 opustit jeho správní radu; jezuita Petr Ovečka, jeden z nejotevřenějších kritiků komunistického režimu v Československu, pak dostal v roce 1970 zákaz působit v české sekci vysílání Vatikánského rozhlasu a zároveň byl vypovězen z generálního domu jezuitů v Římě.

Situace se opět změnila až po nástupu papeže Jana Pavla II. v roce 1978, který začal vůči komunistickým režimům opět uplatňovat razantnější postup. V té době ale zároveň vyvrcholil ideový střet uvnitř exilu samého: bylo zapotřebí si vyjasnit základní východiska pro interpretaci 2. vatikánského koncilu. Převažující liberální pohled, který koncilní reformy v zásadě vítal velmi kladně, se střetával s menšinovým, konzervativním stanoviskem, které koncil hodnotilo naopak spíše kriticky. Hlavním místem tohoto střetu se stala redakce časopisu Studie pod vedením Karla Skalického, která se dostala pod tlak konzervativců seskupených kolem Jaroslava Polce a Rio Preisnera. Římská KA v něm podpořila Skalického, čímž stvrdila svou proreformní orientaci a přiměla tak nepřimo konzervativce k založení revue Rozmluvy, kterou několik let 1983-87 vydával z Londýna Alexandr Tomský.

V předkládané práci jsem se pokusil navázat na dosavadní poznatky o jednotlivých osobnostech českého katolického exilu v Itálii a rozšířit jej o nové poznatky, které se týkají

dění ve dvou důležitých institucích v Římě: koleje Nepomucenum a nakladatelství Křesťanské akademie (respektive střediska Velehrad). Svědectví pamětníků, materiály z Archivu bezpečnostních složek a dosud neprobádaných římských archivů (Nepomucenum, Poutní dům Velehrad) ukazují český katolický Řím jako velmi živé a názorově různorodé prostředí, které díky blízkosti Vatikánu patřilo k nejexponovanějším v celém exilu. Práce přináší nové poznatky o pozadí personálních změn a rozhodnutí ve zkoumaných institucích, které podstatným způsobem ovlivnily utváření exilového diskurzu proreformním směrem.

Celocírkevní debata ohledně interpretace reformy II. vatikánského koncilu zdaleka neskonzčila, naopak se výrazně oživila během pontifikátu současného papeže Františka, přičemž prostředí české katolické církve tomu není výjimkou. Věřím, že moje práce přispěje k hlubšímu pochopení této aktuální debaty tím, že mapuje část její historie, která se odehrávala v českém katolickém exilu v Itálii. Mohla by též poskytnout podněty k navazujícímu výzkumu, který by se již zaměřil na to, jakým způsobem ovlivňoval nepomucenský exil skrze své hlavní představitele podobu katolických diskurzů v Československu respektive v České republice v období po listopadu 1989.

12 Seznam použitých informačních zdrojů

ARCHIVY

Archiv autora

zvukové nahrávky rozhovorů s pamětníky (Václav Bělohradský, Richard Čemus, Josef Koláček, Karel Skalický, Alexander Tomský)

Archiv bezpečnostních složek

fond I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky)

Archiv Ministerstva zahraničních věcí

fond Teritoriální odbory obyčejné 1965-1968 – Irsko, Malta, Kypr, Portugalsko, Vatikán

fond Teritoriální odbory tajné 1960-1964 – Itálie

fond Teritoriální odbory tajné 1965-1969 – Itálie

fond Teritoriální odbory tajné 1965-1969 – Vatikán

Národní archiv Praha

fond Ministerstva školství a kultury

fond KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha - předsednictvo 1962-1966

Soukromý archiv Centra Velehrad, Řím, Itálie

Soukromý archiv Karla Skalického

Soukromý archiv Papežské koleje Nepomucenum, Řím, Itálie

VYDANÉ PRAMENY A DOKUMENTY

DEN, Petr, Michal PŘIBÁŇ a Karel VRÁNA: *Promiňte tu čmáraninu: korespondence Ladislava Radimského a Karla Vrány o exulantství, literatuře, historii a filozofii*. Praha: Knihovna Libri prohibiti, 2015. ISBN 978-80-87656-09-9.

Dokumenty II. Vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-467-9.

Kongregace pro nauku víry: *Deklarace Dominus Iesus. O jedinečné a spásonosné univerzalitě Ježíše Krista a církve*. [online] Sekretariát České biskupské konference, Praha 2000. [cit. 7. května 2017] dostupné na <http://web.katolik.cz/feeling/library/dominus%20iesus.pdf>

Úvod k Ústavě Cyrilmethodějské ligy. *Nový život*. 1950, č. 5.

Deklarace arcibiskupa Lefebvrea z roku 1974. [online] [cit. 6. května 2017]. Dostupné na <http://sspx.org/en/1974-declaration-of-archbishop-lefebvre>

DOBOVÁ PERIODIKA

Bulletin Křesťanské akademie 1967-1989

Nový život 1950-1989

Rozmluvy 1983-1987

Studie 1958-1989

Věstník Cyrilometodějské ligy akademické 1949

LITERATURA

II. vatikánský sněm: *Příprava a průběh*. Řím: Křesťanská akademie, 1966.

BALÍK, Stanislav a HANUŠ, Jiří: *Letnice dvacátého století: druhý vatikánský koncil a české země*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2012. ISBN 978-80-7325-268-7.

BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ: *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-311-0.

BOUBLÍK, Vladimír: *Boží lid*. Řím: Křesťanská akademie (Řím), 1967.

- BOUBLÍK, Vladimír: *Teolog Vladimír Boublík ve svých dopisech Monice*. Svitavy: Trinitas, 2001. ISBN 80-86036-62-6.
- CASAROLI, Agostino: *Trýzeň trpělivosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-621-3.
- CHENAUX, Philippe: *Katolická církev a komunismus v Evropě (1917-1989): od Lenina k Janu Pavlu II*. Praha: Rybka Publishers, 2012. ISBN 978-80-87067-41-3.
- CUHRA, Jaroslav: *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. ISBN 80-7285-008-3.
- FIALA, Petr a Jiří HANUŠ: *Skrytá církev: Felix M. Davidek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 1999. ISBN 80-85959-39-9.
- FOŘT, Karel a PAULAS, Jan: *Život voněl člověčinou*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-109-4.
- GUASCO, Maurilio (ed.): *Storia della chiesa XXV/2. La chiesa del vaticano II (1958-1978)*. Turín, 1995.
- HALÍK, Tomáš. *Víra a kultura: pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-117-2.
- KAPLAN, Karel: *Těžká cesta: Spor Československa s Vatikánem 1963-1973*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-83-6
- POLC, Jaroslav V.: *Od poutního domu k papežské koleji*. Řím: Nepomucenum, 1994.
- POLC, Jaroslav V.: *Posvátná liturgie*. Řím: Křesťanská akademie, 1981. Druhý vatikánský sněm.
- PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v kontextech 1945-1989*. Torst, Praha, 2017. [v tisku].
- RAŠKA, Francis D: *Opuštění bojovníci: historie Rady svobodného Československa 1949-1961*. Praha: Academia, 2009. Novověk. ISBN 978-80-200-1798-7.

RAŠKA, Francis D: *The long road to victory: a history of Czechoslovak exile organizations*. Boulder: East European Monographs, 2012. East European monographs. ISBN 978-0-88033-706-9.

RECHCÍGL ml., Miloslav: *Pro vlast. Padesát let společnosti pro vědy a umění (SVU)*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2030-7.

SKALICKÝ, Karel: Filosof Karel Vrána. In VRÁNA, Karel: *Experiment křesťanství*. Zvon 1995. ISBN 80-7113-146-6.

SKALICKÝ, Karel: *Radost a naděje*. Řím: Křesťanská akademie, 1968.

ŠEBEK, Jaroslav: *Papežové moderního věku: Vatikán od Pia IX. po Františka a jeho vztah k českým zemím*. 2. doplněné vydání. Řitka: ČAS, 2015. Český ČAS. ISBN 978-80-7475-083-0.

ŠKARVADA, Jaroslav a SVOBODA, Bohumil: *Svedl jsi mě Hospodine: Jaroslav Škarvada v rozhovoru s Bohumilem Svobodou*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. Rozhovory. ISBN 80-7192-663-9.

ŠPIDLÍK, Tomáš a Jan PAULAS: *Duše poutníka: Tomáš Špidlík v rozhovoru s Janem Paulasem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. Rozhovory. ISBN 80-7192-828-3.

TRONCHIN, Alberto: *Spravedlivý riskuje. Karel Weirich, český novinář a zachránce Židů v Itálii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015. ISBN 978-80-7195-827-7.

VODIČKOVÁ, Stanislava: *Uzavírám vás do svého srdce. Životopis Josefa kardinála Berana*. CDK/ÚSTR, Praha, 2009. ISBN 978-80-7325-189-5.

ŽŮREK, Jiří: *Prolegomena k četbě Vladimíra Boublíka: a analýza stěžejních témat jeho myšlenkového odkazu*. Praha: Krystal OP, 2008. ISBN 978-80-87183-01-4.

SBORNÍKY

Církev a společnost: Karlovi Skalickému k 80. narozeninám. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2014. ISBN 978-80-7394-452-0.

Kardinál Josef Beran: malý sborník dokumentů. Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2000.

OPATRŇY, Aleš (ed.): *Kardinál Tomášek a koncil.* Sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu. Praha: Pastorační středisko Praha 2002.

PARMA, Tomáš: *Dal Bohemicum al Nepomuceno: la cultura ceca e la formazione sacerdotale in un contesto di scontri nazionalisti e di coesistenza.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. Kolektivní monografie. ISBN 978-80-244-2644-0.

SCHREIER, Monica a Karel SKALICKÝ: *Česko-římský teolog Vladimír Boublík: symposium k jeho nedožitým 70. narozeninám 25.-26. listopadu 1998.* České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 1999. Studie Teologické fakulty Jihočeské univerzity. ISBN 80-7040-342-X.

ČLÁNKY A STUDIE

BLAŽEK, Ondřej: Konference Itálie a československá svoboda 1968-1989. *Marginalia Historica.* 2014, roč. 5, č. 1. ISSN 1804-5367.

MARTIN, Douglas: George C. Minden, 85, Dies. [online] *New York Times.* 2006, 23. dubna. [cit. 6. května 2017]. Dostupné na <http://www.nytimes.com/2006/04/23/obituaries/us/george-c-minden-85-dies-led-a-cold-war-of-words.html>

HAVLÍČEK, Petr a OVEČKA, Petr: Dobrodružství s Kristem. *Bulletin Jezuité.* 2005, č. 6, s. 8.

HELAN, Pavel: La fondazione del Pontificio Collegio Nepomuceno nei fondi vaticani. In PARMA, Tomáš (ed.): *Dal Bohemicum al Nepomuceno. La cultura ceca e la formazione sacerdotale in un contesto di scontri nazionalisti e di coesistenza*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2644-0.

HROMJÁK, L'uboslav: Leone XIII, il movimento slavo e le origini del Bohemicum. In PARMA, Tomáš (ed.): *Dal Bohemicum al Nepomuceno. La cultura ceca e la formazione sacerdotale in un contesto di scontri nazionalisti e di coesistenza*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2644-0.

KOLÁČEK, Josef: Budeme Ovečkovat. [online] *Web České provincie Tovaryšstva Ježíšova*, 8. ledna 2010 [cit. 6. května 2017]. Dostupné na <http://www.jesuit.cz/clanek.php?id=492>

ŘÍHA, Karel: Charisma monsiňora rektora. In VRÁNA, Karel: *Experiment křesťanství*. Zvon 1995. ISBN 80-7113-146-6.

SKALICKÝ, Karel: Biskup Tomášek na koncilu ve Věčném městě – viděný zorným úhlem tehdejšího Říma. OPATRŇÝ, Aleš (ed.): *Kardinál Tomášek a koncil. Sborník ze sympozia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu*. Praha: Pastorační středisko Praha 2002.

SKALICKÝ, Karel: Druhý vatikánský koncil půl století po svém zahájení v perspektivě revolucí druhého tisíciletí. *Teologické texty*. 2013, č. 1.

SKALICKÝ, Karel, Moji čtyři andělé na mých čtyřech životních rozcestích. *Listy* [online], 2011, č. 1, [citováno dne 6. května 2017]. Dostupné z <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=111&clanek=011112>

SKALICKÝ, Karel, Své štěstí hledám na jihu. *Katolický týdeník* [online]. 2004, č. 22 [cit. 6. Května 2017]. Dostupné na <http://www.katyd.cz/clanky/sve-stesti-hledam-na-jihu.html>

TOMSKÝ, Alexander: Rio Preisner – svědek katastrofy a prorok zhroucení Západu. *Kontexty*. 2016, č. 1.

VAŠKO, Václav: Kardinál Beran a jeho zápas s totalitou. In *Soudobé dějiny*. č. VIII/2-3. ISSN 1210-7050

VODIČKOVÁ, Stanislava: Slyšte to všichni lidé, všichni obyvatelé světa, naslouchejte. *Paměť a dějiny*. 2014, č. 1.

WRIGHTON, Francis: *Spirit of Vatican II*. [online] [cit. 6. května 2017]. Dostupné na <http://sspx.org/en/roman-protestants>

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://scriptum.cz/cs>

<http://www.abscr.cz/cs/vyhledavani-archivni-pomucky>

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1717>

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=219>

<http://www.sveti-jeronim.org/italiano/storia/>

<http://www.nepomucenum.it/p/dejiny.html>